

ADLİYE CERİDESİ

Adliye Vekâleti tarafından ayda bir neşrolunur

Sene 13

Ağustos 1934

Sayı 145

RESMÎ KISIM

KANUNLAR:

**Muvakkat kaza salâhiyetile başka yerlere gönderilecek
hâkimlere verilecek tahsisat kanunu**

Kanun No. 2544

Neşri tarihi: 4/7/934

Madde 1 — 367 numaralı kanuna göre muvakkat kaza salâhiyeti verilerek başka yerlere gönderilen hâkimlere, gönderildikleri memuriyetlere muhassas maaş tutarının üçte birinden yarısına kadar vekâletçe tensip edilecek miktardaki tahsisat, maaşlarına ilâveten verilir ve bu tahsisat Adliye bütçesinin maaş tertibindeki kadro tasarruflarından tesviye olunur.

Madde 2 — 1931 malî senesi bütçe kanununun hükmü mer'î 19 uncu maddesinin 367 numaralı kanuna göre istihdam edilen hâkimlere taallûk eden hükmü ilga edilmiştir.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanunun hükmünü icraya Adliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

28/6/1934

Soy adı kanunu

Kanun No : 2525

Neşri tarihi : 2/7/1934

Madde 1 — Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur.

Madde 2 — Söyleyişte, yazışta, imzada öz at önde, soy adı sonda kullanılır.

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî ediplere uygun olmıyan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

Madde 4 — Soy adı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir.

Evliliğin feshi veya boşanma hallerinde çocuk anasına tevdi edilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği adı alır. Koca ölmüş ve karısı evlenmemiş olursa veyahut koca akıl hastalığı ve akıl zaifliği sebebiyle vesayet altında bulunuyor ve evlilik te devam ediyorsa bu hak ve vazife karıdır.

Kocanın vefatı ile karı evlenmiş veya koca evvelki fıkrada zikredilen sebeplerle vesayet altına alınmış ve evlilik de zeval bulmuş ise bu hak ve vazife çocuğun baba cihetinden olan kan hısımlarından en yakın erkeğe ve bunların en yaşlısına, yok ise vasiye aittir.

Madde 5 — Mümeyyiz olan reşit soy adını seçmekte serbesttir.

Aklın hastalığı ve akıl zaifliği dolayısıyla vesayet altına alınmış olan reşidin adını babası, yok ise anası, bu da yok ise vasisi seçer.

Madde 6 — En büyük mülkiye memurunun vereceği müzekkere üzerine Cümhuriyet müddeiumumisi, 3 üncü maddedeki memnuiyete uygun olmıyarak soy adı kullananların bu adı değiştirmelerini ve tarihte ün almış olanlara ilişiği anlatan adların, hilâfını iddia ile, kullanılmamasını mahkemeden isteyebilir.

Kanunla taayyün eden unvanlar mahfuzdur.

Madde 7 — Bu kanunun neşri tarihinden itibaren iki yıl içinde gerek soy adı olmıyanlar ve gerekse soy adlarını değiştirmek istiyenler taşıyacakları adı Hükûmetin tayin edeceği şekilde nüfus kütüklerine geçirilmek üzere bildirirler. Bu iş için verilecek her nevi evrak pul resminden muaftır.

Madde 8 — Soy adı seçme işlerinde çıkacak ihtilâfları halletmek ve kendiliklerinden soy adı seçmiyenlerle anası babası belli olmıyan çocuklara at takmak ve bir adın kanunun istediği şekle uygun olup olmadığı hakkında karar vermek selâhiyeti, ana kütüğün bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuruna aittir.

Madde 9 — Valiler ve kaymakamlar soy adlarının nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına doldurulması işinde diğer Devlet dairelerinde münasip gördükleri memurları iş bitinciye kadar yardımcı olarak nüfus dairelerinde çalıştırmağa salâhiyetlidirler.

Madde 10 — Bu kanunun tayin ettiği müddet geçtikten sonra soy

adlarını değiştirmek isteyenler Kanunu medeninin bu baptaki hükümlerine tâbi olurlar.

Madde 11 — Soy adlarını nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazma işinde ihmâli görülen memurlar hakkında kaymakamlar bir haftalığa, valiler on beş günlüğe kadar maaş keşme cezası verebilirler. Bu kararlar kat'i olup ilk ödenecek maaştan kesilir.

Madde 12 — Kanunun tayin eylediği zaman içinde soy adını memurlara bildirmiyenlerden beş liradan on beş liraya kadar ve bu iş için Hükümetçe verilecek vazifede ihmâli görülen muhtarlar ve ihtiyar hey'etleri azasının her birinden ve belediyelerce memur edilenlerden on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınır. Bu cezalar mahallî idare hey'etleri kararla verilir ve vali veya kaymakamların tasdiki ile kat'ileşir.

Madde 13 — Bu kanunun tatbik yollarını gösterir bir nizamname yapılacaktır.

Madde 14 — Bu kanun neşri tarihinden altı ay sonra mer'iyete girecektir.

Madde 15 — Bu kanunun hükümlerini yerine getirmeğe Dahiliye Vekili memurdur.

28/6/1934

Yapı ve yollar kanununa bir madde ilâvesine dair kanun

Kanun No : 2555

Neşri tarihi: 12/7/1934

Madde 1 — 17 Haziran 1933 tarih ve 2290 sayılı belediye yapı ve yollar kanununa işbu madde ilâve edilmiştir:

İmar plânının tatbiki dolayısıyla yapılacak istimplâklerde elde kalacak arsa fazlalarıyla plâna uymak için kapanan yolları ve meydanları ve mevcut yolların yeni plâna göre istikametlerinin değiştirilmesi veya daraltılması yüzünden hasıl olan yerleri vilâyetlerde belediyeler ve Ankarada İmar Müdürlüğü alâkahıların rızası şartile bitişik arsa ve binalarla şüyulandırılmaksızın yola giden kısımlarla değiştirebilecekleri gibi takdir olunan bedelle alâkahılara satabilirler.

İcabında işbu yerleri 14 haziran 1933 tarih ve 2289 sayılı kanunun birinci maddesi mucibince sair mahalle götürmek suretile de satmağa belediyeler ve İmar Müdürlüğü salâhiyetlidir.

Alâkahıların mübadele veya takdir ile satışa razı olmadıkları takdirde bu yerler kanuna tevfiikan şüyulandırılabilirler. İstimlâk esnasında veya aynı malî sene içinde bedel takdiri ile satış, istimplâk için takdir olunan bedel üzerinden yapılır.

Kapanan yolların metre murabbının bedeli, yolun iki tarafındaki yerlerin istimplâk bedelinin metre murabbı fiyatının vasatısı olarak tayin edilir. Satılacak yerler, istimplâk sahasına bitişik adalarda değillerse şüyulandırılmaksızın istimplâk kanununa göre takdir edilecek bedelle alâkahılara satılmaları caizdir. Alâkahılar muvafakat etmezlerse şüyulandırılır.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 45 inci maddesini değiştiren kanun

Kanun No: 2558

Neşri tarihi: 12/7/1934

Madde 1 — Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 45 inci maddesi aşağıdaki şekle konmuştur:

Şahitler celpname ile davet olunurlar. Davete itaat etmeyenlerin kanunî akibetleri dahi celpnamede gösterilir.

Acele olan mevkufu işlerde mahkemeler celpname tebliğ ettirmeksizin mahkemenin kurulduğu merkez haricinde bulunan şahitler için ihzar müzekkeresi verebilirler. Şu kadar ki bu müzekkere ile ihzar edilenlere mahkemece celpname ile gelen şahitler hakkındaki muamele tatbik olunur.

Celpname filî hizmette bulunan askerlere bulundukları yerlerdeki askerî makamlar vasıtasile tebliğ olunur.

Madde 2 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu Kanunun icrasına İcra Vekilleri Hey'eti memurdur.

Devlet davalarını takibe memur avukatlar hakkında kanun

Kanun No. 2573

Neşri tarihi: 15/7/1934

Madde 1 — Muvazenei umumiyeye dahil dairelere ait davaların takip ve müdafası ve icra takibatı ve bütün kanun yollarına müracaat edilmesi ve tevdi olunan evrak üzerine hukukî mütalea yürütülmesi Maliye Vekâletine bağlı hazine avukatlarına aittir.

İdarî davalar ait olduğu makamlara takip ve intağ olunur. Yalnız bunlardan malî hükümleri tazammun eden ve hazineyi alâkalandıran işler hakkında Maliye Vekâleti veya o yerin en büyük malmemuruna malûmat verilmesi mecburidir. Bu işlere ait muhakemeler hazine avukatlarına takip ettirilir ve bu davalarda ait olduğu idare mümessili de bulunabilir.

Madde 2 — Hazine avukatları Maliye Hukuk Müşavirliğinin inhası üzerine Maliye Vekili tarafından tayin edilir.

Baro teşekkül etmeyen yerlerde ruhsatnameli dava vekillerinin de Hazine işlerinde kullanılması caizdir.

Hazine avukat veya dava vekili bulunmayan yerlerde bunlara ait vazifeleri alâkalı dairenin o yerdeki en büyük âmiri yapar.

Madde 3 — İş çok olan yerlerde Maliye Vekilliğince ve lüzum görülen muayyen davalarda İcra Vekilleri Hey'eti kararla Hazine avukat ve dava vekilleriyle beraber veya ayrıca takip ve müdafaa yapmak üzere avukat ve bulunmayan yerlerde dava vekili kullanılabilir.

Mukavelenameye bağlanacak ücretleri de mahkeme masrafları tertibinden verilir.

Madde 4 — Devlete ait icra işlerini ve davaları takip ve müdafaa

edecekler, özürsüz ve kanunsuz takip ve muhakemenin gecikmesine, kendi kusurları yüzünden Devlet aleyhine hüküm çıkmasına ve kanun yollarına müracaati ihmal ederek hükmün kat'ileşmesine sebebiyet verir ve Hazineye de zarar gelirse bu zararı ve mahkeme masraflarını öderler.

Madde 5 — Davanın açılması ve takibi fayda temin edemeyeceğine kani bulundukları işlerde bundan sarfınazar edilmesi hakkındaki mütalea Maliye Hukuk Müşavirliğine arz ve alınacak emre göre hareket olunur.

Şukadar ki müruruzamanla hakkın düşmesine mâni tedbirleri de beraber alırlar.

Kıymet veya miktarı üç yüz liraya kadar olan davalarda kanun yollarına devamda fayda görülmediği takdirde bundan vazgeçmeğe Hukuk Müşavirliğinin mütaleası üzerine Maliye vekili salâhiyetlidir.

Üç yüz liradan yukarı davalarda Muhasebe Umumiye Kanununun 137 nci maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 6 — Hukuk mezunlarının devairi merkeziye hukuk müşavirlikleri muavin ve mümeyyizliklerindeki hizmet müddetleri Avukatlık Kanunundaki mülâzemet müddetine mahsup edilir.

Madde 7 — Bu kanunun tatbik sureti bir nizamname ile tesbit olunacaktır.

Muvakkat Madde 1 — Muvazenei umumiyyeye dahil dairelerin 1934 senesi bütçelerine mevzu masarifi muhakeme, muhakeme harçları tahsisatı ile, müşavir avukat, avukat, muakkip, takibi icra memuru gibi her ne nâm ve suretle olursa olsun hukuk ve ceza dava ve icra işlerinde kullanılan memurlar ve müstahdemlerin tahsisatlarından 1-9-1931 tarihinde henüz sarfedilmemiş olan kısımları Maliye Vekâleti bütçesinin 154 ve 158 inci fasıllarına naklolunur.

Bu dairelerin idarî davalara ait masraf ve harçları Maliye Vekâletince bu fasıllardan verilir.

Muvakkat Madde 2 — Maaşatın tevhit ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna merbut cetvel ile 1934 mali senesi bütçesinin (D) işaretili cetvelinde mûnderiç ve muvakkat birinci maddedeki yazılı memur ve müstahdemlerin kadroları Maliye Vekâletine raptolunduğu gibi 1934 mali senesi bütçesinin muvakkat müstahdemler tertibinden ve (E) cetvelinde yazılı masraf tertiplerinden İcra Vekilleri Hey'eti kararla istihdam olunan muvakkat birinci maddedeki şeraiti haiz müstahdemlerin kadroları dahi Maliye Vekâletine bağlanmıştır.

Muvakkat Madde 3 — Muvakkat ikinci maddede yazılı kadrolar, tahsisat yekûnunu geçmemek şartı ile 1934 senesi zarfında tadil ve tevhit ve lüzum görülen yerlerde muhakemat müdürlükleri ve memurlukları teşkil ve bu memur ve müstahdemler Maliye Vekâletince lüzum görülen yerlerde istihdam olunabilir.

Muvakkat Madde 4 — Muvazenei Umumiyyeye dahil dairelerle avukat ve dava vekilleri arasında yapılan mukavelenamelerin hakları ve borçları bu kanuna göre Maliye Vekâletine geçer.

Madde 8 — Bu kanun 1 eylül 1934 tarihinden muteberdir.

Madde 9 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Hey'eti memurdur. 9/7/1934

Kazanç Vergisi Kanununun 41 inci maddesinin son fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun

Kanun No. 2574

Neşri tarihi. 15/7/1934

Madde 1 — 22-3-1934 tarih ve 2395 numaralı Kazanç Vergisi Kanununun 41 inci maddesinin son fıkrası aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir.

Maliye müfettiş ve murakıpleri ve tetkik memurları ve varidat tahakkuk müfettişleri dahi yapacakları teftiş ve tetkik sırasında yukarıdaki salâhiyetleri haizdirler.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına Adliye, Dahiliye, Maliye ve İktisat Vakilleri memurdur. 9/7/1934

Umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkındaki kanunu muaddil 19-5-1930 tarih ve 1608 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren ve yeniden madde ekliyen kanun

Kanun No. 2575

Neşri tarihi. 15/7/1934

Madde 1 — 1608 numaralı kanunun 5 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Ceza kararlarına tebliği tarihinden itibaren beş gün içinde mahsus hâkimlere ve bulunmayan yerlerde sulh hâkimliğine müracaatla şifahî veya yazılı itiraz olunabilir. İtiraz şifahî ise bir zabıt tutularak muterize imza ettirilir.

İtirazda sebep gösterilmesi şarttır. Sebep gösterilmeyen itirazlar yapılmamış sayılır. Ticaret ve san'attan men kararlarıyla para cezasını vermediğinden dolayı hapse değiştirme hükmünün infazı itirazın neticesine kadar geri bırakılır.

Madde 2 — Mezkûr kanunun 6 ncı maddesi aşağıda yazılı surette değiştirilmiştir:

İtiraz üzerine tetkikat evrak üstünde yapılır.

İtiraz, cezanın salâhiyeti olmayanlar tarafından tayin olunduğu ve tutulan zabıt varakasının sahteliği ve ceza tayinine müessir olacak maddî ve fahiş hataya müstenit bulunduğu hususlarına münhasır olmak üzere dermeyan edilebilir. Bu sebeplere dayanan itirazlar varit ise hâkim ceza kararını iptal ve para cezası alınmış ise belediyenin geri vermesine hükmeder. İtiraz varit görülmezse karar tasdik olunur. İtirazın otuz gün içinde neticelendirilmesi mecburidir. Hâkim izahat almak üzere lüzum görürse muterizi veya vekilini celbederek dinliyebilir. Zabıt varakasının sahteliği iddiasından başka hallerde zabıt varakasını yapan memurlar celp ve davet olunmaz.

Madde 3 — Mezkûr kanuna aşağıda yazılı madde eklenmiştir :

Vilâyetlerde belediye reisleri ve bulunan yerlerde muavinleri ve belediye şube müdürleri beş liraya kadar ve kazalarda belediye reisleri üç liraya kadar 1608 sayılı kanunun birinci maddesinde cezai müstelzim hususlardan dolayı hafif para cezası tayin ederler. Bu cezanın tertibinde salâhiyetli olanlar bizzat gördükleri hallerde ceza verilecek eşhasa hareketlerini ihtardan sonra tayin edecekleri cezai kendilerine teffim ederler.

Bu suretle verilen cezalar kat'i olup aleyhine adlî ve idarî kanun yollarına müracaat olunamaz.

Madde 4 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeğe Adliye ve Dahiliye Vekilleri memurdur. 9/7/1934

Gizli nüfusların yazımı hakkında kanun

Kanun No. 2576

Neşri tarihi. 15/7/1934

Madde 1 — Bu kanunun belediyelere ve muhtarlara tebliği tarihinden itibaren bir buçuk ay içinde her aile reisi kendi evindeki veya emri altındaki, her veli velâyetindeki, her vasi vesayetindeki nüfusta yazılmamış kimseleri; bunlardan evlilikleri kaydedilmemiş olanların evliliklerini ve ölmüş veya kaybolmuş olupta nüfustan silinmemiş bulunanlarını köyde muhtar ve ihtiyar heyetine, kasaba ve şehirlerde belediyelere bildirmeğe mecburdur.

Nüfusa yazılmamış reşitler de muhtarlara ve belediyelere ve yahut nüfus dairelerine müracaat ederek kendilerini yazdırmakla mükelleftirler.

Madde 2 — Muhtarlar ve ihtiyar hey'etleri, belediyeler veya memur ettikleri kimseler; kendilerine haber verilen gizli nüfusları, kayıtsız evlenmeleri, silinmemiş ölümleri ve kayıpları ayrı ve nümunesine uygun defterlere yazıp tasdikli olarak birinci maddede yazılı müddetin hitamından itibaren bir ay içinde, kaymakamlara ve merkez kazalarında valilere bir makbuz mukabilinde vermeğe mecburdurlar.

Madde 3 — Bu defterlerle muhtar ve ihtiyar hey'etleri ve belediyeler tarafından daha evvel verilmiş olanlara yazılan doğum, ölüm, evlenme ve boşanma vak'alarından pul aranmaz. Bu kanunun neşrinden sonra nüfus dairelerine verilecek doğum, ölüm ve evlenme vak'aları ilmühaberlerine de pul yapıştırılmaz.

Madde 4 — Bu kanunun belediyelere ve muhtarlara tebliğinden itibaren bir buçuk ay sonra evinde veya işinde nüfusa yazılmamış kimseleri ve silinmemiş ölümleri ve kayıpları ve kayıtsız evlenmeleri bildirmiyenlerden;

Yeni doğumları bir ay ve ölümleri on gün içinde nüfus dairelerine haber vermeyenlerden ;

Evlenmeyi on beş gün içinde nüfusa kaydettirmiyenlerden ve kendini kaydettirmiyen reşitlerden mazeretlerini isbat edemedikleri takdirde mahallî idare hey'etlerinin kararile bir liradan on liraya kadar para cezası alınır. Tekrar edenler hakkında bu ceza iki kat olarak tayin olunur.

Madde 5 — Gizli nüfus, silinmemiş ölüm ve kayıp, yazılmamış evlenme vak'aları defterlerini ikinci maddede yazılı müddet içinde tasdikli olarak vermiyen muhtar ve belediye reisinden veya vekilinden veya belediye reisi veya vekillerinin memur ettiği kimselerden mahallî idare hey'eti karârile beş liradan yirmi beş liraya kadar para cezası alınır. Mükerrirler hakkında ceza iki misline ve ısrar edenler hakkında da beş misline kadar arttırılır.

Köyünde mektum nüfus ve silinmemiş ölüm ve kayıp ve yazılmamış evlenme ve boşanma vak'ası bırakan muhtar ve ihtiyar hey'etlerinden beş liradan on beş liraya kadar aynı suretle ceza alınır.

Madde 6 — İdare hey'etlerince hükmolunan cezalar kat'î olup tahsili emval kanununa tevfikân tahsil olunur.

Madde 7 — Bu defterlerin esas defterlerine yazılması, gizli nüfuslara nüfus cüzdanı verilmesi, bunların yıllarına göre tasnif ettirilmesi, istatistik cetvelleri çıkarılması ve maktum nüfus vak'aları yazımının şehir ve kasaba ve köylerde takip edilmesi işlerinde vali ve kaymakamlar işleri müsait diğer Devlet daireleri memurlarından münasip gördüklerini yardımcı olarak kullanmağa salâhiyetlidirler. Vali ve kaymakamların gösterecekleri bu işleri bu memurlar görmeğe mecburdurlar.

Madde 8 — Bu kanunun neşrinden üç ay geçtikten sonra gizli doğum, ölüm ve kayıp ve evlenme vak'ası haber verenlere alınacak cezanın yarısı, tahsisat aranmasına ve başka merasim icrasına lüzum kalmaksızın mahallî idare hey'eti kararı ile verilir.

Madde 9 — Gizli doğum, ölüm, evlenme ve boşanma vak'alarının vak'tinde yazdırılmamasından dolayı verilecek cezalar için müruruzaman cari olmaz.

Madde 10 — Bu kanuna aykırı hükümler kaldırılmıştır.

Madde 11 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 12 — Bu kanunun hükümlerini İcra Vekilleri Hey'eti yürütür.

Talimatnameler :

Türk ceza kanununun 28 nci maddesinde yazılı Emniyeti umumiye idaresinin nezareti mahsusası altına alınmak cezasına mahkûm olan eşhasın tâbi olacakları kayıt ve şartları gösterir Adliye vekâletile müştereken yapılan talimatname sureti

Madde 1 — Mahkemelerce emniyeti umumiye nezareti altına alınmak cezasına mahkûm olan kimse, hakkındaki ilâmla birlikte Cümhuriyet M. U. liği tarafından mahallin en büyük zabıta amirine gönderilir.

Madde 2 — Mahkûm nerede ikamet edeceğini nihayet on beş gün zarfında zabıta amirine bildirir, ve iki kıt'a fotoğrafını da verir.

Bir mahzur görülmediği takdirde mahkûmun gösterdiği mahalde ikametine müsaade olunur. Aksi takdirde başka bir yer göstermesi teklif edilir ve gideceği mahallin zabıta âmirliğine keyfiyet bildirilir ve ilâmile beraber bir tane fotoğrafı de gönderilir ve bu işlere mahsus tutulacak deftere de kayıt ve işaret edilir.

Madde 3 — Mahkûm olan şahıs kanaat verici sebep göstermek şartile ikamet mahallinin değiştirilmesini isteyebilir.

Madde 4 — Mahkûm olan şahıs mahkûmiyetinin devamı müddetince aşağıda yazılı kayıt ve şartlara riayete mecburdur.

a) ikamet mahallinde maişetini temin için meşru bir iş bulmağa mecburdur.

b) Muayyen zamanlarda ikamet ettiği mahallin en yakın zabıta karakoluna giderek ispatı vücut eder. (Bu müracaat müddetini mahallî zabıtasının en büyük amiri tayin ve tebliğ eder.)

c) silâh taşıyamaz.

d) av için vesika isteyemez.

e) ecnebi memleketlere seyahat edemez.

f) maişetinin temini için yapmakta olduğu işin icabı olarak civar kasaba ve köylere gidip gelmek zarureti hasıl olunca mahallî karakoluna keyfiyeti ve gaybubet müddeti ile gidiş ve geliş zamanlarını haber verir.

Madde 5 — Bu talimatnameye muhalif hareket eden mahkûm hakkında tutulacak zabıt varakasıle mahallî C. M. U. liğine tevdi olunur, ve M. U. likçe Türk ceza kanununun 28 nci maddesi hükümlerine muhalif hareketinden dolayı hakkında kanunî takibat yapılır.

Madde 6 — Bu talimatname neşri tarihinden muteberdir.

Adliye Harç Tarifesi Kanununun Şûrayı Devlette tatbik suretini gösterir izahname

9/6/1934 tarih ve 2503 numaralı Adliye Harç Tarifesi Kanununun yüzüncü maddesinde: Şûrayı Devlette açılacak idarî davalardan bu kanunda yazılı hukuk işlerinden alınan peşin harç ile kaydiye, tebliğ, tezkere ve ilâm harcı alınacağı ve Memurin Muhakematı Kanununa göre yapılacak itirazlarla bu itiraz üzerine verilecek kararlardan ceza işlerinden alınacak harçların istifa olunacağı yazılıdır. Bu madde hükmüne tevfik kanunun Şûrayı Devlete taallük eden kısımlarına ait alınacak harçların miktarile tarz ve sureti istifası aşağıda gösterildiği veçhile olacaktır.

1 — Peşin harç: Şûrayı Devlete ikame olunacak idarî davada; dava edilen şeyin miktar veya kıymetine ve yahut davanın mahiyetine göre davacıdan peşin olarak ilâm harcının dörtte biri alınır. «Madde: 7»

Miktar veya kıymeti 2500 kuruşu geçen davalarda miktar veya kıymetin binde yirmisi nisbetinde harç alınır. «Madde: 19»

Kıymet tayini mümkün olmayan davalarda ilâm harcı dört liradır. «Madde: 20»

Kıymet tayini mümkün olmıyan davalardan yüz kuruş peşin harç alınır. «Madde : 8»

Vergi ve resimlere ait bulunan davalar kıymeti muayyen olmıyan davalardan alınacak maktu harca tâbidir. «Madde : 100»

Bu fasılda münderiç 9 ve 10 uncu maddelerin Şûrayı Devletçe tatbik sahası yoktur.

2 — Kaydiye: Şûrayı Devlete ikame olunacak idarî davalara dair verilecek arzuhal ve lâyihaların ve ilişik olarak verilecek ve ibraz olunacak evrakın her birinden yirmi kuruş kaydiye harcı alınır. «Madde : 2»

Kayda tâbi evraktan bir kerre kayıt harcı alındıktan sonra evrak diğer bir husus için yeniden ibraz olunursa kayıt harcı tekrar alınır. «Madde : 4»

Kaydiye harçları ait olduğu evraka pul yapıştırılarak istifa olunur. Pul tarih ve mühür ve imza ile iptal olunur. Kayit defterinin numarası da evraka işaret edilir. «Madde : 5»

Kayda tâbi evrakın kayıt harcı alınmadıkça muameleye konması caiz değildir. «Madde : 6»

Bu fasılda münderiç üçüncü maddenin Şûrayı Devletçe tatbik sahası yoktur.

3 — Tebliğ harçları : Arzuhal ve lâyiha ve cevapname ve diğer dava evrakının tebliğinde her bir nüsha için tebliği istiyenden on kuruş alınır. «Madde : 11»

Bu fasılda münderiç 12 inci madde adliye mahkemelerine ait olduğundan Şûrayı Devletçe tatbik sahası mevcut değildir.

4 — Tezkere harçları : Resmî dairelere yazılacak her tezkereden elli kuruş alınır. Ancak bunların tekitlerinden harç alınmaz. İstenilen kayıt ve malûmatın esasen mevcut olmadığı veya iddia hilâfına bir kayıt ve malûmata dair cevap geldiği surette mahkeme karare ile tezkerenin yazılmasını istiyenden yüz kuruştan bin kuruşa kadar ayrıca harç alınır. «Madde : 40»

5 — İlâm harçları : Miktar veya kıymeti 2500 kuruşu geçen davalara dair verilen ilâmlardan hüküm altına alınan miktar veya kıymetin binde yirmisi nisbetinde harç alınır. «Madde : 19»

Kıymet takdiri mümkün olmıyan davalarda ilâm harcı dört liradır. «Madde : 20»

Davanın reddi halinde ilâm harcı dört yüz kuruştur. «Madde : 21»

Davadan ferağat ve davayı kabul veya sulh vukuunda ilâm harcının yarısı alınır. «Madde : 22 son fıkra»

İlâm suretlerinin beherinden iki yüz ve evrak suretlerinin herbirinden elli kuruş harç alınır. «Madde : 39»

İadei muhakeme talebinin reddi halinde maktuan dört yüz kuruş alınır. İstidanın kabulünden sonra verilecek kararlar beş yüz kuruş harca tâbidir. «Madde : 45»

Kanunun yüzüncü maddesinde iadei muhakeme talebi üzerine verilecek kararlardan harç alınacağına dair sarahat mevcut değil ise de bu hususta verilecek kararlar esas kararı olmasına ve idarî davalar üzerine verilecek

esas kararlar harca tâbi bulunmasına binaen mezkûr maddedeki « ilâm harçları » şümülü dahilinde olması zarurî görülmüştür.

Kanunun beşinci faslındaki celse harçları ve altıncı faslındaki hükümden evvel verilen kararlardan alınacak harçlar ile on üçüncü faslındaki mahkeme haricindeki muamelelerden alınacak harçlar, yüzüncü maddede mezkûr olmamasına binaen bunlardan harç alınmayacaktır. Miktar ve kıymeti 2500 kuruşu geçen davalarda bu kanun hükümlerine göre harç alınır. «Madde : 1 »

6 — Memurin Muhakematı Kanununa göre yapılacak itirazlarla bu itiraz üzerine Verilecek Kararlar :

İtiraznamelerden 20 kuruş kaydiye alınır. «Madde : 2»

Maznunun itirazının reddi halinde 50 kuruş alınır. «Madde : 56»

Müddei şahsinin itirazının reddi halinde 40 kuruş alınır. «Madde : 59»

Şahsî davanın geri alınması halinde 80 kuruş alınır. «Madde : 60»

Mazbata suretlerinden 50 kuruş alınır. «Madde : 39»

Müddei şahsiler müteaddit ise 59 uncu maddedeki harcın iki katı alınır. «Madde : 61 »

Müruru zaman, vefat ve af sebeble hukuku amme davasının ortadan kalkması halinde müddei şahsî veya müştekiden 56 ıncı maddedeki harcın onda üçü alınır. «Madde : 64 »

Kanunun mer'iyeti : - Harç Tarifesi Kanunu 1 ağustos 1934 tarihinden itibaren mer'idir. «Madde : 103»

Bu kanunun hükümleri tatbik edilecek hususlarda mer'iyet tarihinden sonra yapılacak muameleler için bu kanuna göre harç alınır. «Madde : 102»

Harçların sureti istifası : - Harç Tarifesi Kanununun beşinci maddesinde kaydiye ve zabıt harçları ait olduğu evraka pul yapıştırılarak istifa olunacağı musarrah olmasına mebni kaydiye ile tebliğ ve tezkere harçları ait olduğu evraka pul yapıştırılmak suretile istifa olunacaktır.

«Harcı alınmaksızın arzuhallerin muameleye konulması caiz olmamasına «Madde 6» mebni harçları tesviye edilmeyen arzuhaller bilâ muamele iade edileceğinden gerek re'sen ve gerek en büyük mülkiye memuru vasıtasile verilecek arzuhallerde harcın behemehal birlikte verilmesi ve müruru müddete esas olacak tarih, arzuhallerin kaydi tarihi olmasına göre dava ve itirazların müruru müddete tâbi olmamalarını teminen bu hususa dikkat edilmesi lâzımdır.»

Mahallin en büyük mülkiye memuru vasıtasile gönderilecek dava ve iadei muhakeme arzuhallerile cevabî lâyhaların her iki nüshasına ve merbutlarına mahallince kaydiye ve tebliğ ve bir de rubu ilâm harcı alınarak ve lâzım gelen pullar ilsak olunarak Şûrayı Devlete gönderilmelidir.

Vilâyet ve kazalar vasıtasile ilâm ve suret talep edenler harçlarını mahallî mal sandığına yatırarak alınacak makbuzun resmî tahriratla Şûraya irsali suretile taleplerini yapabilirler.

Şûrayı Devletin sadır olacak ilâmların alâkadarlara tebliği için mebhush ilâmlar mahalline « . . . . kuruş ilâm harcı mal sandığına teslim olunarak

alınacak makbuz üzerine alâkadarlara tebliği » şerhile gönderilir ve mahallerince bu suretle muamele olunarak ilâmlar alâkadarlara verilir. İki ay zarfında harcı verip ilâmını almayanlardan bu harç mahallî en büyük mülkiye memurunun havalesile Tahsili Emval Kanunu mucibince tahsil olunur.

Tevhidi İctihat Kararları :

Temyiz mahkemesi hey'eti umumiyesinin 16-5-934 tarih ve 30 - 10 numaralı tevhibi içtihat kararı sureti

İhalenin feshi talebiyle vaki olan şikâyetlerin icra ve iflâs kanununun 134 üncü maddesinde ihale tarihinden başlayacağı ve bu tarihten itibaren mezkûr kanunun 16 ıncı maddesinde yazılı 5 günün mürurundan sonra bu kabil şikâyetlerin mercilerce dinlenilmeyeceği takarrür etmiş içtihat cümlesinden iken bu kere yapılan müzakerede; artırma ilân sureti kendisine tebliğ edilmemiş olan borçlu hakkında bu müddetin ihale tarihinde başlatılmayıp ihaleye ittila tarihinin nazara alınması lüzumuna dair evvelki içtihad muhalif yeni bir ekseriyetin tahassül etmiş olması hasebiyle keyfiyetin tevhibi içtihat tarihiyle halli icra ve iflâs dairesi yüksek reisliğinden talebedilmesi üzerine 16-5-934 tarihine müsadif Çarşamba günü içtima eden hey'eti umumiyede keyfiyet bilmüzakere neticede:

İcra ve iflâs dairelerinin yaptığı muameleler hakkında kanuna muhalif olmasından dolayı tetkik merciine yapılacak şikâyetlerin müddeti bu muamelelerin öğrenildiği tarihten itibaren cereyan edeceği ve arttırma ilân sureti kendilerine tebliğ edilmemiş olan borçlu ve alâkadarların ihaleden malûmatları olduğu farzedilmeyeceği cihetle bu kabil ihalelerin feshi talebiyle vaki olacak şikâyetler için kanunun tayin ettiği müddete her halde ihale tarihi başlangıç olmayıp ihalenin vukuuna ittilâ tarihi mebde olması lâzım geleceği birinci içtima'da ekseriyet hasıl olmadığından ikinci içtima'da ekseriyetle karar verildi.

Temyiz mahkemesi heyeti umumiyesinin 16-5-934 tarih ve 35 - 12 numaralı tevhibi içtihat kararı sureti

Nafaka vermeğe mahkûm olup ta ilâmda gösterilen ödeme şartlarına riayet etmiyen borçlu nafakanın kesilmesi veya azaltılması hakkında dava açmışsa, ceza hükmünün icra ve iflâs kanununun 344 üncü maddesinin son fıkrasına tevfi kanun mezkûr dava neticesine bırakılması takarrür etmiş içtihat cümlesinden iken, bu kere sözü geçen fıkranın nafakanın kesilmesi veyahut indirilmesi hakkındaki davanın açıldığı tarihten evvel işlenmiş nafakaya teşmil edilmeyeceği yolunda yeni bir ekseriyetin tahassül ettiği görüldüğün-

den keyfiyetin tevhidî içtihat tarikiyle halli icra ve iflâs dairesi yüksek reisliğinden bildirilmesi üzerine yapılan müzakere neticesinde :

344 üncü madde şikâyetin mevzuunu teşkil eden aylara ait ödeme şartlarına taallûk eder. Şikâyet tarihinden sonra geçecek aylar bu mevzuun ve şikâyete müstenit takip ve muhakemenin haricinde kalır Maddenin son fıkrasında borçlu nafakanın kaldırılması veya azaltılması hakkında dava açmışsa bu madde hükmünün tatbiki muhakemenin neticesine bırakılır denilmektedir. Şüphesiz bu fıkranın hükmü de muhakemenin mevzuu dahilindeki suça matuftur. Gerçi nafakanın kaldırılması veya indirilmesi hakkında sudur edebilecek olan ilâmın hükmü ancak lûhuku tarihinden sonrası için hukukî bir netice husule getirir. Fakat öyle bir ilâmın cezaî noktadan tesiri öyle değildir. İlâma mesnet teşkil eden hadise suçun tekevvününden önceki bir zamanda tarafların hukukî ve malî vaziyetlerinin değişmiş olması suretinde tecelli edebilir. Bu takdirde ceza davasını rüyet etmekte olan tetkik mercii hukuk mahkemesince tesbit edilen o hadiseyi ve tarihini nazara alacaktır. Fıkra lüzum gösterilen talikin sebebi budur. Yoksa nafakanın kaldırılması veya indirilmesi ancak bu baptaki hüküm tarihinden sonrasına tesir edeceği mütalâasıyla borçlunun buna müteallik davasından sonra tekevvün eden suçun muhakemesi ve cezaî hükmü hukuk mahkemesindeki dava neticesine talik edilmez denecek olursa mezkûr fıkranın tatbik edilebileceği hiç bir hadise kalmaz. Böyle bir mütalâanın kabulü fıkra hükmünün külliyyen mühmel bırakılmasını intaç eder. Fıkra ceza hükmünün borçlu tarafından açılmış olan davanın neticesine bırakılması hususunda sarîh ve kat'î olup imal edilmesi zaruridir.

Yukarıda zikrolunan sebeplere mebni icra ve iflâs dairesinin müteakir içtihadını tebdile mahal olmadığına ve borçlu tarafından mahkûmünbîh nafakanın kaldırılması veya azaltılması hakkında dava açılmış bulunması takdirinde 344 üncü maddedeki cezaî hükmün mezkûr hukukî dava muhakemesinin neticesine bırakılması mutlak surette zarurî bulunduğu ekseriyetle karar verildi. 5/8/934

Temyiz mahkemesi umumî heyetinin 16-5-934 tarih ve 48-50-11 numaralı Tevhidî içtihat kararı sureti

Cürümde kullanılan Balta ve Tırpanın silâhtan madut olup olmadığı ve esbabı müşeddiden sayılıp sayılmıyacağı hususunda Temyiz mahkemesi ikinci ceza dairei aliyesinin 21/12/932 tarih ve 5930/7260 No. ve 2/7/933 tarih ve 977/4043 numaralı ve 14/1/933 tarih ve 147/227 No. ve 11/9/933 tarih ve 2133/4718 numaralı ilâmları arasında hasıl olan içtihat ihtilâfının halli için toplanan umumî heyette keyfiyet müzakere olunarak neticede :

Balta ve tırpan misillü âletler de Türk ceza kanununun 189 uncu maddesinin 3 üncü fıkrasında yazılı âletler gibi tecavüz ve müdafaada istimal olunabileceği ve cebrü tehdide salih olduğu cihetle ceza kanununun tatbiğinde silâhtan sayılacağına ekseriyetle karar verildi.

Vekâletçe Yapılan Tamimler :

Ceza muhakemeleri usulü kanununun
202 ve 263 ncü maddeleri hakkında

Ceza muhakemeleri usulü kanununun 202 ve 263 ncü maddelerinin bazı mahallerde yanlış tatbik olunmakta ve bu bapta sulh hakimliğince verilen vazifesizlik kararlarına karşı da itiraz edilmekte olduğu teftiş esnasında görülmüştür.

Mezkûr 202 nci madde hükmü sulh hakiminin kendisine verilen işin vazifesini geçtiğine duruşmaya başlamazdan evvel ve yalnız evrak üzerinde tetkikat yaparak ve 263 üncü madde hükmü ise duruşma sırasında muttali olması halinde kabili tatbik olduğu ve kanunun istisnası haricinde 263 ncü maddeye tevfikân verilen kararların itiraz kabiliyeti bulunmadığı tamimen beyan ve keyfiyetin kaza dairenizdeki C. müddei umumilikleri, hakim ve mahkemelerle mustantıklara tebliği temenni olunur efendim.

Ceza ilâmlarının infazında Türk ceza kanununun 30
uncu maddesi ahkâmına riayet edilmesi hakkında

Bazı ayların 30 gün bazılarının da 31 gün olması ve mahkûmların hapisaneye girdiği günlerin mahkûmiyet müddetlerinin hesabında sayılmaması ve çıktığı günlerin sayılması gibi yanlış telâkkilerle ceza ilâmlarının infazında Türk ceza kanununun 30 uncu maddesi ahkâmına ekser mahallerde riayet edilmemekte olduğu Teftiş lâyhalarından anlaşılmıştır.

Mezkûr madde hükümlerinin ceza ilâmatının infazında nazara alınması lüzumu tamimen beyan ve keyfiyetin kaza daireniz dahilindeki C. müddei umumiliklerine ve mahkemelere de tebliği temenni olunur efendim.

İzmir'e gönderilecek Tebliğat evrakının İzmir tebliğat
müdürlüğüne gönderilmesine itina edilmesi hakkında

İzmir Vilâyeti dahilinde Adliye tebliğat müdürlüğü mevcut olduğu halde ekser mahkemelerce davetiye, celpname ve mümasili evrakı adliyenin bu daireye gönderilmiyerek mahkemelere gönderildiği ve bu sebeple tebliğat işlerinin uzamasına sebebiyet verildiği yapılan muhabereden anlaşılmaktadır.

Tebliğ muamelesinin gecikmemesini teminen bu gibi tebliğat evrakının doğrudan doğruya İzmir adliye tebliğat müdürlüğüne gönderilmesine itina edilmesi hususunun dairei memuriyetiniz dahilindeki bilumum adliye dairelerine tamimen tebliği temenni olunur efendim.

statistikler:

Adliye Vekâleti Ceza İşleri Müdürlüğünün
1933 Yılına Ait

İSTATİSTİK

M U H A B E R E

932 yılından kalan	933 yılında gelen	Y E K Û N		Baş vekâletle	Vekâletlerle	Adliye vekâleti daireleriyle	Müddeiumumiliklerle	Vilâyetlerle	Umum müdürlüklerle
1395	34719	36114	Gelen	617	1255	5831	26074	162	96
			Giden	320	1485	7134	27263	162	96
İstîlâmlar	Reisi cumhur hazret- lerine sövmek	Hükûmetin manevî şahsına sövmek	Orduya sövmek	Türklüğe sövmek	Meclise sövmek	H I F Z A kaldırılanlar	Çıkan evrakın Y E K Û N U	934 yılına devredilen	
214	90	223	13	120	24	2535	35140	974	
204	90	223	13	120	24				
Türklüğü tahkir	Büyük millet M. tahkir	Hükûmeti tahkir	Orduyu tahkir	Reisi cumhur Hz. tahkir					
İzin verilen	İzin verilmiyen	İzin verilen	İzin verilmiyen	İzin verilen	İzin verilmiyen	İzin verilen	İzin verilmiyen	İzin verilen	İzin verilmiyen
120		24		158	65	13		65	25

ÇIKAN EVRAKIN BEYANI

GİDENLER yekûnu	HİFZA kaldırılan	YEKÛN	Re'sen ve teki- den yazılıp ter- zili lâzım gelen	Muamelesi ikmal olunarak çıkan YEKÛN
36460	2535	38995	3855	35140

Ş İ K Â Y E T

Hakimlerle hakimler gibi muamele görenler ve vekâlet
memurları hakkında

291	Tahkik emri verilen	280	932 yılından kalan	
381	Müdafaa istenen	1984	933 yılında gelen	
190	Teftiş hey'etine verilen	2264	YEKÛN	
71	Hıfzedilen	32	Şahsi suç	Şikâyetin nev'i
369	Başka suretle çıkan	1952	Vazifeden doğma suç	
1983	Çıkan dosya	296	Tahkik emri verilmesine mahal görülmeyen	
281	934 yılına devredilen dosya	385	Tevhit edilen	

Tahkikat ve istizah dosyaları

932 yılından kalan dosya adedi	933 yılında gelen dosya adedi	YEKÛN	Muamelesi derdest olan- lar Yekûnu	Duruşmaları derdest olan- lar Yekûnu	Çıkan dosya adedi	934 yılına devredilen dosya adedi
1072	1325	2397	501	90	1806	591

Adliye müfettişleri hakkında

932 yılından kalan	933 yılında gelen	YEKÛN	Muamele yapıl- masına lüzum görülmeven	İHTAR	Men'i mu- hakeme	Beraet	Mahkûmi- yet	Duruşması derdest	Çıkan dosya	934 yılına devredilen
3		3	2		1				3	

Hapishane müdürleri hakkında

		932 yılından kalan					
21		933 yılında gelen					
21		YEKÛN					
5		Muamele yapılmasına lüzum görülmeyen					
1		Tavsiye					
5		İşten el çektirme					
1		Tahvil					
9		İhtar					
-		Tevbih					
-		Maaştan kesme					
9		İnzibatî cezalar yekûnu					
		Men'i muhakeme					
		Beraet					
		Mahkûmiyet					
		Duruşması derdest					
		Rüset irtikap zimmetten dolayı					
		Takibat					

154 üncü madde yoluyla hakimler kanununun 25 inci maddesi
mucibince zabıta âmirleri hakkında yapılan takipler

13	Af	TAKİBAT	İlmalden dolayı	42	932 yılından kalan	TAKİBAT	Vazifeyi sui istimalden dolayı
1	Men'i muhake-me			46	933 yılında gelen		
13	Beraet			88	YEKÛN		
7	Mahkûmiyet			8	Muamele yapılmasına lüzum görülmiyen		
2	Duruşmaları derdest	60	Muhakeme altına alınanlar yekûnu	14	Af		
5	Duruşmaları derdest olanlar yekûnu	8	Muamelesi derdest olanlar yekûnu	1	Men'i muhake-me		
75	Çıkan dosya	13	934 yılına devredilen	4	Beraet		
				2	Mahkûmiyet		
				3	Duruşmaları derdest		

İCRA MEMURLARI

264	932 yılından kalan	İnzibat cezaları	Takibat	Rüşvet, irtikâp, zimmetten dolayı
287	933 yılında gelen			
551	Y E K Ü N			
77	Muamele yapılmasına lüzum görülmeyen			
86	Tavsiye			
135	İnzibatî cezalar yekûnu			
7	Tahvil			
7	İhtar			
109	Tevbih			
11	Maaş kesme			
5	İşten el çektirme	Takibat	Rüşvet, irtikâp, zimmetten dolayı	
3	Azîl			
2	Men'i muhakeme			
4	Beraet			
8	Mahkûmiyet			
24	Duruşması derdest			
TAKİBAT				
Vazîfeyi sui istimalden dolayı				
5	Men'i muhakeme	İnzibat cezaları	Takibat	Rüşvet, irtikâp, zimmetten dolayı
9	Beraet			
18	Mahkûmiyet			
4	Duruşması derdest			
13	Af			
4	Men'i muhakeme	İnzibat cezaları	Takibat	Rüşvet, irtikâp, zimmetten dolayı
17	Beraet			
23	Mahkûmiyet			
6	Duruşması derdest			
33	Af			
170	Muhakeme altına alınanlar yekûnu			
34	Duruşmaları derdest olanlar yekûnu			
397	Çıkan dosya			
154	934 yılına devredilen			

HAKİMLER HAKKINDA

933 yılına devredilen	933 de gelen	Y E K Ü N	İnzibatî cezalar										R. ler M. U. ler M.U.M. Azalar Hakimler A. M. leri Müs. ler
			Muamele tayinine mahal olmayan	Tahvil	Tavsiye	İşten el çekirme	İhtar	Tevbih	Maaş kesme	Kıdem tenzili	Sınıf tenzili	Hakimlikten çıkarma	İnzibatî cezalar yekûnu
763	971	1734	36 179 5 47 165 26 114	13 24 33 35 13	29 83 19 28 159 18 50	1	17 112 15 28 150 15 75	1 11 2 22 2 3			1	2 1 3	U. Yekûn

VAZİFEDEN DOĞAN SUÇLAR

Rüşvet, irtikâp zimmet				Sui istimal					Vazifede ihmal					R. ler M. U. ler M.U.M. Azalar Hakimler A. M. leri Müs. ler
Men'i muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Derdest	Men'i muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Af	Derdest	Men'i muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Af	Derdest	
1	2	1	2	1	7	2	7	3		2	2	3	1	R. ler
1	2		9	6	26	5	29	10	4	31	11	27	5	M. U. ler
					1				1	2				M.U.M.
2	2		2	2	4	2	16	4				1	4	Azalar
	1	3	12		21	12	15	10	2	20	13	16	2	Hakimler
2			1		6		4	3					2	A. M. leri
	6	4	15	1	13	3	26	3	1	12	11	17	2	Müs. ler
6	13	8	41	10	78	24	97	33	8	67	37	64	16	U. Yekûn

HAKİMLER HAKKINDA

Mabaat

ŞAHSİ SUÇ												
Hakaret					Dövmek					Taarruz		
Meni muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Af	Derdest	Meni muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Af	Derdest	Meni muhakeme	Be-aet	Mahkûmiyet
5	1	1	3		1	1	6			2	2	2
	2	2	1			1						
3	1		1				2					
5	6	1	5			1	5			1		
1										1		
6		1	4				5					
20	10	6	17		2	1	2	18		4	2	2
												R. ler M. U. ler M.U.M. Azalar Hakimler A. M. leri Müs. ler
												U. Yekûn

Tahdidî hürriyet					Muhakeme altına alınanlar yekûnu	Duruşmaları derdest olanlar yekûnu	Çıkan dosya	934 yılına devredilen	
Meni muhakeme	Beraet	Mahkûmiyet	Af	Derdest					
1		2	1		41 191 11 46	6 24 10			REİSLER MÜDDEİUMUMİLER M. U. MUAVİNLERİ AZALAR HAKİMLER AZA MÜLÂZİMLERİ MUSTANTİKLER
2		1	2		156 20	24 6			
1	3	1	1		135	20			
4	3	4	4		600	90	1314	420	UMUMÎ YEKÛN

CEZA kanununu tadil eden 2275 No. lu kanunla 2330 numaralı Af kanunundan istifade edenler

467	2275 numaralı kanundan istifade ederek saliverilen	2330 numaralı kanundan istifade eden
1337	Cecası indirilmek suretile istifade edenler	
1804	YEKÛN	
11397	2330 numaralı kanundan istifade ederek saliverilen	
696	Cezası indirilmek suretile istifade edenler	
12093	YEKÛN	
149	Hakimler	
53	Mustantikler	
12	Hapishane müdürleri	
46	İcra memurları	
27	Jandarma kumandanları	
287	Yekûn	

Yazılı emir tetkikleri

	932 yılından kalan	Temyiz mahkemesinden gelenlerden
2169	933 yılında gelen	
2169	YEKÛN	
1032	Yazılı emir verilen	
1039	Yazılı emir verilmesine mahal olmayan	
16	Tashihi karar istenen	
2087	Çıkanlar yekûnu	
30	Ret	
1191	Kabul	
15	Noksanından geri gelen	
1220	Temyiz mahkemesinden gelerek mahalline gönderilen	
82	934 yılına devredilen	

H U L Â S A

934 yılına devredilen evrakların beyanı	
932 yılından kalan	1395
933 yılında gelen	34719
YEKÛN	36114
933 yılında işi bitirilen	35140
934 yılına devredilen	974
Muhabere	20
Yazılı emir tetkikleri	82
Şikâyet	281
Tahkikat dosyaları	591
YEKÛN	974

Aramızdan Ebediyen Ayrılanlar

Salâhattin Bey

Adliye müfettişi Salâhattin Bey 19/7/934 tarihinde ecclile vefat eylemiştir. Tercümei hali berveçhi atidir:

«Mehmet Salâhattin Bey Hacı Hüseyin Hüsnü ef. nin oğlu olup 1312 senesinde İstanbulda doğmuş ve mektebi idadiden 16 eylül 330 tarihinde âlâ ve mektebi hukuktan 335 tarihinde aliyülâlâ derecelerde şhadetnameler almıştır. Müteveffayı mumaileye 16 teş.sani 331 tarihinde 500 kuruş ücretle Süleymaniyede kâin Kanunî Sultan Süleyman mektebinin daimî muallimliğine tayin ve mekâtibi vakfiyenin maarife devri-tarihi olan mart 333 de ücreti mezkûre maaşa tahvil ve 8 teş. E. 334 tarihinde Beyazıt nümune mektebi muallimliğine nakledilip 22 mart 335 tarihinde infikâk etmiş ve 3 nisan 334 tarihinden 20 teş. sani 344 tarihine kadar 50 kuruş yevmiye ile Adliye kalemi mahsus müdüriyetinde istihdam edilmiş ve 20 teş. sani 334 tarihinden 7 teş. sani 338 tarihine kadar Mülğa umuru cezaiye müdüriyeti kalemi kitabesinde ve 23 kânunusani 1339 tarihinden 25 nisan 1339 tarihine kadar Yumurtalık Hakimliğinde ve 7 mayıs 339 tarihinden 1 mayıs 340 tarihine kadar İzmir Ceza Hakim muavinliğinde ve 12 mayıs 340 tarihinden 6 temmuz 340 tarihine kadar Ankara cinayet mahkemesi âzalığında ve 8 temmuz 340 tarihinden 18/19-7-934 tarihine kadar İstanbul ve Üsküdar âzalık, M. U. muavinliklerinde ve dördüncü ve üçüncü sınıf adliye müfettişliklerinde bulunmuş ve mezkûr tarihte vefat etmişti.»

Mevlâ rahmet eylesin

*
* *

Muharrem Edip Bey

Cihanbeyli müstantığı Muharrem Edip Bey vefat etmiştir. Tercümei hali berveçhi atidir:

Muharrem Edip Bey Yusuf Beyin oğlu olup 1309 senesinde Yozgatta doğmuş ve meslek mektebi müstantik şubesinden mezun olmuştur. 3 Eylül 332 tarihinden 1 Mart 335 tarihine kadar Kalecik merkez Kenzül'ırfan mektebi muallimliğinde ve 6 Ağustos 335 tarihinden 21 Teş. sani 927 tarihine kadar zabıt kâtipliklerinde ve 29 Teş. sani 927 tarihinden 11/3/934 tarihine kadar Gördes ve Cihanbeyli müstantikliklerinde bulunmuş ve mezkûr tarihte vefat etmiştir. Mevlâ rahmet eyliye

*
* *

Adliye ceridesi merhumlara mağfiretler temenni ve kederdide ailelerine taziyet beyan eyler.

T. H.

GAYRİ RESMÎ KISIM

Londra Beynelmilel

Hapishaneler Kongresi

Mücrime ceza tertip eden hâkimce cezanın fertleştirilmesinin makul tatbiki nasıl temin olunur.

Rocheufort mahkemesi azasından hukuk doktoru hapishaneler cemiyeti umumiyesi ve antropoloji beynelmilel müessesesi azasından André Reunoux tarafından verilen rapor.

Pek adilâne olan ve her gün taraftarları adedi artan bir nazariyei ceza-iyeye göre cürümleri azaltmağa matuf olan vesait meyanında en evvel mücrimin şahsının nazarı dikkate alınması ve sonra bizzat cürmün derpiş edilmesidir. Muayyen bir halde nafi olan bir tedbir diğer bir hâdisede muzır olabilir

Filhakika insan bütün hayvanlar arasında ilâgayrünühiye tahavvül eder. Uzvî ve aklî melekâtla fertleşen bir mahlûktur. Yekdiğerinin mümasili iki insan bulunmaz. Fertler hakkında bir ilim yoktur. Fertlere dair malûmatımız ve takdirlerimiz tecrübî ve şahsîdir. Ceza denilen şey bir takdiri ferdidir.

İnsanlar mazilerile ve hallerile yekdiğerinden vazih hudut ile ayrılırlar.

Ceza mefhumu vazı kanunun, hâkimin kendi noktai nazarlarından hadisatı cürmiyenin sebeplerine, neticelerine kemiyet ve keyfiyetlerine göre vücude gelip içinde dolaştıkları bir çerçivedir. Hadisei cürmiye mücrimdedir, benliğindedir. Fikrinin hududu haricinde değildir. Ceza mefhumu ki fikir esası değildir. Fertleştirmek mecburiyetinde bulunan bir hâkim için bir vasıtai teşhistir. Muhakeme edilecek olan ferdin verdiği anasının mezç ve binasıdır. Tıpkı tabîî fizik, fizyolojik, ruhî, ahlâkî, siyasî ve hukukî ilimlerin terkibi gibidir.

Hapishane bir tehzip evi olmalıdır. Bir seririyat gibi olmalıdır. İçinde mevkıflar cezanın müddetine, seciyelere, mesleklere ve saireye göre tasnif edilmelidir. Mükâfatları ve zecirleri olmalıdır. Rejim, her ferdin hareketine, sayine, nedametine göre mülâyim veya şiddetli olmalıdır.

Çünkü unutmamalıyız ki mücrim cinsi beşere mensuptur ve cemiyetin âzasındandır. Hukuku vardır, bir vasıta değil bir gaye gibi muamele edilmelidir. Mücrim kendi hayrı için amelî, ruhî cezalarla cezalandırılmalı ve bunların şerri kökünden koparacak mahiyette olmasına ihtimam edilmelidir. Bu sayededir ki mücrim evvelâ menfaat duygusuyla muahharen kanaatla

kanunlara mütavaat gösterecektir. Kuvvei adliyenin devletten iktibas ettiği ve kanunu bozanları hayrı içtimâî namına olarak cezaya çarptırıp onları tekrar müşterek hayata katılmak için lâzım gelen evsaf ile teşhiz etmekten ibaret olan hakkı devletin çocukları terbiye ve talim hususunda haiz olduğu murakabe hakkı gibidir. Devlet cezalandırmak hakkını haiz ise mücrimleri terbiye etmek ve onlara bakmak vazifei mütemmimesile mükelleftir. Devlet hâkimleriyle, cezalarile mücrimin ruhuna nüfuz edemezse vazifesini yapmamış olur.

Hukuku cezaiye bir zecir, ihafe, tehdit sistemi olmakla beraber bir terbiye sistemi olmazsa tesirâtı pek noksan kalır. İşte 1925 Londra hapishaneler yüksek kongresine takdim ettiğim bu rapor meselenin bu safhasını tetkik eder.

Mahkûm mümkün olduğu kadar ferdi bir ceza ile hukuku beşeriyesinde ipka edilmelidir. Ceza cürmün tekerrürüne mani bir vasıta olmakla beraber mutlak bir ıztırap vermek maksadına müstenit olmamalıdır. Cezanın tatbikini icap eden şey atîî içtimâîdir. Teemmülü lâzım gelen cihet mücrimin kendisine tatbik edilen cezalardan kâfi derecede bir hissei ibret ve salâh alıp almayacağı meselesidir.

Bu meseleyi halletmek için mücrimin seciyesini bilmek ve derinleştirmek gerektir.

Karakterimizi teşkil eden temayüller, mizaçlar tabiî sevklerin tesirile birçok arzular, infialler ve düşünceler bizde saik bir kuvvet teşkil eder. Bizim düşünme duyma ve isteme kabiliyetimiz yani şahsiyetimiz bunların mahsulüdür. Düşüncelerimizi ve teheyyüçlerimizi zaptetmek elimizdedir. Normal bir insan bir hayvan mekanizması gibi değildir. Fiilleri kendisine izafe eder ve bu fiillerin maddî ve ruhî bilvasıta ve bilâvasıta cüz'î ve umumî sebebini sezer ve anlar ki tabiî temayülleri ne olursa olsun aklî vasıtasile bir serbestii kararı haizdir. Muhtelif imkânlar arasında bir şey diğerine tercihan yapılmışsa sebebi benim. Şahsiyetimdir. Başkasının şahsiyeti değildir. İşte ceza mefhumu bu mes'uliyetten doğar. İradetim, şahsiyetim ve serbestimin muhassalasıdır.

İşte bu sebepten dolayıdır ki herkesin derununda mevcut olan hususi saiklerin bilinmesine lüzum vardır. Ceza fili cürmi yanında azmi cürmiye matuf olunca bir vicdana bir şahsiyete müteveccih olur. Zecrî harici tedbirler derecesinde ruhî ve ahlâkî tedbirlere tevessül etmek lâzımdır. Fazla korku üzerine müesses olan bir usulü cezaiye cezanın fertleştirilmesini temin etmez. Bu sistem bedenî, korkunç ve ihtirasî aksûlamellerle müterafık cezalar iltizam eder. Bu şiddetler ezicidir, gayrı ahlâkîdir, fenaya sevkeder, asiler vücade getirir. Bu kifayetsiz usulü terbiye cür'etkâr şerirleri şerden menetmez. Ve korkmak için kâfi duredişlikleri olmayanlar üzerine bir tesir yapmaz. Bu sistemde yalnız fiil haizi ehemmiyettir. Şahsı derpiş edilmez. Halbuki cemiyyet mücrimi, hudutsuz ve adaletle müşahade ve tecziye etmelidir.

Fertleştirmek için hapishane bir tehzip evi olmalıdır. Cezalar yalnız zecir ve kısas vesaiti olmamalı, şerrin tekerrürüne mani olacak tedbirler olmalıdır. Vesaiti tezhibiye mahkûmun vicdanında onu cinayet yolları haricinde

sevkedecek evamir ve menhiyat bırakmalıdır. Kökleşmiş şerirler müstesna olarak ceza şahsî cihetlere serbest cereyan bırakabilir. Ve cürüm vesilelerini azim ile bertaraf edebilir. Ceza ile mücrim temayüllerini hali hazırdaki vaziyeti içtimaiye ile hem ahenk etmelidir.

Bizim hareket saiklerimizi vücuda getiren seciyelerimiz, temayüllerimiz tevellütten beri bazı bedenî, ırkî, iklimî cinsî, tûrabî, irsî tesirler altında vuzuhla irtisam etmiştir. Ancak ömrün cereyanile gayrı mahsus surette lâyenkatî tahavvül eder ve her ferdin düşüncesiyle ahvale göre bazen kuvvet bulur, bazen za'fa uğrar, ferdin düşüncesi karşısına gelen anasır arasında mütemadî bir tefrik ve intihap yaparak yaşa, muhite, rekabeti hayatiyeye, iktisap olunan adetlere ve zevklere, sıhhat ve hastalık haline göre aile, terbiye, meslek, şeraiti servete göre velhasıl şeraiti hayatiyeye göre lehine en büyük menfaat temin eden temayülleri tenmiye eder.

İşte fiillerimiz, bu ilerileme, gerileme hareketlerinin makesleridir. Bu mülâhazata binaendir ki - müspet fillere istinat eden - (Pozitivist) mektebine mensup bazı ceza âlimleri mücrimin hiç bir fili cürmi yapmamış olsa bile mazisine ve haline nazaran cezalandırılması lâzım geleceği fikrindedir. Mücrimiyet, yapılan bir cürmün mahiyetinden değil bu cürmü tekrar yapmağa olan istidattan mütevellit imiş. Seciye tâbî olduğu rejime ve şeraiti sıhhiyeye göre değişir. Sıhhatımız yerinde ise seciyemiz daha iyi olur ve cemiyet ve muâşerete doğru fazla mütemayil oluruz. Şayanı tezkâr olan cihet budur ki ; serbest fikir şeraiti hariciyeden temayülât tahavvülleri vücuda getirir. İradetle, hafıza ile, itiyatla fikri iradî faaliyetle sevki faaliyet arasında az çok mütemevviç bir hali muvazene teşkil eder. Bazı temayülleri tadil eder. Diğerlerini takyit eder. Ve ferdî menfaata göre diğerlerinin inkişafına meydan verir. Bu suretle iyilik veya kötülük yapmağa bir nevi istidat peyda ederiz. İyi itiyatların zararına olarak fena itiyatların kökleşmesine müsaade etmek esasen bir hatadır. İşte bu sebeptendir ki cezayı müstelzim bir fiilin faili muhik tetkikten geçirilince gerek halinde gerek mazisinde doğuşdaki cibilliyeti üzerinde kendi iradeti ile vücuda getirdiği şahsiyeti gözden uzak tutmamalıdır. İdama mahkûm olduktan sonra affedilmiş katiller görülmüştür ki seciyelerinin bir tağayyürile muahharen şaibesiz bir hayat geçirmişlerdir.

* * *

Vazı'ı kanun ceza kanunlarını vazederken mutlak ve şe'ni bir noktai nazardan hareket eder. Takdirinin esası vasatilerdir. Ancak fiillerin ve şahısların tafsilâtına nüfuz edemediği için cezayı fertleştirmeğe muvaffak olmaz. Vazı'ı kanun bir fihriste gayet basit taksimlerle, cürümlerle cezaları tadat etmeli. Ve bu cürme veya cinayete tatbik olunacak cezayı bile göstermemelidir. Bu katilin, şu hırsızın, o kundakçının müstahik olduğu cezayı hâkim takdir ve tayin etmelidir. Hâkime çok mufassal kaideler çizilirse cezayı fertleştiremez.

Diğer taraftan indî muameleye de set çekmek lâzımdır. Hâkime vüs'atî selâhiyet vermek müraccahtır. Hâkimin vazifesi, fiilden evvel faili muhakeme etmek olunca tasrih edilen cezalar meyanında haddi akal ve haddiazam tayin edilmeden cezanın tatbikini takdirine bırakmak uygun olur. Şüphesiz bu selâhiyeti tevsi edip te keyfine göre ceza icadı hususunda selâhiyet vermek caiz değildir. Bir ceza bulmak müşkil bir mes'eledir. Hâkim suçlunun istitaatine göre nakdî cezayı ölçebilmelidir. Cezaların kemiyetini tayin edebilmelidir ve kanunî cetvellerde bulunan cezaları taksim, cem ve mezcedebilmelidir.

Aynı mahiyette bir cürümden dolayı bir kadın bir erkek gibi muamele göremez. Bir sahibi iradet ve sekinet kimse bir hadidülmizaç gibi muamele göremez. Sevki tabii ile hareket eden bir iştiha perest düşünce ile âmil olan yüksek seviyeli bir insan gibi muamele göremez. Bir zengin adam zecrî ve terhibî bir cezaya çarpılınca bir fakir adamdan daha fazla müteessir olur. Ancak aynı cinayet zenginden sadır olunca daha fazla bir mayei şerre delâlet eder. Çünkü fakir aldığı terbiyenin noksanı sebebiyle daha fazla mazurdur. Selâhiyet vasi olunca anasırı takdir meyanında bir çok mülâhazalar derpiş edilir. San'atkâr mizaçları vardır. Hastalık ve illetlerle vücade gelmiş mizaçlar vardır. Bu gibi ahvalde bir cürüm için muhtelif cezalar tatbik etmek lâzımdır. Bir tüccar da, bir asker de namus duygusunu da terazinin kefesine koymalıdır. Çabuk islâhı nefis eder gibi görünenleri hapisten beri tutmalıdır. Ve alelittâk bedenî cezalardan ziyade manevî vesaiti tehzibiyeye tevessül edilmelidir.

*
* *

Cezalar için üç sureti tatbik kabul edilmelidir. [1] Sade serbestî, [2] Tarassut altında serbestî - Bu tarassut hususî cemiyetlerin yardımı ile hapishaneler memurini tarafından yapılmalıdır - [3] Hapsi fertleştirmeğe müsait olan bütün eşkâlile. Hemen lâzımülcra mahkûmiyetlerden maada müeccel hükümler vermek muvafık olmaz mı? Bu müeccel hükümler cezayı muayyen uzak bir müddete tehir eder. Ve mücrimin selâha avdeti isbat edilince sakıt olur. Aynı zamanda hem kat'î bir hüküm hem de müeccel bir hüküm vermek kabil olmaz mı? Bazı ahvalde muteber kimselerin şefaati ile veyahut hayrî müessesatın kefaletile bazı şerait altında bizzat hükmü talik etmek kabil olmaz mı? Ve yahut serbestiyi salıp bir ceza tatbik etmekle beraber ledelhace geri alınabilmek şartile mahkûmu serbest bırakmak şıkkı ihtiyar olunabilir mi? Bu tarzda vahdet ve kat'iyetten feragat edilerek muhtelif muzur temayülâtın mahsulü olan bir cürüm için hâkim hale göre bir çok cezalar tatbik ve bunları münavebe veya tevali ettirir. Cezanın cereyan ettiği müddetçe hapishane idaresine bir ceza yerine başkasının ikamesi hakkı verilmek kontrol altında cezaları kısaltmak veya affetmek ve hapishaneden çıktıktan sonra mahkûmu bir devrei tecrübeye tabi tutmak bu gayeye hâdim olabilir.

Mahkemeler istihbar vesaitini ikmal etmek üzere zabıt kâtipliği kaleminde adliye sicili yanında kendi dairelerinde tevellüt eden kimselerin doğuşların-

dan rüşd zamanlarına ve yahut hizmeti askeriyelerinin hitamına kadar alfabe üzerine mürettep zaman zaman verilen fişleri toplamalıdır. Bu fişler çocuklarla gençleri ziyaret eden ihtisas adamları tarafından verilir.

Tahlil ve tehzip ile meşğul olan bu adamlar sureti daimede tahkikat yapan bir heyeti mahsusa teşkil ettiğinden beşiktenberi öğütlerle gayet kıymetli mürebbiler olur. Çünkü : Sevki tabiiler ve seciyeler bir dereceye kadar kabili tashihtir. Kadının hamlinden başlayarak bütün terbiyeyi tarassut altında bulundurmak suretile nüve halinde bulunan cinaî istidatlarla mücadele etmek usulü ılıdas edilmiştir.

Yeni usullerle tecrübî, şe'nî, sübjektif tariklerle herkesin şeraiti hayatîyesi ve seciyesi hakkında fişler yapılır ve bu bapta tababetle antropolojik hıfzıssıhhanın ianesinden istifade edilir. Bu muamelâtın kıymeti içtimaiyesi aşıkârdır. Fakat ameli müşkülâtı tatbikiyeden dolayı rüşden sonra ancak bir defa daha tecdit edilebilir.

Bu fişlerde tarih ve mahalli velâdet, peder ve valdenin vefatı tarihleri kaydolunur. Bu malûmat ileride antropolojik ve ceza ilimlerinin tekâmülü noktai nazarımdan pek büyük bir kıymeti haiz olabilir. Çünkü : Fertten başka ailesi ve ecdadı sahai tetkike ithal olunur.

Küçük suçlar için hükümler bir aile mahkemesi tarafından verilir. Bu mahkeme maznunun en yakın iki akrabasından veyahut aile meclisi âzasından maznunun şahsiyetini ve şeraiti hayatîyesini iyi bilen iki zatla sulh hâkiminden mürekkeptir. Küçük suçlar hariç olmak üzere her meselede tahkikat evrakına fişlerin sureti ve mücrimin şimdiki seciyesine ve geçinme şeraitine dair bir rapor raptolunur. Bu suretle ceza, bütün şerait derpiş edilerek tatbik olunur.

Rapor bütün sevabı ve tahkikatta sabit olduğu veçhile fiile kadar seyrü temdidini havi olmalıdır. Fiil sevabı izah ve sevabı fiili izah eder.

Ceza cürüm ve sevabı üzerinde yapılan müşahedatin mantikî neticesi olmalıdır. Bu müşahadat yekdiğerini itmam ederek mücrimin en gizli derununu meydana çıkarır. Fena ölçülen bir ceza makûs bir netice doğurabilir. Olabilir ki bir dosyada bulunan esbabı ittiham fişlerin mukayesesine rapora ve mahkeme celselerine rağmen mahkûmiyet cihetine gitmek için gayet hafif sebepler bulunabilir, o vakit pek muhaffef bir ceza tatbik edilmeli veyahut mücrimiye karar vermekle beraber adî cezalardan farklı bir şekli tedip bulunmalı. Ve eğer mücrim bir menfaati şahsiyeye tâbi olmayıp ta kıymeti ahlâkiyesini bozmıyan gayr endiş ve içtimâî sebeplerle hareket etmiş ise veyahut cidden nedamet etmiş ise ve af ile tehzip edileceği meczum ise bu halde ceza tatbik etmek o ferdi kötülüğe sevk etmek ve cürmü itiyat yoluna sevk etmektir. Ceza cürme mani olan yegâne vasita değildir. Her cürmün bir cezaya çarpılacağı kaidesi mutlak bir kıymeti haiz değildir. Bazı ahvalde cezadan ferağat etmek ve her türlü teminattan vazgeçmek daha müessir olabilir. Bazen fişler rapor ve dosye noksan olduğundan onların verdiği esaslarla müessir bir ceza tatbik etmek imkânı olmaz.

Salâh kabul etmeyen şerirler için ve mükerrirler için fazla insaniyetper-

verlik göstermekten tevekki edelim. Bunlara şiddet tatbik etmek, bir tarafa ayırmak ve ledelhacce bunları hazfetmek vaciptir.

Cezalar ne kadar fertleştirilirse, tahfif edilirse o nispette gayelerine hizmet ederler. Alelâde hapis, namus duygusunu izale eder ve sirayetten beri değildir. Mücrimiyetin ağır olduğu ahvalde tatbik olunmak lâzımdır. Biri defaatla mahkûm olmuş ve diğeri o vakte kadar şaibesiz yaşamış iki mücrim aynı cürüm için birkaç günlük veya haftalık hapis gibi ceza görürlerse neticesinde biri lâkayt diğeri mağdur olmaz mı? Böyle bir hüküm adaletsiz ve nabeca olmaz mı?

Fizyoloji ve psikolojiye şahsen intisabım olmamakla beraber bu bapta salâhiyettar kimseler tarafından hukuk risalelerinde ilmî sisterlerin teklif edilmesi temennisini izhardan geçmem.

Bu hususta bazı hututu umumiye çizmek muvafık olur.

Mücrimlere karşı alınacak bazı ihtiyatî tedabir vardır. Bazılarını aşağıda zikrediyorum.

Mücrimi az çok uzun bir müddet için muhitinden, tarzı hayatından, meşguliyetlerinden uzaklaştırmak, bu veya şu mesleği, san'atı veyahut resmî memuriyeti yasak etmek. İşsizliğin ve seyyielerin menbaı olan lüksten ayırmak, seriülinfial ve hadidülmizaç olanlara silâh taşıtmamak ve meşrubatı küûliye içirmemek [1] hırsızlığa saik fertlere veyahut devlete karşı tecavüze müsait bazı umumî içtima mahallerine gitmekten ve gece ev haricinde geç kalmaktan menetmeli. Nedameti, merhameti uyandırıcı bazı şekillere tevessül etmeli [2] bazı ahvalde gayet müfit olan utandırma usulünü tatbik etmelidir. meselâ: İka edilen hasarı tamir ettirmek bazen fertlere göre ve imkâna göre mücrimi bazı ahvâlde bir işkence olabilen ataletle mecbur etmek veyahut da onu serbest veya mukayyet işe icbar etmek ve bu yevmî ve bir şekle münhasır işi millî inzibat atelyelerinde ifrata kadar tedricen yükseltmek, mücrimin istidadına göre camiaya müfit olacak hizmetler ve angaryalar yaptırmak ve bu hizmetin meşakkatını tehzipte kullanmak. cürümlerin ikâi vesilesile mücrimlere büyük şehirlerde ve büyük sınaî merkezlerde ikameti menetmek. Bu gibi yerlerde insan bedenlen inhitat ve ahlâkan fesat bulur. Fazla meskûn fakirler ve karışık unsurlarla dolu olan bu merkezlerde bu gibiler tehlikeli olabilir, bazı ahvalde muayyen şerait altında kolonluk yani toprağa rücu hükmünü vermek muvafık olur. Toprakla temasında insanların dimağları istirahat eder, bunun içindir ki çiftçilik insana bedenlen ve ruhan bir muvazene ve sükûnet bahşeder ki tehzip için en tabiî vasıta budur. Çünkü: İnsan kendi meşrû ihtiyaçlarını orada kolaylıkla tatmin ettiği için salâh yolunu daha çabuk bulur. Bazı mücrimlere müessese şefi veya patron

[1] Meselâ sarhoşları hapse koymamalı fakat vesayet altında bulundurmali. Sarhoş kaldıkları müddetçe fazla vergi yükletmeli cebren hususî hastahanelerde tevkif etmeli ve kendilerine münasip müdavat usulleri veyahut tekrar sarhoşluğa düşmeği menedici vesait tatbik etmeli. Ferdî cezalar bu suretle olur.

[2] Nedamet ve merhamet cürmün icrasından sonra bazı tabiatlar için sayan dikkat derunî tediplerdir. Bu duygular ekseriyetle bir fertte hayrın şerre galip olduğuna alâmettir.

olmak veya ortak olmak imkânını vermemelidir. Hilekârlığa meyyal olan kimseleri hud'aya çok müsait olan bazı ticarî ve sınaî mesleklere sülûk etmekten menetmeli. Meselâ : Bu kadar kimsenin harabisini badi olabilen banker san'atı. Bazı işler vardır ki kazanç diğerlerinin zararına olarak temin olunur. Bu gibi işler tamamı ve bedhahlığı inkişafa getirir. Kanun ledelhacce bazı kimseleri bu işleri yapmaktan menetmelidir.

Mülkî cezaların tatbikinden de faideler umulabilir. Vatandaş sıfatına büyük bir paye vermek suretile bir ferde şahsî hukukunda ve aile hukukunda tahavvüller ve tenkisler vücade getirmek suretile onun duyabileceği bir surette umumî veya şahsî haklarına noksanlar iras etmek suretile meselâ : Vasiyet yapmak hakkının nezedilmesi, bazı mülkiyet haklarının alınması, akit hakkının ve aile reisliği hakkının selbedilmesi, ve en habis olanlara karşı tabiiyet hakkının bile alınması ve bunlara yalnız beynelmilel hukuktan istifade imkânı verilmesi, bunların içtimâî münasebetlerden mahrum edilerek ecnebî memleketlere yeyahut uzak müstemlekelere hicrete mecbur edilmesi varidi hatır olan mesail cümlesindendir. Çünkü : Namus ve vicdandan muarra öyle adamlar vardır ki bunlara maddî hayattan veya noksan bir tabiiyetten başka bir şey bırakılamaz.

Bazı ahvalde hâkim hırsızlığı ve serseriliği itiyat etmiş bir kimseye karşı yalnız alenî celsede bir tekdir ile cezayı nakdisiz veya cezayı naktili adlî sicile şart kaydile veyahut bu kayıt olmadan ilâmın gazeteye derci veya ilânı veya ademi derç ve ilânı kaydile veya kefaletle veya kefaletsiz tekrar yapmamak hususunda aleni bir vadetmek talep etmekle iktifa edebilmelidir. Mücrimde yenmek istenilen ruhî ve fizyolojik bir vaziyeti ahlâkiyenin makûsu olan bir vaziyet vücade getirmek gayesi takip edilmelidir. Fikrin müfsit cazibeleri yerine, sa'yin cazibelerini ikame etmelidir. Mahkûmlar da kendilerinde eksik olan temayülâtı uyandırmalıdır. Bedenî ve sair idmanlarla melekelerini, uzuvlarını ve bir dereceye kadar şekillerini tebdil etmelidir. Mücrimlerde bazı duyguları ezmek ve bazı duyguları yükseltmek için telkinatta bulunmalıdır. Elzem olan bazı meclûbiyet ve nefretleri vücade getirmelidir. Bu bapta ledelhace taklidi, mücrimlerin seviyesine göre kıraatleri istimal etmeli zevken ve istiraptan istifade etmelidir. İnsanların ihtiyaçları yekdiğerine rakiptir. Ve yekdiğerinin yerini alabilir. Kaba ve zelil ihtiyaçlar yerine daha yüksek ihtiyaçlar getirilebilir. İtiyat ve hafıza ile seciyeyi değiştirmek için gayet müessir olan iradet üzerine âmil olacak vesaiti inzıbatıye bulunabilir. Bu sayede mücrimde meknuz olan ve fakat ihmal edilmiş olan iyi temayülât uyandırılır. Ve fena ihtiyaç ve arzularla kabili telif olmıyan diğer arzular ve ihtiyaçlar meydana çıkarılabilir. Her ferdin ruhuna hassas noktasından girebilmelidir.

Mücrim şahsiyetler lâyuat olduğu için muhtelif ve mütenevvi vesaiti cezaiye emre amade bulundurulmazsa cezayı ferdileştirmek müşkül olur.

İtiyadı vücade getirmek için ne gibi şeylere tevessül olunabileceğini izah etmek için biraz daha fazla tafsilât vermeğe cesaret edeceğim. Havassı ahenkdar surette terbiye etmekle, temayülâta ve incizaplara uygun hare-

ketler vücude getirmekle bir fertte yeni, iyi itiyatlar yaratmak kabildir. Şaibeli bir fikir, aksak uzuvlar üzerine maddî veya manevî tesirat vücude getirerek yavaş yavaş bu fikir ve âzanın vaziyeti tepdil olunabilir. Sık sık, mütevali ve az fasıllı tekrarlarla bir ikinci tabiat şeklini alan devamlı bir itiyat hasıl olur. İpticada bir vasıtai tedip olmak üzere hükmen tatbik olunup calibi nefret olan bir şekil yavaş yavaş kabili tahammül ve hattâ hoş olur. Tekerrür eski ihtiyaçların, arzuların, temayüllerin yerlerine kaim olan yenileri yaratır ve yepyeni bir takım bedenî ve zihnî irtibat ve alâkalar tevhit eder. Herşey tecrübeden tecrübe de itiyattan doğar. Tabiri diğerle ezelde hiç birşey yoktur zamanla vücut bulur. Hüsni idare edilmiş bir itiyat aslı bir cezanın yardımcısıdır. Mihanikî tecelliyatı tedricî tekâmül ile mücrimleri akle doğru ve hayre âmadelige doğru sevkeder. Zimmet, matlubun hariç, dahilin müktesep, cibillinin, itiyat, nagihanî hâdisatın yerini tutar. Mücrimde yeni ve daha iyi bir sevkın zuhurunu temin etmek, işte gaye budur. İtiyat sayesinde şerde harikalar yapmış olan bir adama hayırda harikalar yaptırmak kabildir. Çünkü: düşünmek ve duymak itiyatları, istemek itiyatları ile beraber büyür ve bir devam vücuda getirir. Bizim mevcudiyetimize katılmış olan şey orada kalmağa meyleder ve tesiratını ilâğ-yirinihaye ihsas ettirir.

Bir vasıtai ıslah olmak üzere hafızadan veya hafızalardan bahsetmek te muvafık olur. İyi ve fena hafızalar vardır. Fena hafızalar, cinaî hatıratın tohumlarını bırakır ve bu tohumlar geçmiş fiilleri ve düşünceleri tazelerdirerek onları tekrara sevkeder. Hafıza itiyat gibi kabili ıslâhtır. Adalı veya asabî bazı haller vücuda getirmekle bir şuur hazf ve yerine başkası getirilebilir. İnsana görmeği, yürümeği, konuşmağı ye hattâ hemcinsine kötülük etmeği öğreten hafızadır.

Vücudü beşerin şekilleri ve vezaifi hakkında aynı mülâhazat yapılabilir. Bu bapta mühim felsefî nokta budur. Cemiyet, kendisine taannütle hotbin ve tehlikeli benliğinin mukavemetile muhalefet eden kimselere karşı ne gibi eşkâli cezaiye kullanabilir.

Vücut şuurî bir halde fikirde ihzar edilmiş şeyleri evza ve harekâtla teyit eder.

Muvafık cezayı araştırıp bulmak için bir mücrimin itiyatlarında, hatıralarında, tabiatında avamili takdir aramalıdır.

Fişler ve hususî rapor sistemi sayesinde bu anasırı bulmak kabildir. Acele olarak bir münferit hâdise için beyan edilen mütalaâtın kıymeti yoktur. Bu vecibeye riayet olunursa hareketleri üzerinde icrayı tesir etmiş olan uzvî ve fikrî sakatlıkları olan kimselerin mahkûmiyetine gidilmez. Fişler vasıtasile yalnız ferdin değil ailesinin ve ecdadının ahvali hakkında malûmat cemedilmiş olur. Ve bu suretle müteakip nesillere bir veraseti cinaie vermek hususunda hangi tiplerin tetkike seza olduğu anlaşılır.

Bütçe müşkülâtından dolayı bu teknik hizmet iptidada mekteplerin adı doktorları ve her mahkemenin zabıt kâtibi tarafından temin olunabilir.

Hukuku cezaiye diğer ilimlerden pek farklı değildir. Her gün yeni meseleler zuhur ediyor. Fakat bu meselelerle beraber bu güne kadar gözden nihan olan diğer noktalar bariz oluyor.

İnsanda her vakit bir ikilik mevcuttur. Fertlerde bir nevi hayatî sevk vardır ki harekete ve ittisaa teşne ve herşeyi kendisine irca eder. Ve menfaatına olarak lâzım geleni hazf ve izale eder. Bu harp ve cinayet unsurudur. Buna mukabil diğer bir asıl vardır ki temessüle ve vahdete sevkeder. Hukuku ceza ve hukuku medeniye tarihan içtimadan doğmuştur. Fert o içtimanın hüceyresidir.

Cürmü doğuran şey şahsiyetin ifratıdır. Ceza mücrimi mürettep millet yüksek birliğine irca eder.

Bir mücrimin fiili ika ettiği sırada bedenî ve ruhî vaziyeti mazarinin muhassalasıdır. Ve eğer onu yolundan inhiraf ettirecek tedabir ittihaz edilmezse mevcudiyeti atide de o suretle devam eder. Çünkü mücrim kendi kendini ıslah etmesini bilmez veya istemez veyahut ona kadir olmaz. İslah için en az imkân veren büyük şehirdir. Muhatara büyüktür. Kalabalık yerlerde fena istikametler alınır. Büyük merkezlerdeki izdiham cinayetlerin inkişafına bir zemini müsaittir. Çünkü efrat müteaddittir. Kolaylıkla temayüllerini cinaî teşebbüslerini mezc ve tevhit ederler.

Müptedi caniler ilk teşebbüsü cinaîyi yapmağa vesile bulurlar. Cinaî itiyatta bulunan diğerleri lâzım gelen iştiraki ve ihtirai bulurlar ve bu suretle yekdiğerine bir hissei tecrübe vererek bir iş bölümü vücut bulur. Ve fiili cinaî birkaç kısma bölünür. Erbabı cürüm çoğalır ve cinayet rezilâne ve gaddarane bir san'at halini alır. Canilerin mehareti arttırır. Halbuki bütün bunlar köyde, kırdan az çok uzak olan müstemlekelerde kabil değildir. Fertleştirilen cezaların neticelerini ölçmek ve şehir seknesinin umûm sekene üzerine olan nispeti üzerine müesses cinayet adet ve kudretini ölçmek için bir mizanülcinaî (Criminometre) imkânını bulmak lâzımdır. Şehir canileri çok fesada uğramış olduğundan cinayette hem hünerleri hem taannütleri fazladır. Fertleştirici cezaların bunlara tatbiki müşkül olur. Büyük şehir öyle karışık şerait arzeder ki cinayeti mani olan âmiller cinayeti mürevviç olan âmillerden çok azdır. Sekenenin hacmi ve kesafeti hem namuslu adamları, hem erbabı cinayeti bir faaliyeti müfritaya sevkeder. Hayatı rekabet daha şiddetli olur. Medeniyet bir çok iştihalar ve tama'lar vücuda getirir. Bu karınca yuvalarında şer vesileleri çoktur. Fakir zengine karşı bir meraret duygusu duyar ve hayat mücadelesi zayıfların ortadan kaldırılmasına veya soyulmasına münçer olur.

Mücrimlerin hünerlerini azaltmak için kendilerine tatbik olunacak cezadan ve daimî veya ebedî nefyü teb'itten başka diğer vesaiti mütemmimeye tevessül etmek muvafık olur. Yukarıda fişlerin delâletile meydana çıkarılan mücrimlerin hafıza ve mazarinden bahsetmiştim. Bu hafızadan mütevellit olan maddî veya fikrî meharet unutmak hassasile izale edilebilir. Bazı işler yaptırmamak ve bazı şeylerde işba vücuda getirmek suretile eski itiyatların muhalifi olan itiyat yaratmak ve birincilerin silinmesini temin etmek lâzımdır.

Dirayeti meslekiyesile hâkim nevan'na mücrimin derununa nüfuz etmelidir. Ve fişlerden, ehli hibreden ve muhakemelerden çıkan eski ve yeni anasırı takdirle onu ölçmeğe sây etmelidir. Hapishanelerin yardımile, kemmi

ve keyfi usul ile hâkim tarafından yapılacak fertleştirme mücrimin arzettiği tehlikeyi takdire ve mücrimin cibilleti ve cezanın tesirlerini nazarı dikkate alarak bu tehlikeyi bertaraf etmeğe imkân verir. Dahilen ve haricen sarfolunan gayretlerle, ittihaz olunan tedbirlerle mücrimi şerre sevkeden tesirlere yapılacak mukavemetlerle maksadı istihsale çalışmalıdır.

Bu sayede mücrimleri avukatların müdafaalarında sık sık denildiği gibi sırf bir fizyolojik mekanizma addetmekten tevakki olunarak onları kendi mukadderatına terketmekten içtinap olunacaktır. Bu usulün tatbıkı ile nakabili islâh olanlar müstesna olmak şartile diğer mücrimlerde iradei cüz'iyeye doğru bir terakki hasıl olur.

Bir fertleştirme pilânı yapmak kabil değildir. Bir pilân mahdud bir sa'ydir. Halbuki fertlerin her zaman mütehavvil ve mütemevviç olan hayatları hudut içine giremez. Bunun i'vacaçları seyri pek mütenevvidir. Ancak ilimlerin terakkisile ve tecrübî ilmi ruh sayesinde ve her günkü hadisatın verdiği bilgi ile zannederiz ki bir kaç esas ve merkezi fikir etrafında ahenktar bir fertleştirme usulü vücade getirebilir. Mehakimin içtihadile bu sistem sağlam ve yeni bir eseri adalet ve müdafaai içtimaiye eseri haline ifrağ olunabilir.

HULÂSA: Yukarıdaki maruzata binaen fert bir gaye olduğundan hâkim tarafından cezanın fertleştirilmesi usulünü mantikî bir surette tatbikini temin etmek için hâkime cezayı mücrimin haline göre ölçmek hususunda vasi bir salâhiyet vermekle beraber atideki şeylerin yapılması lâzımdır.

Evvelâ her ferdin tevellüdünden beri rüştüne kadar veyahut hizmeti askeriyesinin ifasına kadar teknisiyenler tarafından yapılmış şeraiti hayatıyeyi muhtevi antropolojik bültenler toplamak, saniyen her müttehim tahkikat dosyasına bu yolda bir rapor raptedip adı cezaların haricinde olarak ledelhacce ittihazı lâzım gelen teminat tedbirleri hakkında mütalâa istihsal etmek.

Salisen kanunda mevcut cezalardan maada sıyanet, te'dip, temin için bir takım yeni çareler ve tedbirler bulup bunları aslen veya fer'an veya mütevaliyen veya mütenaviben veyahut müeccelen tatbik etmek. Bazı ahvalde kefil isteyip istememek yahut her ferde göre kabili tatbik ruhî, ahlâkî, medenî veya sivil [vatandaş hukukuna taalluk eden] tedbirler tatbik etmek. Bazı ahvalde bütün bu tedbirleri hali serbestide tatbik edip fotoğraflı ve hüviyetli bir deftere ferdin bütün evsafını ve hattâ ailesi ve ecdadının evsafını dercetmek.

Rabian mahpusu tetkik ve müşahede ve yeni bir hayatı ihzar için seririyat hapishanesini ihdas etmek. Hamisen ef'ali cürmiye ile mücrimler arasındaki umumî münasebetleri gösterir esasları kurmak. Bu sayede ferdi tenevvüden mütevellit müşkülâta iktiham olunması ve hâkime vasi salâhiyet bahşolunarak her hâdisede istidlâl, istintaç, ve tatbik olunacak cezayı keşf için imkân verilmesi ve ancak (kanunsuz ceza olmaz) kaidesinin mahfuziyeti için bazı takyidat vazolunması.

Ancak hâdisatın takdirinde zihin faaliyetinin en muavveç tecelliyatını ithal etmek istiyen pozitivist ceza âlimlerinin ifratlarına meydan verilme melidir.

Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere

ADLÎ TEŞKÎLATLARI

I

Fransa Adliye Teşkilâtı

Yazan : Dr. Şinasi Zihni
Adliye müfettişi

Fransa adlî sisteminin temel kanunları 1790 tarihinde Meclisi müessesan tarafından vazedilmiş, Consulat ve İmperatorluk devirlerinde vaki tadil ve ilâvelerle şimdiki halini iktisap eylemiştir.

Bu itibarla Fransa adlî teşkilâtının kısa bir tarihçesi hali hazır teşkilâtın esaslarını tebarüz ettiren bir tahlil mahiyetini arzeder.

Büyük ihtilâle tekaddüm eden senelerde Fransa adliye teşkilâtı son derece mudil ve girift bir mekanizma halinde idi.

Krallık mahkemeleri, aslî (Baillage ou sénéchaussées, présidiaux, parlements), istisnâî (prevôtés, tribunaux consulaires, tribunaux d'amirauté, conseil des parties), imtiyazlı, idarî veya malî kısımlara ayrıldığı gibi bunların yanıbaşında da beylik ve ruhanî mahkemeler icrayi kaza eylemekte idiler.

Mahkemelerin bu derece taaddüdünden münbais olan selâhiyet ve vazife ihtilâfları ve bunun mucip olduğu masraf ve yavaşlıklar asırlarca şiddetli şikâyetlerin mevzuu olmuştur.

İstinâf hakkının bitmez tükenmez mehil ve dereceleri ile Krala ait olan yeniden tetkik ettirmek hakkı, Adlî vazifelerin satılık olması, ve her iki tarafın da hâkime ücret vermeğe mecbur tutulması gibi hususat bunlara ilâve edilirse eski devir adliye idaresindeki keşmekeş hakkında bir fikir edinmek imkânı hasıl olur.

Loyseau'nun ekseriya nakledilen bir yazısında aynen şu satırlar mevcuttur :

« Kaza derecelerinin bu suretle taaddüt ve tekessürü, davaları lâyemut
« bir hale ifrağ ve hakikatte, halka, hakkını istihsal imkânını selbeden bir
« vaziyet ihdas aylemiştir. Çünkü, keçi ve ineklerini istirdat için beş veya
« altı dereceli mahkemeden geçmeğe mecbur olan zavallı köylü adliyeye
« müracaattan ise malını gasbın elinde bırakmağı tercih eder. Hesap rüyeti
« için dava açan küçüklerin, mallarını ak saçlı ihtiyarken tesellüm ettikleri
« çok defalar görülmüştür [1].

Meclisi müessesan adliyeyi bu vaziyette buldu. Fransa ihtilâlinin adlî teşkilâta ithal eylediği yani prensiplerden ekserisi payidar olmuş, bu teşkilât,

[1] Discours sur l'abus de la justice. (P, 17, 18)

Türkiye de dahil olduğu halde, bir çok devletler tarafından örnek ittihaz edilmiştir.

4 / Ağustos / 1784 tarihinde meclisi müessesan, Beylik mahkemelerinin ilgasına ve yeni bir adliye teşkilâtının tetkik edilmesine karar verdi. Mevcut mahkemeler muvakkaten ifai vazifeye devam eylediler. Bir müddet sonra, tatil devresinde bulunan Parlementoların, tatili müteakip teşekkül etmemesi ve işlerin tatil daireleri tarafından tedviri karargir oldu.

Bu suretle asırlar devamınca dehşetli bir nüfuz tesis etmiş olan bu büyük hey'ete ilk darbe indirilmiş oldu.

Teşkilâtı esasiye komitesi, vakit geçirmeden, yeni teşkilâtın esaslarını tetkika girişti. İlk rapor 17 / Ağustos / 1789 tarihinde Bergasse tarafından tevdi edildi.

Bergasse, raporunda, Sulh mahkemeleri ile, hukuk ve istinaf mahkemelerinin tesisini teklif ediyordu. Raporun müzakeresi, idarî teşkilâtın icrasından sonraya tehir edildi.

1790 iptidasında bu teşkilâtın tatbik sahasına intikalini müteakip Thouret [1] tarafından kaleme alınan projede: Her nahiyede bir sulh mahkemesi, her kazada bir bidayet mahkemesi, istinaf mahkemeleri, ticarî ve idarî mahkemelerin teşkili istihdaf ediliyordu.

Sulh hâkimlerinin muayyen bir zaman için, diğer hâkimlerin, hayatları müddetince, intihap hey'etleri tarafından vaki teklif üzerine kral tarafından tayinleri bu projenin ahkâmı umumiyesinden idi.

Meclisi müessesan 24/Mart/1790 tarihli celsesinde adli nizamın baştan başa ve yeniden tesis edileceğini kabul eyledikten sonra 16-24 Ağustos tarihli kanuna müncer olan uzun ve geniş bir münakaşaya girişti.

Fransanın adli tarihinde mümtaz bir yer tutan bu münakaşalar derin tetkiklerin mahsulü addedilebilecek mahiyettedir.

Kanun projesi hükümlerinin müzakere ve tetkikinden evvel teşkilâtın umumî prensipleri üzerinde görüşüldü.

31/Mart/1790 tarihli Décret de karara raptedilecek mesailin müzakere sırası şu veçhile tesbit ediliyordu:

1) Jüri kabul edilecek midir?, 2) Edilecekse ceza ve hukuk mevadında da tesis edilecek midir?, 3) Adalet sabit mahkemeler tarafından mı yoksa devre çıkan seyyar hâkimler tarafından mı tevzi edilecektir?

4) Mahkemeler müteaddit dereceli mi olacaktır, yoksa istinaf tamamen ilga edilecek midir?, 5) Hâkimler, hayatları müddetince mi yoksa muayyen bir zaman için mi intihap edileceklerdir?, 6) Hâkimler, Halk tarafından mı intihap edilecektir yoksa kral tarafından mı tayin edilecektir?, 7) Müddei umumilik tamamen kral tarafından mı tesis edilecektir?, 8) Bir temyiz mahkemesi mi yoksa yüksek hâkimler mi olacaktır?, 9) Aynı hâkimler bütün işleri mi rüyet edeceklerdir yoksa ticaret işleri ile idare işleri, polis ve vergi mevaddı ayrılacak mıdır?

Uzun müzakerelerden sonra meclis, aşağıdaki kararları ittihaz eyledi:

[1] Rouen meb'usu.

1) Cinayet mevaddında jüri tesis edilecektir. 2) Hukuk mevaddında edilmeyecektir.

İngilterenin eski bir müessesesi olan hukuk jürisinin de hâr taraftarları bulunduğu cihetle münakaşa çok hararetli oldu.

İhtilâl devrinin adliyesi nam eser-in müellifi Seligman meclisi müessesan huzurunda hukuk jürisi lehinde beyanatta bulunmuş olan Robespierre, Aleyhte söz söyleyenlerden Tronchet ve Thouret bu mevzu etrafında o zamana kadar ve ondan sonra dermeyeran edilmiş fikir ve delillerin en kat'î ve en etraflılarını izah eylemişlerdir; jüri mevzuunun bundan daha iyi teşrihi mümkün değildir; diyor.

3) Mahkemeler sabit olacaktır. 4) Adalet iki dereceden tevzi edilecek, bir kaza mahkemesinden sadır olan hükümlerden istinaf olunanları civar kaza mahkemesinde tetkik edilecektir. 5) Hâkimler intihap heyetleri tarafından vaz feleri devamınca lâyenazil olmak üzere ve 6 sene müddetle intihap edileceklerdir.

7) Müdde'umumiler, Kral tarafından ve lâyenazil olmak üzere tayin edileceklerdir. 8) Müntehap hâkimlerden müteşekkil bir temyiz mahkemesi tesis edilecektir. 9) Tüccarlar tarafından intihap edilen ticaret mahkemeleri ipka edilecektir.

Umumî prensipler bu veçhile halledildikten sonra adliye teşkilâtı hakkındaki yeni kanunun tanzim ve kabulü uzun sürmedi.

16-24 Ağustos 1790 tarihli kanunun kısa bir tahlili faydadan hali değildir.

Kanunun birinci babı tahkim usulüne aittir. 1790 ihtilâlcileri davalardan büyük bir kısmının, vatandaşlarına kendi aralarından seçecekleri hakemler tarafından hallü faslolunacakları hülyasına kapılmışlardı. O derecede ki tahkim usulü, teşkilâtı esasiye prensipleri meyanına ithal edilmiş ve bu usulün tesir veya tatbikını azaltacak hiç bir kanunun kabul edemeyeceği husus kanunun başında zikredilmişti.

Hakem kararının istinafı ancak tarafların önceden sarahaten mutabık kaldıkları ahvale inhisar ediyordu.

1790 kanununun ikinci babı adliye teşkilâtının esaslı kaidelerini zikretmektedir. Bunların başında kuvvetlerin tefriki esası gelir.

Parlement lerin mutlak nüfuzunun ve teşriî, icraî ve idarî sahaya intikal eden salâhiyetinin tesiri altında bulunan vazı kanunun tefrik esasını, bilâhare 1791 tarihli teşkilâtı esasiye kanununa geçen, cümlelerle ilân ve tesbit eyledi.

İkinci babın ikinci maddesi adli vazifelerin bundan böyle satılık olmadığını ve adaletin meccanen tevzi edildiğini natiktir.

Vatandaşların adalet müvacehesinde müsavâtı ve her şahsın tabii hâkiminden ayrılmaması esasları aynı bapta münderiçtir.

Üçüncü bap, sulh hâkimlerine, dördüncü ilâ yedinci baplar hukuk mahkemelerine mütedairdir.

Her nahiyede müntahap bir sulh hâkimi bulunur. Her kaza mahkemesi beş hâkim, dört muavin hâkim ve bir Krallık komiserinden mürekkeptir.

Hâkimlerle muavinleri, 6 sene müddetle ikinci derece müntahipler tara-

fından seçilirler. En çok rey alan hâkim reislik eder.

İntihap olunabilmek için, 30 yaşında bulunmak ve beş sene hâkimlik veya avukatlık etmiş bulunmak lâzımdır.

İstinaf talepleri alâkadarlar tarafından seçilen diğer bir kaza mahkemesine arz edilir.

Her kaza mahkemesi nezdinde Kral tarafından lâyenazil olmak üzere tayin edilen ve krallık komiseri ünvanını taşıyan bir müddeiumumî bulunur.

Kanunun sekizinci babı müddeiumumilerin vazife ve salâhiyetlerine müteallik hükümleri ihtiva eylemektedir.

Evvelce mevcut olan ticaret mahkemeleri teşkilâtı da aynı kanunda ipka edilmiştir.

Ticaret mahkemeleri «Tüccar hey'etleri, banker, fabrikatör, armatör ve esnaf» tarafından iki sene müddetle intihap edilen beş hâkimden mürekkeptir. (12 inci bab 7 inci madde).

16/Ağustos/1790 kanununun tesis eylediği adli sistemin iki bariz vasfı daha vardır :

A) Mahkemelerin tam manasile istiklâlini temin için adli hiyerşisi kabul edilmemiştir. Bütün mahkemeler yekdiğerinden ayrı ve müstakillen icrayı kaza ederler. Bir mahkemeden verilen hüküm aynı vaziyette olan diğer bir mahkeme nezdinde istinaf edilir.

B) Hukuk mahkemeleri, ceza mahkemelerinden tamamen ayırt edilmişlerdir.

Meclisi müessesan 16 Ağustos 1790 tarihli kanunu, eski rejimin nizamını ve istisnaî mahkemelerini ilga eden ve idarî ihtilâflar için idarî mahkemeler tesis eden 7 Eylül ve temyiz mahkemesinin tesisini natik olan 1 Kânunuevvel 1790 tarihli kanunlarla tamamladı. [1]

Büyük ihtilâli müteakip meclisi müessesan tarafından vaz edilen adli teşkilâtın heyeti umumiyesi itibarile, tenkidi mucip cihetleri meyanında, mecburi tahkim ve mecburî uzlaşma usulleri ile bir kaza mahkemesinden sadır olan hükümlerden istinaf olunanların civar kaza mahkemesinde rüyeti hususu zikredilebilir.

Avukatlığın ilgası ve müdafaaya her ferdin, ilim ve seciye teminatı aranmaksızın kabulü iyi bir yenilik mahiyetinde addedilemez.

Hâkimlerin halk tarafından intihap edilmesi sistemi de filiyatta, nazariyattaki revnakını muhafaza etmekten çok uzak bulunmuştur.

Bundan dolayı, yeni sistem iki seneden fazla işleyememiştir.

Konvensiyonun daha ilk içtimalarında Barrore ve Denton adliyeyi şiddetli ithamlar altında bulundurdular.

Mahkemeler Cumhuriyete muhalif Aristokratlarla dolu ve müsamahakâr gösterildi.

[1] Bu meyanda baroların ilgasına dair olan 2 Eylül 1790 tarihli kanunu da zikretmek icap eder. Bu kanun, mahkeme huzurundaki iddia ve müdafaanın bizzat veya tarafların dilediği mümessiller vasıtasile yapılacağını natik idi.

22 Eylül 1792 tarihli kanun hâkim intihap edilebilmek için her türlü kayıt ve şartı kaldırdı.

Onu takip eden 3 brumaire sene II tarihli kanun, Avoueleri ve hemen hemen bütün usul kaidelerini ilga eyledi. Mahkemeler avukatsız, Avouesiz ve hiç bir usule tâbi olmaksızın işlemeğe başladı.

İdarei adliyede senelerce tam bir anarşi ve intizamsızlık hüküm sürdü.

Hatta Salut Public komitesi bile bir çok tayinler yaptı.

Früktidor sene III teşkilâtı esasiy kanunu ile 19 Vend. sene IV kanunları intizamı iade eylemek istediler.

Mecburî tahkim usulü ile aile mahkemeleri ilga edildi.

Kaza mahkemeleri yerine beş sene müddetle ve iki dereceli intihap usulü ile tayin edilen 20 hâkim ve beş muavinden mürekkep vilâyet mahkemeleri ikame olundu.

Mahkeme merkezlerinin vilâyet merkezine nakli, münakale ve ittisal tariklerinin fıkdanı dolayısıyla iyi netice vermedi.

Temyiz mahkemesinin beş sene müddetle müntehap azalardan teşekkülü ve müddeiumumilerin icraî kuvvet tarafından kabili azil olarak tayin edilmeleri aynı kanunun ihdas eylediği yeniliklerdir.

III üncü sene teşkilâtı esasiye kanununun adlî sistemi de intizamı temine muvaffak olamadı.

Direktuar, intihabata müdahale etti ve bazan da intihabın yapılmamış olmasından bizzat tayinler icra eyledi.

Fransa adliye teşkilâtında en esaslı islâhat Konsüllük ve İmperatorluk devirlerinden 27 Ventose sene VIII, 20 Nisan 1810 kanunları ve 16 thermidor sene X ve 28 floreal sene XII Senatus - Consultes leri ve 30 Mart 1808 ve 6 Temmuz ve 18 ağustos 1810 tarihli kararnameleri ile yapılmıştır.

Adalet, nahiyelerde münferiden icrayî kaza eden sulh hâkimleri; kazalarda, bidayet mahkemeleri, yerleri kanunla muayyen mahallerde ticaret mahkemeleri, esnaf müşavere hey'etleri tarafından tevzi edilir.

Bidayet mahkemeleri ile ticaret mahkemeleri hükümlerinden istinaf olunanlara ait davalar istinaf mahkemelerinde rüyet edilir.

Temyiz mahkemesinin ismi «Divanı temyiz» e çevrilmiştir.

Esnaf müşavere hey'etleriyle ticaret mahkemesi hâkimlerinden gayri bütün hâkimler icraî kuvvet tarafından ve kaydı hayat şartile tayin edilirler.

Hâkimler muayyen inzibat kaidelerine ve bir silsilei meratibe tâbidirler.

Sene VIII teşkilâtı esasiye kanununda temyiz mahkemesi hâkimleri (Sénat) meclisi ayan tarafından, bidayet ve istinaf mahkemesi hâkimleri intihap hey'etlerince tanzim olunan listeler meyanından reisi devlet tarafından seçilirlerdi.

Bu sistem uzun zaman devam etmedi. Dört sene sonra bütün tayinlerin icraî kuvvete aidiyeti kabul edildi.

Sıkı bir silsilei meratibe tâbi müddeiumumilik teşkilâtı bidayet, istinaf ve temyiz mahkemesi nezdinde tesis edildi. Avoué ve avukatlık teşekkülleri de yeniden vücut buldular.

İmperatorluk adli sistemi ile meclisi müessesan adli sistemi arasında aşağıdaki farklar göze çarpar :

- 1) Kat'i mahiyette hükümler isdar eden istinaf mahkemelerinin tesisi [1].
- 2) Teferrüatına varıncıya kadar tanzim edilmiş bir adli Hiyerarşinin mevcudiyeti;
- 3) Hâkimlerin, icrai kuvvete tebeiyetleri;
- 4) Cezaî hakkı kaza ile hukukî hakkı kazanın tevhidî; Aynı mahkemeler hukuk ve ceza mevaddını da rüyet ederler.

Fransanın hali hazır teşkilâtı, heyeti umumiyesi itibarile, Konsüllük ve İmparatorluk devirleri teşkilâtından farklı değildir.

İmparatorluk adliye teşkilâtı 1814 ve 1830 Chartesleri, 1848, 1852, 1870 teşkilâtı esasiye kanunlarile ipka olunmuş, üçüncü cümhuriyette de bazı tadillerle idame ettirilmiştir.

Hakkı kaza ; teşkilâtın esasları, mahkemelerin işleyiş tarzı değişmek-sizin devirlere göre ve sırasile, İmparatorluk namına, Kral namına, Millet namına istimal edilegelmiştir.

Teşkilâtta 1820 tarihindenberi aşağıdaki tadiller icra edilmiştir :

1822 tarihli avukatlık kanunu ; Hukuk mahkemelerinin vazifesini tadil eden 11 Nisan 1838 tarihli kanun 25 Mayıs 1838 tarihli sulh hâkimleri kanunu ; Adli müzahereteye dair 20 Kânunuevvel 1851 ve 10 Temmuz 1905 tarihli kanun ; Hâkimlerin tayin ve terfilerine müteallik 1908 tarihli karar-name ; 28 Nisan 1919 tarihli adli teşkilât kanunu ; 1822 tarihli kanunu tadil eden 1920 tarihli kararname.

Kaza Mahkemeleri

Tribunaux d'arrondissement

Kaza mahkemeleri. 27 Ventôse sene VIII kanunu ile ihdas edilmiştir.

Bu mahkemelere, alekser «Bidayet mahkemeleri» ismi verilmekte ise de vazifeleri meyanında dereceî ahirede gördükleri mevaddın bulunması ve aynı zamanda sulh mahkemelerinden sadır olan hükümlerin istinaf mercü olmaları hasebile bu formülün kullanılması doğru değildir.

Kaza mahkemelerinin teşkilâtları 30 Ağustos 1883 ve 28 Nisan 1919 tarihli kanunlarla tesbit edilmiştir.

Seine mahkemesinden maada mahkemeler bulundukları merkezin ve da-irei kazaiyenin nüfusuna göre üç sınıfa ayrılmışlardır :

Asgarî 80,000 nüfuslu şehirlerle 200,000 nüfusu olan kazalardan merkezi 40,000 den fazla nüfuslu olan mahal mahkemeleri birinci sınıfı teşkil ederler.

İstinaf mahkemesinin bulunduğu merkezlerden asgarî 70,000 nüfuslu olanlar aynı sınıf dahilinde sayılır.

Asgarî 20 bin nüfuslu şehirlerle en az 120,000 nüfuslu kazalardan 10,000

[1] "İlim ve seciyeleri ile adetlerinin verdiği nüfuzdan kuvvet alan, şahsî endişelerle korku ve tesirden azade büyük teşekküllerin vücudu elzemdir,, İmparatorun hitabesinden muktebes.

den fazla nüfusu olan mahal merkez mahkemeleri ikinci sınıf mahkemelerdir. Diğer kaza mahkemeleri üçüncü sınıfı teşkil ederler.

Tek dairesel mahkemeler bir reis ile, 3 üncü, ikinci veya birinci sınıftan olduklarına göre bir iki veya üç hâkimden tereküp ederler.

Cinayet mahkemeleri merkezlerinde bulunan üçüncü sınıf mahkemelerde bir fazla hâkim bulunur.

Müteaddit dairesel mahkemelerde her daire adedince bir ikinci reis ve iki hâkim vardır.

Seine mahkemesi 4 Teşrinievvel 1919 tarihli kanundan ayrı dokuzu hukuk, beşi ceza, biri çocuk mahkemesi olmak üzere 15 daireden mürekkeptir.

Her mahkeme nezdinde bir cümhuriyet müddeiumumisi ve mevkiin ehemmiyetine göre de bir veya müteaddit muavin bulunur. (28 Nisan 1919 tarihli kanunun 6 ıncı maddesi)

Her mahkemede ayrıca lüzumu kadar kâtip ve kâtip muavinini vardır.

Adliye nezareti tarafından tertip edilen istatistikler, kaza mahkemelerinden bir çoğunun pek az işle meşgul olduklarını göstermektedir.

Bir sene zarfında 212 mahkeme 150, 270 mahkeme 200 davadan az miktarda dava rüyet etmişlerdir.

Kaza mahkemelerinden yarısının ilga edilebileceği islahat isteyenler tarafından musırran iddia edilmekte ve bu maksadı temin için bir kaza mahkemesi dairesi kazaiyesinin müteaddit kazaları ihtiva edebileceğine dair bir kanunun kabulü kâfi görülmektedir.

İslâhata mani olan mahallî mukavemetler neticesinde 1919 kanunu işi az olan mahkemelerin kadrolarını azaltmakla iktifa eylemiştir. Buna rağmen tatbikatta bir çok müşkülât hadis olmuş ve islahat projeleri tevali edegelmiştir. Bunlardan bir kısmı yalnız vilâyet merkezlerinde bazıları da her kazada fakat tek hâkimli birer mahkeme tesisini iltizam eylemiştir.

Dufaure tarafından 1876 tarihinde tevdi edilen projede işi az olan kazalarda rëfëré ve tahkikat işlerini görmekle mükellef bir reis bulundurulması ve haftanın muayyen bir gününde civar mahkemeden gelecek iki hâkimin veya sulh hâkimlerinin iştirâkile muhakemenin kurulması teklif edilmiştir.

28 Nisan 1919 tarihli kanunun 9 uncu maddesi bidayet mahkemeleri nezdinde muavin hâkimlerin de bulunacağını natiktir.

Muavinlerin istinaf mıntakalarına tevzii bir kararname ile icra edilir.

İstinaf mahkemesi birinci reisi muavinlerin hangi mahkemelerde vazife göreceklerini tayin eder.

Muavinler, lüzum hasıl oldukça, hâkimlere ve müddeiumumilere vekâlet ederler.

Vazifedar hakimlerden tam olarak teşekkül etmiş muhakemelere iştirâk eyledikleri takdirde istişari rey sahibidirler.

Seine mahkemesinde muavin hâkim bulundurulmaması teamülen teessüs etmiştir.

Bir mahkemede kâfi adette hâkim bulunmadığı takdirde istinaf birinci

reisi, istinaf mıntakasının diğer hâkim veya muavinlerine muvakkat müddetle selâhiyet verir.

Hukuk lisansiyesi olan veya beş sene bu vazifede bulunan sulh hâkimlerine de aynı iş gördürülebilir.

Bu suretle kendisine salâhiyet verilecek hâkimin intihabı için mahkemenin en kıdemli olan hâkim veya hâkim muavininden başlanılarak levha sırası takip edilir. (20 Nisan 1919 tarihli kanunun onuncu maddesi).

Bu suretle vazı kanun mahkemelerin teşekkülünde birinci reisin şahsî takdirinin yer bulmamasına ehemmiyet vermiş oluyor.

Bununla beraber, mahkeme teşkilâtının sabit ve kanunen, muayyen olması hakkındaki kaidei esasiye bir dereceye kadar ihlâl edilmiş bulunmaktadır.

İşi çok olan mahkemeler müteaddit dairelere, Seine mahkemesinde bu dairelerden her biri kısımlara ayrılmıştır. (4 Teşrinievvel 1919 tarihli kanun).

Her daire veya kısım, mahkemenin bir uzvu olup ayrı bir mahkeme değildir ve mahkemenin salâhiyeti dahilindeki bilcümle mevaddı rüyet edebilir.

Mahkeme reisinin riyaset eylediği birinci daire, ekseriyetle mühim işleri ve amme nizamını yakından alâkadar eden mevaddı rüyet eder. Diğer dairelere birer ikinci reis riyaset eder.

(30 Mart 1908 tarihli kanun iş bölümüne esas olabilecek bazı hususâtı ihtiva etmektedir).

İşlerin dairelere tevzii birinci reise aittir. Filyatta bu tevzi ameliyesi müesses teamüle göre yapılır.

Müteaddit dairesel mahkemelerde dairelerden biri tatilde basit ve müstacel işlerle iştigal eder.

İkinci reislerle hâkim ve muavinlerin dairelere tevzii filyatta münavebe usulüne tâbi tutulmaktadır.

Hâkimlerin işlere yabancı kalmamasına ve aynı zamanda her dairede bir müddet ihtisas kesbetmesine itina edilmektedir.

Roulement denilen bu tevzi usulü her sene temmuz ayının ilk yarısında, mahkeme reisi ve daire reisleriyle en kıdemli azadan müteşekkel bir komisyon tarafından tatbik edilir.

Alman teşkilâtındaki «Presidium» a müşabih olan bu heyetin kararları mahkeme heyeti umumiyesinin tasvibile tekemmül eder. İhtilâf hudusunda keyfiyet nazıra arz olunur. Nazır tarafından ittihaz olunan karar kat'idir. (11 Teşrinievvel 1820, 28 Teşrinievvel 1854, 12 Temmuz 1871, ve 29 Mayıs 1910 tarihli kararnameler).

28 Nisan 1919 tarihli kanunun 3 üncü maddesi: «Bir mahkeme kadrosu her dairenin ayrı ve tam olarak teşekkülünü mümkün kılacak derecede geniş olmadığı takdirde münavebe lavhasında hâkimlerin aynı zamanda ceza veya hukuk dairelerinden veya kısımlarından bir kaçına mal edilebilmesine » cevaz vermektedir.

Fransada « Roulement - Münavebe » için kabul edilen sistemler muhtelif safahalar geçirmiştir.

30 Mart 1808 tarihli kararname « Hâkimlerin bir sene zarfında bütün daire ve kısımlarda münavebe ile vazife görmelerini » mecburî kılmıştı.

Bu bir ifrattı; Böyle bir usulle mütehassıs hâkim yetiştirmesine imkân bulunmaz.

16 Ağustos 1859 tarihli kararname münavebe şeklinin mahkeme reisi ve cümhuriyet müddeiumumisinin teklifi üzerine nazır tarafından tesbit edileceğini kabul eyledi.

Bilhassa büyük mahkemelerdeki ceza dairelerini, rejime sadık ve siyasi mahiyette matbuat ve söz cürümleri için şiddet gösterdikleri müsellemler olan hâkimlerden teşkil edebilmek maksadile tesis edilen bu sistem 1870 senesine kadar tatbik edildi.

Mahkeme, asgarî üç hâkimle bir müddeiumumilik memurundan ve bir zabıt kâtibinden teşekkül eder.

Muhakemede dört veya daha fazla hâkim de bulunabilir. Bu takdirde tek adette müzakere etmeleri ve rey vermeleri lâzımdır. (30 Ağustos 1883 tarihli kanunun 4 üncü M.)

Muhakemede müddeiumumiliğin huzuru daima şarttır [1] Hattâ hukuk mahkemesi, ticaret mahkemesi vaziyetinde bulunduğu hallerde de bu kaide caridir.

Müddeiumuminin hukuk davalarında daima hazır bulunması teşkilâtımıza yabancı bir usuldür [2.]

Fransa temyiz mahkemesinin bu usulü ticaret işlerine de şümullendiren kararında: «Hukuk mahkemesi, ticaret davalarını ticaret kanunlarına tevfiikan ve ticaret mahkemeleri gibi rüyet eylemekle beraber kanunla muayyen aslî mahiyetini bu halde de muhafaza eylesine ve müddeiumumiliğin de mezkûr mahkemenin bir cüz'ü gayri müfarıkı bulunmasına binaen bu kabil davalarda da müddeiumuminin huzuru şarttır» denilmektedir.

Hâkimlerden birinin mazereti halinde heyet diğer bir hâkim veya muavin hâkimle ikmal edilir. 28 Nisan 1919 tarihli kanun, bir daire teşekkül edemediği hallerde diğer daire hâkimlerinden en sonra tayin olunanın vekâlet vazifesini ifa edeceğini natıktır.

Bu cihet, yukarda arzedilen umumî kaideden uzaklaşan bir hükümdür.

Vekâlet edecekler arasında aynı zamanda birden fazla sulh hâkimi bulunmaz.

Riyaset vazifesi daima mahkeme hâkimlerinden biri tarafından ifa edilir.

Vekâlet edecek hâkim veya sulh hâkimi bulunmadığı takdirde hey'et mahkemede hazır bulunan avukatlardan levhaya en eski dahil olan avukat ile tamamlanır. Avukat bulunmadığı hallerde bu vazife en kıdemli Avueye gördürülür.

4 Teşrinievvel 1919 tarihli kanunun Seine mahkemesi teşkilâtına müte-

[1] Ceza işlerinde olduğu gibi hukuk işlerinde de,

[2] Yaş tashihi, evlenmenin butlânı halleri müstesna.

dair olan ikinci maddesinin «Her daire veya kısımda asgarî üç hâkimle hüküm verilir. Ancak, muhakemesi uzun sürecektir mahiyette olan davalar üç hakimden müteşekkil bir daireye arz edildiği takdirde, daire reisi başka bir kısıma mensup hâkimlerden birinin o işe iştirâkine karar altına alır. Bu hâkim müzakereye ancak aslî hâkimlerden birinin gaybubeti halinde iştirak edebilir» yolunda ihtiva eylediği hüküm, mahkeme teşkilâtının sabit olacağı kaidei esasiyesini, muayyen bir davanın mahkemesine vazifedar olmayan hâkimin de iştirâk ettirilebilmesi suretile ihlâl eylemektedir.

Kaza mahkemesi, nizalı ve nizasız işlerde kaza hakkını haizdir. Bundan başka kanunla muayyen hususât'a inzibat mahkemesi vazifesini de görür.

Nizalı işlerdeki kaza hakkı (Jurisdiction Contentieuse) hukukî, ticarî, cezaî ve bazan da idarî mevadda şamildir.

Hukukta: Kaza mahkemeleri ilk veya ikinci derece hâkimidirler. İlk derecede:

1) Sulh hâkimleri ile esnaf müşavere hey'etlerinin ve ticaret mahkemelerinin vazifesi haricinde kalan bütün işleri görürler. Bunlardan miktar veya kıymeti 1500 franga kadar olan menkul davaları ile 60 frank irat getiren gayri menkule ait davaları istinafi kabil olmamak üzere sureti katiyede karara bağlar;

2) Hakem kararlarile, sulh hâkimlerinden ve ticaret mahkemelerinden sadır olan hükümlerin infazından mütevellit ihtilâfları halleder;

3) Ecnebî memleket mahkemelerinden verilen hükümlerin Fransada kabili infaz olup olmadıklarına karar verir;

4) Aynı kazanın sulh hâkimleri arasında tahaddüs eden salâhiyet ihtilâflarını halleder.

Sulh hâkimleri ile esnaf müşavere heyetlerinden sadır olan hükümlerle hakem kararlarından [1] istinaf olunanları ikinci derecede tetkik, kaza mahkemesine aittir.

Ticaret mevaddında: Kaza mahkemeleri, ticaret mahkemesi bulunmayan kazalardaki ticaret davalarını rüyet ederler.

Ceza işlerinde: Matbuat vasıtasile işlenenler müstesna olmak üzere bilcümle cünha mevaddı ile polis mahkemelerinden ilk derecede ittihaz olunan kararlardan istinaf olunanlarını görürler.

Idarî hususatta: Bilvasıta vergilerin cibayetine müteallik ihtilâfları hallü faslederler.

Kaza mahkemesi reisinin ehemmiyetli vazife ve salâhiyetleri vardır.

Mahkeme reisi evvelemirde, adli heyete riyaset eden herkese ait olması lâzımgelen imtiyazları haizdir. (Teşrifatta tekaddüm, heyeti temsil ve davet salâhiyeti, servisin bütün aksamını idare ve mürakabe, muhakemenin sevkü idaresi ve inzibatı).

Bundan başka kanunun kendisine sarahaten tevdi eylediği vazifeler şunlardır:

[1] Tahkimname mevcut olmadığı takdirde sulh hâkimleri vazifesi dahiline girecek mevadda müteallik hüküm ve kararlar.

- A) Tevdi olunan istidalar hakkında muamele tayin eylemek ;
- B) Ayrılık talebinde bulunan karı kocayı uzlaştırmak ;
- C) İşleri, mahkemenin muhtelif dairelerine tevzi eylemek ;
- D) Ahvali şahsiyeye müteallik vesaik ile noter senetlerinden dairei kazaiye haricinde istimal edecekleri tasdik etmek ;
- E) Référé işlerini tedvir etmek ;
- F) Baba tarafından vaki talep üzerine küçüğün hapsedilmesine (Déten-tion) karar vermek ;
- G) Hâkimlik şeref ve itibarını muhil harekette bulunan hâkimler hakkında inzibatî selâhiyetini istimal eylemek.

Sulh hâkimleri — *Justices de Paix*

Sulh hâkimleri, küçük davaları rüyet etmek, diğerlerini uzlaştırmak ve bazı idarî işleri görmek üzere 16-24/Ağustos/1790 tarihli kanunla ihdas edilmiştir.

Az masrafla, seri ve basit bir tarzda iş gören ve davacılara yakın bir adaletin tesisini istihdaf eden bu müesseseye menşei XVIII inci asırda Hollanda da mevcut muslih hâkimlerden Juges Conciliateur ve İngilizlerin Justices of the peace müessesesinden almaktadır.

Küçük işlerin çabuk ve masrafsız görülmesi usulü 50 libreye kadar olan alacak davaları için Paris Châtelet'sinde 1302 senesindenberi tatbik edilmekte idi. 1769 tarihli kararname bu usulü köylere kadar temin etti. Ancak 4/Ağustos 1789 tarihli kararname ile ilga edilen bu teşekküllerin sulh hâkimliği ile alâkası yoktur.

Meclisi müessesan, yeni teşkilâtı adliyenin bu kısmına fevkalâde atfı ehemmiyet eyledi : Sulh mahkemeleri üzerine büyük ümitler kuruldu. « Artık davayı, haklıyı haksızdan ayırt edilmeyecek derecede iğlâk eden usul bağ-larından azade kalınacak » deniliyordu.

Thouret « ziraata rağbet artacak, köyler her türlü meziyetle dolu insanlarla dolacaktır », bir müddet sonra da o devrin hararetili lisanile Faure « Vatandaşları için düşünen ve ancak onlar için yaşayan bir hâkim tasavvur ediniz diyordu. Küçükler, gaipler, mahcurlar hep onun himayesi altındadır ; Onun söylediği bir kelime ile haksızlıklar derhal tamir edilir, geçimsizlikler zail olur, şikâyetlerin ardı arkası kesilir ; onun daimî ihtimamı herkesin mes'ut yaşamasını temin eder ; Buna mukabil o mükâfatların en alâsına nail olmuştur. Çünkü her tarafta sevgi ve hürmetle karşılanır ».

Sulh hâkimlerinin işleyiş tarzı bu ümitlerin bir çoğunu söndürdü. En esaslı vazifeleri, salâhiyeti haricindeki davalara müteallik sulh teşebbüsü, boş ve semeresiz bir formaliteye inkılâp etti.

Diğer taraftan bu hâkimlere tevdi edilen zabıtaî adliye vazifesi, kendi-lerini, icraî kuvvetin kabili azil bir memuru haline koydu.

Siyasî temevvüçler, nazırların değişmesi sulh hâkimlerinin vaziyetine daima müessir oldu.

Bununla beraber, sulh mahkemelerinin tesisi tamamen akim kalmış bir ıslâhat şeklinde tecelli etti, denilemez.

Bu mahkemeler için kabul edilen usul kaideleri : (Sür'at ve ucuzluk) tatbikatta iyi neticeler verdi. Buna binaen 25/Mayıs 1838, 2/Mayıs 1855 12/Temmuz 1905 ve 28/Nisan/1919 tarihli kanunlar sulh mahkemelerinin vazife ve salâhiyet hudutlarını genişletti.

Her sulh mahkemesinde bir sulh hâkimi ile iki muavin (Suppléant) bulunur. Muavinler, kıdem sırasile, gaybubet eden sulh hâkimine vekâlet ederler.

Hâkimle muavinlerin mevcut bulunmadıkları takdirde, taraflar kaza mahkemesine müracaat ederler. Bu mahkeme işi en yakın sulh hâkimliğine havale eder.

Sulh hâkimlerinin kazaî salâhiyetleri vazifeleri dahilinde bulunan davaları rüyet etmekten ibarettir.

Hukukta : Vazifeleri adi veya umumî, istisnâî veya hususî olmak üzere ikiye ayrılır :

Umumî salâhiyetlerine binaen ticarî olmayan menkul ayın ve alacak davalarından miktar veya kıymeti (600) franka kadar olanları kabili istinaf olmak üzere, (300) franga kadar olanları dereceî nihayede görürler.

Esnaf müşavere heyetlerinin bulunduğu yerlerde bu heyetlere mevdu vazifeler de sulh hâkimliği tarafından görülür. Bu takdirde mevzuu 300 Franka kadar olan ihtilâfları kat'î olarak, bu miktardan yukarı olanları istinafı kabil olmak üzere hallü faslederler.

İstisnâî veya hususî mahiyetteki vazifeleri, 12/Temmuz 1905 ve 10/Temmuz 1915 tarihli kanunlarla sair kanunların tayin eylediği vazifelerdir.

Fransa sulh hâkimleri teşkilâtının bariz vasfı, esasına hükmeylediği davalar da dahil olmak üzere, taraflar arasında muslih, uzlaştırıcı hâkim vazifesini görmesidir. Ancak, filiyatta bu rol, umulan randımanı veremiyen bir formaliteye inkılâp etmiş bulunmaktadır.

Cezada : Sulh hâkimi kabahat mevadından 15 franka kadar para cezasını veya beş güne kadar hapis cezasını müstelzim ef'ale müteallik kabahat davalarını rüyet eder.

İdarî hususattaki vazifesi : 1) Oktruva tarifesinin tatbikinden mütevellit ihtilâflara ;

2) Gümrük tarifesinin ve rüsum emsalinin tatbikından münbais ihtilâflarla gümrük dairelerinde yapılan zabıt ve müsaderelere ;

3) İntihap listelerine vaki itiraz belediye encümenlerince ittihas edilen kararlara karşı vaki istinaflara ;

4) Reşit olmayan amelelerin yardım ve tekaüt sandıkları idare hey'etleri intihabının tasdikına ; müteallik hususata münhasırdır.

Sulh hakiminin kazaî olmayan vazife ve salâhiyetleri mütenevvi ve müteaddittir.

Hukukta : Küçüklerle mahcurların aile meclislerine riyaset etmek, evlât edinmeğe müteallik beyanları tesbit eylemek, evlenmeğe takaddüm eden

bazı vesaiki tanzim eylemek, iflâs işlerinde mühürleme ve mühürün fekki ameliyelerini icra eylemek.... ilâ bu meyanda sayılabilir.

Cezada: Sulh hakimi, zabıtai adliye memurudur. ve delilleri toplamakla mükellef olup faillerini ceza mahkemelerine tevdi eder.

Masarifi muhakeme ile zarar ve ziyan ve sairenin tahsili için hapsen tazyikine karar verilen eşhasın, tevkifine karar verir.

Devlet borcundan dolayı verilen hapsen tazyika müteallik kararların infaz kabiliyeti olup olmadığını beyan eder.

Esnaf Mahkemeleri (Veya müşavere hey'etleri)

Conseils de prud'hommes

Esnaf mahkemeleri, nısfı ticaret veya sanayi patronları, nısfı diğeri de amele veya ticarethane memurları tarafından intihap edilen ve patronlarla amele veya memurlar arasında iş dolayısıyla tahaddüs eden ihtilâflarda tarafları uzlaştırmakla ve buna muvaffak olmadıkları hallerde serî bir usulü muhakemeye tevfikân hüküm vermekle mükellef mahkemelerdir.

1806 kanunile tesis edilen Prud'hommes mahkemeleri «Patronlarla amele veya atölye şefleri ve çıraqları arasında kesretle tahaddüs eden ihtilâflarda bir uzlaşma zemini bulmak maksadile» kabul edilmiştir.

1806 kanununu takip eden bir çok kanunlar bu mahkemelerin selâhiyet ve vazifesini genişletmiş ve nihayet 21 / temmuz / 1924 tarihli kanun bu baptaki mevzuatı (İş kanununun - Code du travail) hükümleri meyanına kül halinde ithal eylemiştir.

Asgari 12 aza ile teşekkül eden (Yarısı patronlar ve yarısı işçiler tarafından müntahap) bu mahkemelerin esas vazifesi uzlaştırmak veya hüküm vermektir.

Miktar veya kıymeti muayyen bir haddi tecavüz eden (300 Frank) davalara müteallik hükümler ticaret veya kaza mahkemelerinde kabili istinaftır.

Sanayii, henüz, bu şekil mahkemelerin tesisini lüzumlu kılacak derecede inkişaf etmemiş olan memleketimiz için Prud'hommes mahkemeleri teşkilâtı daha ziyade tafsile değer hususiyetleri haiz değildir.

Ticaret mahkemeleri

Ticaret mahkemeleri, Tüccarlar tarafından ve kendi aralarından seçilmiş hâkimlerden müteşekkîl hususî mahkemelerdir.

Eski rejim, ihtilâli müteakip, yaşayabilen bu yegâne mahkemesi ilk defa olarak XVI ncı asırda Pariste tesis edilmiştir. (1563). Fakat ilk menşe'ini XIV ücücü asırda Lyon, Brie ve Champagne panayırlarındaki kaza teşekküllerinde aramak lâzımdır.

16/Ağustos/1790 tarihli kanun, 1667 ve 1673 emirnameleriyle ihdas edilen teşkilâtı ibka ve bu mahkemelerin kaza hakkını deniz işlerine de teşmil etmek suretile tevsi eyledi.

[Mabaadi var]

Lombrozo Ferri Garofalo

Geçenlerde Napolide ölen Grofalo, hukuk ilmini yeni fikirlerle besliyen ve yükselten Napolili asil münevverler serisinin sonuncusudur. Seksen seneyi tecavüz eden ömrünün sonlarında, kendisine çok hörmete şayan ince ve centilmen bir âlim siması gelmiş idi. Her girdiği yerde ve her hangi bir mecliste daima takdir ve sempati tezahüratı ile karşılanırdı. Çok sevdiği cürüm ve ceza ilimlerinin münakaşa edildiği içtimalarda beynelmilel ceza kongrelerinde, Avrupanın muhtelif büyük merkezlerinde, kusursuz ve pürüzsüz fransızcasıyla ve yorulmak bilmez bir azim ve gayret ile, kendi nazariyelerini müdafaa ederek büyük bir âlim ve yüksek bir adam evsaf ve meziyetlerine tamamiyle malik olduğunu herkese teslim ettirdi.

İştirak ettiği en son kongre, geçen sene Palermoda toplanan ceza kongresi olmuştur. Hazır bulunanları hep birden ayağa kaldırmak ve bir alkış tufanı koparmak için bir içtimaa girmesi kâfi idi. O artık bir sembol olmuş idi. Ceza hukukunu tecrübî bir ilim haline getirmek ve daha müessir vasıtalarla cürümle mücadele etmek için çalışan iki ilim ve tetkik neslini temsil ediyordu.

Malûm olduğu üzere ceza hukukunu tecrübî bir ilim haline getirmeyi ilk defa olarak düşünen ve bu fikri bütün aleme yayan üç İtalyan mütefekkir olmuştur: Lombrozo, Ferri, Garofalo bunlar aralarında tabiat ve temayül itibariyle hiç müşabehet olmayan mütefekkirlerdi. Bilhassa siyasi kanaatler itibarile de aralarında büyük farklar vardı. Lombrozo bir sol ekstremisti idi. İnsaniyetperver fikirler takip ediyordu. Ferri, Garofalonun sosyalist efsaneleri dediği şeylere inanıyordu maamalıh; Ferrinin serbest ve büyük zekâsı yalnız son zamanlarına doğru faşist hareketinin manasını daha iyi anlamağa ve takdir etmeğe başlamıştı. Garofalo muhafazakârdı; hatta bir sağ ektramisti idi. Tarihi manasiyle ihtilâlcî fikirlere derin bir surette muhalif idi. Hatta esas itibariyle, ilmî sahada da her birinin kendilerine mahsus mektebi vardı. meşûm cürüm hadisesine nasıl kendi zaviyei rû'yetlerinden baktıklarını anlamak için başlıca eserlerinin unvanlarını nazarı dikkate almak kâfidir. Lombrozonun "L'uomo-deliuente,, mücrim adamı, Ferri "Sociologia criminale,, cinayi sosyolojisi; Garofalonun "Criminologia,, kriminolojisi meşhurdur. Fakat nihaî gayeleri birdi. Eserlerini tetkik ve tettebbu edenler üç büyük ustadın bir tek metot takip ettiklerini görürler. Bu üç isim millî hudutları geçti; denizleri aştı; pozityo mektebin nazariyeleri, muhtelif memleketlerin ilmî vicdanlarında derin bir hassasiyet uyandırdı. Bu mektebin tesiri altında tadil görmeyen hiç bir ceza kanunu yok gibidir. İsviçre vazii kanunu, yeni ceza kanununu neşrederken, Lombrozo, Ferri, Garofalonun tetkiklerinden sonra, eski ceza nazariye ve müesseselerini muhafaza etmenin mümkün olmayacağını ileri sürerek yapılan yenilikleri zarurî gösteriyordu. Cenubî Amerika hükûmetleri de ceza kanunlarını bu mektebin nazariyelerine uydurmuşlardır. Sovyet hükûmeti, Ferrinin ceza kanunu lâyhâsını aynen ve tamamen kabul etmiş kendisine ceza kanunu

İttihaz etmiştir. Ve bu günde asrımızın ceza ilmi, geçen asrın nihayetlerinde bu üç alimin ortaya attığı fikirleri, kısmen eski düşüncelerle mezc, kısmen de noksan veya ifratkâr olan unsurlarını ikmal veya tashih ederek tamamlamağa ve tekâmül ettirmeğe çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Lombrozo ve Ferri öldükten sonra, Garofalo bu nazariyelerin yegâne mümessili kalmıştı. Sıhhat ve sükûnetle geçen ihtiyarlığından müdafaa ettiği nazariyelerin büyük bir kısmının kendi vatanında da 1930 ceza kanunu ile Devletin kanunlarına girdiğini, Devlet kuvveti ve memlekette intizam, siyasi Hürriyet, umumî ahlâk, millî kültür hakkındaki düşüncelerinin de faşizim ile muzaffer olduklarını görerek, parlak dimağı ve büyük kalbi derin memnuniyet hisleriyle doluyordu.

* *

Bu üç mektep reisinden, fikirleri pek az tadile uğrıyan Garofalodur. Garofalo'ya göre, yaşadığı zamanın ceza sisteminde, Adli istatistiklerin de gösterdiği veçhile, insan bir takım tabii ve içtimai tesirler altında suç iş etmekte ve cemiyetin tesis ettiği nizamı ihlâl etmektedir. Şu halde ferdin manevî mes'uliyeti fikri bir çok hallerde ilmen kabili müdafaa değildir. Klasik mektep manevî mes'uliyetin kaldırılmasını ancak akıl malûliyeti halinde kabul ediyordu. Mücrim adam aynı harici tesirler altında kaldıkça daima aynı tarzda hareket edecektir. İçinde yaşadığı hayat şartları değiştiği ve kendisine bir çalışma vasıtası gösterildiği zaman mücrimin de faaliyet şekillerinde bir değişiklik husule gelmesi daima mümkündür. Ceza kanunu bu esas hakikata vakıf değil gibi görünüyor ve tertip ettiği ceza tarifelerini cürümlere tatbikten başka bir şey yapmıyordu. Bu ceza kanunu, hürriyeti tahdi cezasını tayin etmekle, ne cürmü tenkil ve mücrimi terhip ne de fenaları terbiye ve ıslâh gayesini temin edebiliyordu. Şu halde başka bir yoldan gitmek zarureti hasıl oluyordu. Ceza hukukunun esası, cemiyeti müdafaa zarureti ve mücrimin tehlikeli ve korkunç olup olmamasına ve cemiyet hayatına alışma kabiliyetini haiz bulunup bulunmamasına göre değişebilecek olan, manevî değil maddî ve içtimai mes'uliyetidir. Bu vasıfları keşf ve ölçebilmek için her şeyden evvel mücrimin şahsiyetini tetkik etmek lâzımdır. Bu tetkik cürüm tetkikinden daha mühim ve daha çok faydalıdır. Bu tetkikler ancak tecrübi ilimlerin, Antropolojinin, biyoloji ve psikolojinin gösterdiği vasıtalarla yapılabilir. Bu ilimlerin prensipleri bir ceza hâkiminin ilim dağarcığı, ve fikrî serveti arasında behemehal bulunmalıdır.

Cemiyetin müdafası prensibi, suç hakkında mevcut olan ananevî prensipten yani manevî mes'uliyet nazariyesinden çok esastır. Cemiyeti müdafaa esası, tenkil ve tecziyeye matuf olan faaliyetin aynı zamanda yapılmasını icap ettirmektedir. İrtikâp edilmiş olan bir suça karşı mücadele etmek kâfi değildir. Muhtemel ve mümkün olan cürümlere karşı da mücadele etmek lâzımdır. Cemiyeti müdafaa vasıtası olarak telâkki olunan cezaların mahiyetleri ve tarzı tatbikleri itibarıyla da değişmeleri lâzımdır. Yalnız cezalar sistemi

kâfi gelmemektedir. Onların yanı başında emniyet tedbirlerinin de kabulüne zaruret vardır. Liberal mektebin «mani olmak değil ; tedip ve tecziye etmek» prensibi «tenkil ve tecziye etmek evet ; fakat bilhassa mani olmak» prensibine inkılâp etmelidir. Emniyet tedbirleri, cezanın yardımcı mahiyetini haiz oldukları için bunlar da kazaî uzuv tarafından tatbik edilmelidir. Bu tedbirler de cezalar gibi, failin hassasiyet derecesine ve şahsiyetine uygun olmak için gayri muayyen olmalıdır. Failin hassasiyet ve karakterinin teşhisi mahkûmiyetten evvel, tahkikatı yapan hâkimlere, mahkûmiyetten sonra da, cezanın tatbiki esnasında infaz hâkimlerine aittir. Esasen bu iki devrede aynı davanın iki safhasından başka bir şey değildir. Bunun içindir ki mahkûmiyetin tarzı infaziyle uğraşan ilimler de ceza hukukunun ve Kriminolojinin bir kısmıdır. Gayri muayyen ceza fikri üzerinde Garofalo hakikaten çok mes'ut ilhamlara mazhar olmuş çok derin ve hâkimane mütalealar serdetmiştir.

Sorbonun en yüksek hukuku medeniye profesörü olan «Saleilles» 1886 da hastalanarak bir sene tedrisatını tadile mecbur kalmış idi. İstirahat müddeti zarfında ilme ve tettebbüe haris olan zekâsını bir az da başka ilimlerle meşgul etmek istedi ve ceza ilimlerini tettebbüe başladı. Yalnız çalışmak sahasını değiştirmekle istirahat edebilen çok kudretli dimağlardan biri idi. Hastalığı için havasından ve güneşinden şifa ümt ettiği İtalyaya geldi. Vaktini cezacıların eserlerini bilhassa Garofalonun kriminolojisini tetkik ile geçirdi. Bu tetkikin neticesinde «L'individualisation de la peine» isimli eserini neşretti. En büyük bir ilim merkezini öğrendiği hakikatlardan haberdar etmek için Sorbonda yeni İtalyan ceza nazariyelerini anlattı. Bu vazifeyi ifa ettikten sonra hukuku medeniye tedrisine tekrar avdet etti. Fakat bu avdetinden evvel kendi zekâsına büyük bir ışık ve genişlik vermiş olan Garofalonun düşüncesini ve ceza nazariyelerini öğrenmeğe vesile olduğu için mukadder telâkki ettiği hastalığına minnettar ve şükran hisleriyle medyun olduğunu söyledi.

Garofalonun vefatı haberi üzerine ecnebi âlimlerinin İtalyan ilmine gösterdikleri hürmet ve takdir hislerini hatırladım. Bize yalnız fikirleri ile değil, vatandaş, hâkim ve siyasî adam sıfatıyla de insicam, dürüstlük, ve mâkulîyet dersleri veren Garofalonun hatırasına ne kadar derin minnet ve hürmet hisleriyle medyun olduğumuzu düşündüm.

ilâve ve değişiklikler hakkında mahkeme kâtibine not aldırır. Müddeiumumi ile maznun da bu değişikliklerin ve ilâvelerin not edilmesini mahkeme reisin- den talep edebilirler.» «mahkeme reisi yazılı olan sualleri jüriye, re'sine vermek suretile tevdi eder. Mahkeme reisi bu suallere ittihamnameyi, cürmü tesbit eden zabıtları ve şahitlerin ifadelerinden gayri olan dava evrakını ilâve eder.» Demek ki bundan böyle jüriye verilen dosya evrakı arasında maznunun sorgusunda verdiği cevaplar da bundan çıktı.

Yalnız bir noktada gıyap işlerinde yazılı muhakeme usulü bir adım ileri gitti. İhtilâl kanunu gıyap işlerinde de vicah işlerinde olduğu gibi jürinin müdahalesini isteyordu. 1808 kanunu, jürinin gıyap işlerine müdahale etmemesini ve mahkemenin yapılan usulî muamelelerin doğruluğunu tesbit eyledikten sonra esas hakkında doğrudan doğruya karar vermesini kararlaştırdı. 1808 kanununun bu yaptığı tadilât mantikî ve faideli idi: «Her şey evrakın okunmasına maksur kaldıktan, yani yazılı bir muhakeme usulünün tetkikine, davada azçok iyi tesbit edilmiş ahval ve şeraitin soğuk bir tahliline münhasır olduktan sonra işin tetkikini hakimlere bırakmamak bütün fikirleri alt üst etmektir.» Böyle bir davada müdafaâ yoktur, şifahî duruşma yoktur. Binaenaleyh böyle bir davayı görmek jürilerden ziyade hakimlere aittir.

Eski kanunların büyük bir kısmını 1670 emirnamesinden almış oldukları gıyabî muhakeme usulü hakkındaki hükümler 1808 kanununda ipka edilmişti.

Cünha mahkemelerinde, ilk tahkikatın yapılmış olduğu takdirde hakimleri ilk tahkikat evrakına müracaat edebilmekten menetmek mevzu bahis olmamıştı. Her ne kadar cünha mahkemelerinde de hakimlerin takdirine aleni ve şifahî olan duruşmadan hasıl olan netice esas ittihaz edilecek idise de tahkikat evrakının hakimlerin kararına müessir olacağı da âşikâr idi.

(Code de Brumaire) de (Code d'instruction criminelle) de duruşmanın esaslı noktalarının yazı ile tesbit edilmesini emrediyordu. «Birincisi şahitlerin isimleri, yaş ve meslekleri hükme yazılacaktır. Mahkeme kâtibi şahitlerin ifadelerinin esaslı cihetleri ile maznunların müdafaalarının esaslılarını kısaca zaptedecektir.» diyordu. 1808 kanununda «Şahitler duruşmada hakikatı olduğu gibi söyleyeceklerine yemin edeceklerdir, mahkeme kâtibi de soy adlarını, küçük isimlerini, yaşlarını, mesleklerini, ikametgâhlarını ve esaslı ifadelerini zaptedecektir.» diyordu.

İstinafı daha az masraflı kılmak için konan bu hüküm, bilâhare neşvünüma bulacak bir tohum oldu.

Yeni kanun manevî delil nazariyesini muhafaza ediyordu. 18 inci asrın uğruna en ziyade cidal eylediği ıslâhattan biri olan manevî veya vicdanî dediğimiz delil ihtilâlin kat'i bir zaferini teşkil edliyordu. jüri huzurunda vicdanî delil nazariyesi mutlak ve kat'i olarak tatbik olunurdu. Delillerin nev'i ve cinsi bu mutlakiyeti ihlâl eylemezdi. Jürilerin kararı delillerin çok zayıf veya çok kuvvetli olmasına mukayyet değildir. Deliller ne kadar zayıf olursa olsun jüri mücrimiyete karar verebileceği gibi o deliller ne kadar kuvvetli olursa olsun beraat te ettirebilirdi. Gerek ihtilâl kanunu gerekse 1808

kanunu bu nazariyeyi öğreten uzun bir ihtarı jürilerin nazarına koymuştu.

« Kanun jüriyle kanaatlerinin müstenidatını ve hesabını sormaz. Kanun jürileri bir delilin kifayetinin bilhassa bağlı bulunacağı kaidelerle aslâ takyit eylemez. Kanun jüriyle yalnız sükût ve tefekkür halinde vicdanlarını sorguya çekmelerini maznun aleyhine ikame edilen delillerle maznunun müdafaasının akıl ve mantıkları üzerinde ne tesir yapmış olduğunu vicdanlarının samimiyetinde aramalarını emreder. Kanun aslâ jüriyle, şu kadar şahit tarafından şehadet edilen bir hadiseyi mutlaka hakikat olarak kabul edeceksiniz demez. Yine kanun jüriyle aslâ şöyle bir zabıtname, şöyle bir vesika veya şu kadar karine ve emmare ile teeyyüt etmiyen bir delili kâfi derecede sabit olmuş nazarile bakamayacaksınız demez. Kanun jüriyle yalnız vazifelerini tamâmile ihtiva eden şu tek suali sorar: samimî bir kanaatiniz varmıdır? »

Cinayet mahkemesinin gayri mahkemeler huzurunda da aynı kaideler caridir. Fakat kanun diğer mahkemeler huzurunda geçen muhakemeler hakkında bazı takyitler kabul etmiştir. Bazan, pek nadir olmakla beraber, hakime her delil ile kanaat hasıl etmesine müsaade eylemiyor; bu nadir hallerde kanun, hâkimin kanaatini kendi (kanunun) seçtiği bazı delillerle hasıl etmesini istiyor. Zina cürmü ile izleri seyyal olan ve güç muhafaza edilebilen (Kaçakçılık cürümleri gibi) diğer bazı cürümlerin bir zabıt varakası ile isbat edilmesini ister. Buna makûs olarak bazan da kanun bazı hallerde bazı delillerin hakimın kanaatine faik olmasını emrediyor. Bu sebeptendir ki bazı zabıt varakalarını sahteliği iddia ve isbat edilinceye kadar mer'i tutuyor ve sahteliği isbat edilmedikçe hakimın vicdanını o zabıt varakasının muhteviyatı ile takyit eyliyor. Bazı zabıt varakalarını da hilâfı tahakkuk edinceye kadar muteber tutuyor. 1808 kanununun zabıt varakaları hakkındaki bu telekkisi bizim mülga usulü muhakematı cezaiye kanunumuza da aynen geçmiştir.

1808 Kanunu, kanunî yollara müracaat hususunda pek az tadilat yapılmıştı. İstinaf muhafaza edilmiş ve cünha mevaddında kabul olunmuştu Kabahat mevaddında istinaf yolu kâfi derecede açılmıştı.

Temyiz hakkındaki hükümlere gelince ufak tefek teferrüattan sarfınazar edilince Code de brumaire deki hükümlerin aynı idi denebilir.

* * *

Şimdiye kadar arzylediklerimiz alelâde muhakeme usulü idi. Cinayet mevadında bir de fevkalâde muhakeme usulü vardı. Bu fevkalâde muhakeme usulü hususî cinayet mahkemeleri önünde cereyan eylerdi. Hususî cinayet mahkemeleri beş cinayet mahkemesi azası ile rütbesi en aşağı yüzbaşı olan üç askerden mürekkep idi. Hususî mahkemeler serseriler, mücazâtı terhibiyeden birile mahkûm olmuş bulunanlar tarafından yapılmış cürümlerle müsellâh kuvvete karşı vaki isyan cürmünü, müsellâh çetelerle yapılan kaçakçılık, kalpazanlık cürümlerini ve müsellâh toplanma suretile yapılmış katilleri muhakeme eylerdi. Hususî mahkemelerin vazifelerine dahil olan cürümlerin ilk tahkikatı diğer cürümlerin ilk tahkikatından yani jüri önüne sevkedilecek cürümlerin ilk tahkikatından farklı değildi. Bu cürümler de hey'eti ittihamiye-

ye sevk olunurdu. Binaenaleyh işin hususî mahkemeler önüne sevkine heyeti ittihamiye karar verirdi. Bu ittiham mazbatası vazifeyi tayin eylemesi dolayısıyla re'sen temyiz ceza dairesine arz olunurdu. Hususî mahkemelerde de duruşma şifahî ve alenî idi. Müdafaa da serbest idi. Hükümler ekseriyeti arâ ile verilirdi. Reylerin müsavâtı maznuna yarardı. Hususî mahkemelerin verdikleri karar kat'i ve derececi nihayede verilmiş kabili temyiz kararlardı.

Bu maddeler eski istisnâ mahkemeler kanununun maddeleri ile mukayese edilirse istisnâ mahkemelerin şiddetlerinin azaltılmış olduğu görülür. Hususî mahkemelerin vazifelerine dahil olan cürümlerin adetleri de azaltılmış idi. Fakat eski istisnâ mahkemeler ahval ve şeraitin icap ettirdiği muvakkat müesseselerdi. Yeni kanun istisnâ mahkemeleri daimî ve muntazam bir müesseseye kılmıştı. Bu noktai nazardan tetkik olununca iş daha vahimleşmişti. İstisnâ mahkemelerin tesisinde hâkim olan fikir saltanat devrinde prévotluk mahkemelerinin tesisine ve tekemmülüne saik olmuş olan fikrin aynı idi. Bu noktada 1670 emirnamesi tamamilе galebe çalmış oluyordu. Eski usulden yalnız gizli olması usulü kabul olunmuyordu. Esbabı mucibeden şu satırları nakledeyim :

«Vaktile 1670 emirnamesinin çok şiddetli olan tahkikatı prévot ile muavininin eline verilmişti. Böylece maznuna ilk evvel istisnâ hâkim, askeri hâkim elini atıyor ve tahkikat müddetince de elinde tutuyordu. Muavin davanın raportöründen başka bir şey değildi... Bu tamamilе fevkalâde olan usule bir de muamelelerin şiddetini, iki işkenceyi, ve 1670 emirnamesinden istiare eylediği daimî gizliliği de ilâve ediniz... Halbuki size takdim eylediğimiz kanunda hususî mahkemelerin vazifelerine giren şahıslar ve fiiller hakkındaki tahkikatı alelâde usul ile tabii hâkimler yapmaktadır. Çünkü gizli ve seri olan bu ilk tahkikat her iki hal için de kâfi gelir... Şu maruzatımıza vazife kararının 1670 emirnamesi sisteminde olduğu gibi ne aşağı derecede bir mahkeme tarafından ne de muahhar bir kanunun müsaade eylediği veçhile jüri direktörü tarafından ne de bizzat hususî mahkeme tarafından verilmediğini ilâve edelim. Vazife kararı en tecrübeli ve en münevver hâkimlerden olan cinayet mahkemesi hâkimleri tarafından verilmektedir.»

Bu sözlere tahkikatın her noktai nazardan eski devrin prévotluk mahkemeleri kazasına faik bulunduğu da ilâve olunuyordu, Fakat eski an'ane ihya olunuyordu. Mahirane bir tarzda arzedilen esbabı mucibe çok manalıdır. Esbabı mucibe prévotluk mahkemelerinin seri bir tarihçesini çizmekle başlar. Bu müessesenin XVI'ncı asırda umumî sınıflar (Etats généraux) tarafından talep edilmiş olduğunu ve 1670 emirnamesinin bu hususta mevcut müteferrik hükümleri bir araya getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamış bulunduğunu söyler. Ondan sonra 1789 islâhatının bu mahkemelere dokunmamış olduğunu ve prévotluk mahkemelerinin 1790 senesinin ilk aylarına kadar bırakılmış bulunduğunu zikreyleyler ve der ki :

«Fakat 6 martta, akşam celselerinden birinde, Paris belediyesinin Limousin prévotlarından biri aleyhine meclis huzurunda vaki bir şikâyeti üzerine meclis azasından birisi, hadise şeklinde vermiş olduğu bir tahrir ile prévot mahkemelerinin şimdiden ilga edilmesini teklif eyledi.

İlga keyfiyeti sonraya bırakıldı ve prévotluklarca başlanmış olan tahkikatların durdurulmasına muvakkaten karar verildi. Bu garip muvakkat karar esas meseleyi hallediyor ve neticesi itibarıyla prévotlukların kat'i ilgasına muadil oluyordu. Çünkü ondan sonra artık prévotluk mahkemelerinden bahsedildiği işitilmemiştir... Ne garip şeydir ki serseriler prévotluklardan daha az korkunç addediliyor. Ne garip şeydir ki prévotluk mahkemeleri 4 Ağustos 1789 un şayanı tezgâr gecesinde ilga edilen imtiyazlardan madut olmuşa benzeyor; binaenaleyh bütün millet kendilerini fenalardan ayıran şayanı hürmet imtiyazdan feragat etmiş oluyor.»

İhtilâl devri kanunlarında istisnâ mahkemelere ne için bir yer tahsis edilmemiş olmasını da, kanunun mucip sebeplerini arzedenlerin ağzından işitelim.

«Yeni ceza kanunlarının tanzimi zamanında, büyük istidatların sanayii nefiseye soktukları o ağır ve basit üslûplerdeki ruh bütün zihinleri sarmıştı. Aynı zamanda müsavat fikri sür'atle ifrata doğru gidiyordu. Vazı kanunlar kendilerini bu iki tahrikin tesirinden tamamiyle kurtaramadılar ve cezaî sistemi inşa ederlerken bazen metaneti intizama kurban ettiler. Bu eski müesseseler tamir olunurken o müessesenin mühim bir kısmını tutan direği, yani ne kuvvetini nede ehemmiyetini anlayamadıkları bu mahkemeleri kaldırdılar. Belki bu direk teferruatteki tenazürü ve pilândaki vahdeti biraz bozuyordu.» İnsan bu satırları okurken Merlin'in kaleme almış olduğu (Code des delits et des peines) e Prevotluk mahkemelerini koymamış olmasından ressam David ile mektebinin hakikaten mes'ul bulunduğuna inanacak!

Kanunu müdafaa edenler dermeyan eyledikleri mucip sebepler arasında düşüncesiz ateşliliği, değişiklik ihtiyacını, ihtilâl devrinin hârikası olan kuvvete karşı itimatsızlığı hatırlatıyor. Ve mazannei su erbabını hukuku adiyenin menfaatlarından mahrum eden sabit ve müstekar an'aneyi nazara arzeliyordu.

«Ahlâk ve tabayimize ihtiyaçlara ve milletin ve asrın düşüncelerine daha uygun ve binaenaleyh daha şefkatli, daha insanî bir kanun 1670 kanununun yerine konacağı zaman haydutları ezecek istisnâ mahkemeleri bilhassa muhafaza etmek lâzım gelirdi. Nasıl oluyordu da bu vazî kanunların aklına, 1670 emrnamesinde yalnız faideli olan bir şeyin o kanunun yerine konacak daha şefkatli daha insanî bir rejimde mutlak bir lüzum olduğu gelmedi.»

Bundan sonra Fransıyı istilâ etmiş olan haydutluktan sene IX kanununda ve mezkûr kanunun mes'ut neticelerinden bahsedildi ve daha sonra:

«Kanunun daimî ve umumî olması za ureti kabul edildi... Muvakkat kanunlar, arızî kanunlar millete tevafuk etmiyor; asırlık projeler vücade getiren o dehaya da (Napoleon) tevafuk eylemiyor; imparatorluklar ve hanedanlıklar tesis eyleyen o kahramana da tevafuk eylemiyor. O kahraman ki geniş tasavvurlarını uzun müddet olgun kıldıktan sonra tunçlar üzerine kazıyor ve o kanunlara, ancak Romanın müessislerinin kanunlarına ve mahvolmaz yapılarına basabildikleri o vazih karakteri veriyor» dediler.

Kanun hakkında yazılan raporların hepsi arzylediğimiz kadar kuvvetli

değildi; daha donuk ve daha soluk olanı da vardı. Bunun muharriri belki muhakkak bir hakikat olarak arzylediklerine nüfuz edemiyordu ki: «Bu müesseseyi tadil eylemek hususunu veya bir gün milletin ahlâk ve tabayinde gözükken iyilik ve salâh müessesesinin ilgası lüzumunu hissettirirse bu ciheti de zamana bırakmak lâzımdır» diyordu.

Şûrayı devlette kanun lâyihasına karşı bir muhalefet olmadı. Hattâ haptipler kanunun bazı hükümlerinin müfrit neticelerini büyük bir besatlatle izhar eylediler; bilfarz kanunun, mahkeme kararını ekseriyetle verecektir. Aksi takdirde iptal olunur» diyen maddesi müzakere olunurken «Aleyhine kanunî yollara müracaat imkânı olmayan bir hüküm hakkında konan iptal müeyyidesi lafzi mürat bir şeydir. Binaenaleyh hükümlerin ekseriyetle verileceğini söylemek kâfidir... Turku kanuniyeye müracaata müsaade eylemeyen kanun düzeltilmesi mümkün olmayacak bir şeyin bozulmasından bahseylememelidir. Onun içindir ki maddeden bu kelimeleri çıkartmak lâzım gelir. Hükümün ekseriyetle verilmemesi o kadar ağır bir hatadır ki iştikâ anilhakime imkân verir.» dediler.

Kanunun üç sene evvelki müzakeresinde istisnâî mahkemeler hakkında çabuk teskin edilen endişeler uyanmıştı: «İstisnâî mahkemeler tehlikeli gözükmektedir. Bilâ tefrik her vatandaşı istisnâî mahkeme önüne sevk etmek için suiistimal edilebilecek haller ve şartlar bulmak güç değildir. Bu suiistimalin ancak istisnâî mahkemelerin vazifelerinin cürmün nev'ine göre tayin edilmeyip mücrimin sıfatına göre tayin edilmesi ile önüne geçilebilir. Bilfarz istisnâî mahkemeler önüne sabıkahıları sevk edebiliriz. -İstisnâî mahkemeler sulhu takip edecek ikinci senenin sonuna kadar devam eylemelidir. O zamana kadar jüri kendisine beslenen ümitleri tahakkuk ettirirse bu istisnâî mahkemelerden sarfınazar edilebilir. Aksi takdirde istisnâî mahkemelerin müddeti uzatılır.» Fakat Napoleon bu kanaatta değildi. Jüriye taraftar olanların istisnâî mahkemelerin ipka edilecekleri ümidile taraftar olduklarını zannediyordu. Bu sebepten Napoleon sabıkahıların, çeteler tarafından yapılan suçların ve jandarmalara karşı yapılan tecavüzlerin görülmesinin istisnâî mahkemelere ait olmasını istedi.. Cambacerès dedi ki:

«İstisnâî mahkemelerin jürinin vazifesini azaltmıyacağını zannetmek doğru olmaz. Jüri tarafından muhakeme edilmek hakkını talep etmeğe haklı olamayacak kimseler istisnâî mahkemeler önüne sevk olunmalıdır. Jüri tarafından muhakeme olunmak akranları tarafından muhakeme olunmak demektir. Eğer jüri tarafından muhakeme olunmak imtiyazı seraseriler ile yol kesen haydutlara da teşmil edilecek ise bunların seraseriler ve yol kesen haydutlardan mürekkep bir jüri huzurunda muhakeme olunmaları lâzım gelir.»

İstisnâî mahkemeler o günden beri kararlaştırılmış bir keyfiyetti. Bir çok defalar Şûrayı devlette müzakere olundu. Fakat hiç bir defasında itiraz uyanırdırmadı.

İki mühim nokta hakkında da lâzım olan izahatı verdikten sonra 1808 kanununun yazılış tarzının tarihçesini bitirmiş olacağız.

*
*
*

Saltanat devri kaziyei muhkemeye hemen hiç de riayetkâr değildi. Muhakemenin neticesi maznunun lehine olarak tebarüz eylediği zaman dahi beraat kararı nadiren verilirdi. Fıkdanı delâil diye ifade eylediğimiz vaziyetlerde tevsii tahkikat kararı verilmek kaide idi. Vicdanı ammenin en ziyade şiddetle hücum eylediği bu noktayı tashih için 1791 teşkilâtı esasiye kanununa «Jüriler tarafından verilecek beraat kararlarının kat'i ve zimmeti tebrie edici netice verdiği» yazıldı. II sene Code de brumaire kanunu bu aslı iki defa tatbik eyliyordu. Hem ittiham jürisinin hem de muhakeme jürisinin kararları hakkında tatbik eyliyordu.

Bu noktada birbirine tamamen mübâyin iki sistem karşı karşıya geliyor ve çarpışıyordu.

Bir ara eski sisteme, 1670 Emirnamesi sistemine rücu edileceğinden korkuldu. Çünkü imperatorluk büyük şansölyesi Şûrayı devletin bir celse-sinde şu sözleri söylemişti: «Bugün bir cinayet mahkemesi reisi maznunları, müdafaaları ve halkı tutabilecek vasıta ve kudretle kâfi derecede mücehhez bulunmıyor. Duruşmayı ihlâl edenleri derhal hapishaneye gönderebilmek selâhiyetine dahi malik bulunmıyor. Eğer mahkeme reisinin lâzım olan meta-net ile hareket edebilmesi isteniyorsa inzibatî kudretlerle mücehhez bulunması lâzım gelir. Mahkeme reisi vazifesine her hangi bir sebep ve kast ile ihanet eyliyen bir jüri azâsını azledebilmelidir. Jürinin maznun lehine vaki kararı üzerine mahkeme reisinin maznunun alelittlak beraatına hükmetmeğe mecbur kılınmaması ve maznunu tevsii tahkikat haline ve polisin nazareti altına koyabilmesi lâzımdır.»

«Yapılacak mühim bir tadil daha vardır: Beraat kararı maznun için tam bir muvaffakiyet ve zafer temin eylememelidir. Hakimler maznunu tevsii tahkikata ve polisin nezaretine tabi kılabilecek kudreti kanunlarda bulabilmelidir.»

Fakat büyük Şansölyenin fikirleri tarafdar bulmadı ve bir daha müzakereler esnasında mevzu bahis edilmedi. Hatta beraat kararının kurtarıcı neticeleri daha kuvvetleştirildi; ve bundan böyle cinayet mahkemelerinin verdiği beraat kararlarına ve bu karara takaddüm eden usulî muameleler aleyhine ancak nef'anlıkanun temyiz edilebileceği esası kabul edildi.

Bir tek hal ve vaziyette temyiz mahkemesine jürinin kararını tavik etmek selâhiyet ve kudreti verildi. Mahkemei temyiz jüri tarafından maznunun aleyhine verilmiş olan kararın açık bir haksızlık olduğuna kail olduğunda zaman jürinin kararını felce uğratabilirdi.

lettres de grâce, lettres de jüstis denilen ve kralın muhakemesiz ve hükümsüz verdiği sürgün, hapis ve afiv gibi iradelerini muhtevi emirnameleri Saltanat ceza muhakemeleri usulünde mühim bir rol oynardı. Çünkü bu emirnameler kralın, tebeasına borçlu bulunduğu tevzii âdalet hususundaki kudret ve se-

lâhiyetinden hiç bir makama tefviz eylemeyip kendi tahtında mahfuz tuttuğu kısmının birer tatbiki idi. Her adaletin menbaı, mäsdarı kırıldı, fakat 1789 dan itibaren artık saltanat her adaletin kaynağı olarak telâkki edilmemeğe ve her adaletin millettten doğduğu kanaati takarrur etmeğe başladı; bu sebepten emirnameler saltanattan evvel cirtadan kalktı.

Bu emirnamelerden, adaletin tabii gidişini ve akışını tavik eyleyenlerinin, yani takibatı durduranları veya hâkimlere beraatı emredenlerinin ortadan kalkması kat'î olmuştur. Fransada hükûmet şeklinin kraliyet veya imparatorluk olduğu zamanlarda devlet reislerine umumî af ilân etmek hakkı verildiği zaman aslâ, hükümleri şahsî olan eski emirnameler devrine dönülmek düşünülüyordu. Meşru müdafaa dolayısıyla yapılmış adam öldürmeleri tebric etmek için verilen emirnamelere gelince (lettres de rémission et de pardon) Onların da artık illeti vücudu kalmamıştı. Fakat bazı emirnameler vardı ki onlar hakikî bir ihtiyacın ifadesi idi. Ölüm cezasının tebdil ve tahfifini mütaazamın emirnameler lettres de grace iadei şeref ve namus emirnameleri lettres de réhabilitation bu kısım emirnamelerden idi. İhtilâl devresinde bu ihtiyaçları bazen yeni müesseselerle tehvine uğraştılar, bazen de vazı kanunun uğraşmasına değer görmediler.

Droit de grâce denilen cezayı tahfif ve tahvil hususunu müessesan meclisi yeni prensiplerle kabili telif görmedi. Kazaî kararlara karşı bir taaddi mahiyetinde telâkki olundu; çünkü Montesquieu bu hakkın saltanat hali ile kabili te'lif olabileceğini, vaktile söylemiş bulunuyordu. Diğer taraftan jüri tarafından verilmiş bir kararın son derece emniyete şayan olmasından bir tashih demek olan tahfif ve tahlili ceza lüzumsuz gözükiyordu.

Halbuki cezaların tahfif ve tahvili her memlekette ve her şekli hükûmette aynı olan bir ihtiyacın ifadesidir: Çok şiddetli olan cezaları tahfif etmek, adli hataları tashih etmek, mahkûmların iyiliğe doğru gösterdikleri ceht ve gayreti mükâfatlandırmak bir ihtiyaçtır. Bu sebepten cezaları tahfif ve tahvil hakkı Konsüllük zamanında tekrar ihdas olundu ve bu hak birinci Konsüle (Bonapart) verildi: «Madde 86: Birinci Konsülün cezaları tahfif ve tahvil hakkı vardır. Birinci Konsül bu hakkı aktedilecek hususî bir mecliste büyük hâkimin, iki nazırın, iki ayanın, iki şûrayı devlet azasının ve iki temyiz azasının mütalealarını aldıktan sonra kullanacaktır.» Napoleon şekli devleti değiştirip Konsüllükten imparator olunca adaleti namına tevzi ettirirdi. Ve binaenaleyh elinde mutlak bir hak olan tahfif ve tahvili ceza iradeleri eski usule rücu gibi telâkki olunabilirdi.

İadei şeref ve itibar (réhabilitation) ihtilâl zamanında da ipka edilmiş bir müessese idi. Cezalarını çektikten sonra iyiliğe sülûk eden mahkûmlar için bir hak bile olmuştur. Fakat yeni fikirler mucibince bu hakkı icra kuvveti kullanamazdı. Mahkûmun islâhı hal eylemiş olduğunu takdir edecek makamın intihabında ve iadei şeref muamelesinin tiyatroyu hatırlatır bir halde ve şekilde yapılmasında zamanın fikri gözükiyor. İadei şerefe karar veren makam kommün umumî meclisidir: «Cezanın çekilmesinden itibaren on senenin geçmesi ve tahliye edilmesinin fasılasız iki sene aynı komün de (nahiye) oturmuş olması lâzımdır.» Bir aylık intizardan sonra umumî meclisin vere-

ceği rey talebe muvafık olursa eşarplarını takmış olan iki zabıtaî belediye memuru mahkûmu halen ikamet eylediği mahal ceza mahkemesi önüne götürürler ve zabıtaî belediye memurları mahkûm ile birlikte mahkemenin önüne çıkar. Halk ta bulunur. Zabıtaî belediye memurları mahkûm aleyhine verilmiş olan hükmü okuduktan sonra yüksek sesle: «Bu filân ceza çekmek suretile suçunu ödemıştır. Şimdi de hal ve hareketi kusursuzdur. Memleketi namına hiyanetinin lekesinin silinmesini talep ediyoruz» derler. Bundan sonra mahkeme reisi müzakere etmeksizin «Memleketinizin şهادeti ve talebi üzerine kanun ve mahkeme cinayetinin lekesini siliyor.» derdi.

İadeî şeref bu şekli ile pek te pratik bir şey değildi. İzleri silinmek istenilen bir cürme nazarı celbediyordu. Binaenaleyh 1808 ceza kanununun müzakeresi esnasında müessese hakkında hüsnü nazar yoktu. Müzakere esnasında «Eski kanunda iadeî şeref kiralın emirnamesi ile yapılırdı. Müessesan meclisi başka bir tarzı intihap eyledi ahval ve şerait o tarzı kullanmağa müsait olmadı. Bu tarzın ayrıca da her cezasını çekmiş olanı bilâ tefrik cemiyete sokmak gibi bir mahzuru vardı» dendi. Binaenaleyh evvel emirde ipka veya ilgası hususu müzakere olundu. İpkası fikri galebe çaldı ve bir ara eski devrin emirname usulüne rücu edilmesine meyil olundu.

«Müessesan meclisi iadeî şerefi bugünkü şeraitten daha fena şerait altında kabul eyledi. Çünkü cezaların tahlif ve tahviline müteallik emirnameler ilga edilmmişti, hükümdar iadeî şerefi bahşetmek veya tadil etmek hususlarına müdahale edemiyordu. İadeî şeref her mahkûma bahşolundu ve mahallî idarelere bilâ tefrik ve bilâ tetkik bahşettirdiler. Şimdi başka bir tarz kabul edilmek suret ile iadeî şeref faideli bir müessese kılınabilir. İadeî şeref hakkı ne umumî meclislere nede mahallî idarelere verilmelidir. İadeî şeref devlet reisinin emirnameleri ile bahşolunmalıdır. Çünkü o emirnameler an ilmin ve lâzım olan tadilat ile verilir.» Eski usule rücutan başka bir şey olmıyan bu fikir kabul olunmadı.

Kabul edilen usul birbirini takip etmiş devirlerin izlerini taşıyan muhtelit bir usuldü:

Sabıkalı olmıyan, mükerrir olmıyan bir mahkûm, kanunun tayin eylediği bir tecrübe devresinden sonra bütün oturduğu komünler belediye meclislerinin şهادetlerini rabt edeceği bir talep ile İstinaf Mahkemesine müracaat eyleyecekti. İstinaf mahkemesi talebi kabul edebileceği gibi durdurabilirdi İstinaf mahkemesinin talebi kabul eylemesi işi bitirmiş olmazdı. İadeî şeref icra kuvvetinin reisinin emirnameleri ile yapılırdı. Devlet reisi istinaf mahkemesinin kabulünü reddedebilirdi. «İadeî şeref, mes'eleyi tetkik edecek olan istinaf mahkemesinin, mahkûmun belediyenin şهادetile teyyüt edecek talebine ve müddeiumuminin mütaleasına istinat edecek kararla yapılmalıdır. Mahkemenin işi talika hakkı olmalıdır ve kararı reisi devletin emirnamesi ile kabiliyeti icraiyei almalıdır.»

Bu karışık usule karşı eski sistem müdafaa olundu ve «evvelâ hükümdarın emirnamesinin alınması ve sonra o emirnamenin mahkeme tarafından tasdik olunması» teklif edildi. Bu teklife «Hükümdarın emirnamesinin mahkemele- rin takdirine bırakılmıyacağı ve parlanların eski tehlikeli imtiyazlarının

ihya edilemeyeceği « sözlerle mukabele olundu ve nihayet « Madam ki artık ne bağışlama hakkı droit de grâce ne de o hakkın mutlak tatbiki mevzu-bahs d'gildir ve mesele yalnız müktesep bir hakkın tanınmasından ibarettir. O halde mahkemeler hükme tekaddüm edecek tahkikata yabancı tutulamaz Binaenaleyh bu muhtelit işde mahkemelerin iştirakini kabul etmek ve hükümdara müracaat yolunu açmak lâzım gelmiştir » dendi.

*
* *

Temyizin gayesi daima âdli hataları tashih etmek olmuştur. Müessesan meclisi bunu kabul etmemişti. Maznunlara serbest bir müdafaa ve memleketin hükmünü (Jüriyi) bahşeyemeği kâfi görüyordu. Müessesan meclisi bu karare de temyiz emirnamelerinin bol bol ısrar edilmiş olduğu eski Rejim taamüllerine bir aksülamel göstermiş oluyordu. Convantion meclisi temyizi tekrar kanunlara aldı, fakat tek bir halde, iki mahkûmiyetin birbirile telif kabul edememesi halinde kabul eyledi ve en yüksek mahkeme huzurunda tevessül edilecek bir Tariki kanunı kıldı. 1808 kanunu Temyizi aynı mahiyette olarak kabul eyledi ve mahkûm lehine tevessül edilecek bu Tariki kanuniyeye müracaat halini üçe çıkarttı.

Demek ki bu hususta 1670 emirnamesinin sistemi kalkmıştı.

*
* *

Muhakemesiz ve hükümsüz hapis emirnameleri lettres de cachet hukuk sahasında mevzuubahs olunamazdı. Bununla beraber Şûrayı Devletia müzakerelerinde iki kerre hapis emirnamelerine telmih olunmuştur.

1808 ceza kanunu garip bir müesseseyi ihtiva ediyordu. Bu garip müesseseye aile jürisi deniyordu: Aile jürisi « Evlenmemiş ve ayrı yerleşmemiş veya evlenmiş ve kocasından ayrılığa hükmedilmemiş bir kadının kabahatlerini » muhakemeye memurdu. Yalnız bu jürinin vazifesi suçta aileye yabancı bir şerikin bulunmaması ve aileye yabancı bir kimsenin tazminat iddiasında bulunmamış olması ile mukayyetti. Sulh hâkiminin riyaseti altında mücrimiyete ve cezaya hükmeden bu jürinin kararı cezayı tahfife selâhiyeti olan istinaf mahkemesi reisinin kararile kabili icra oluyordu.

On sekizinci asrın hissiyatına uygun düşen bu lâyiha evvelâ müsait bir tarzda karşılandı; hattâ bir kaç cinayet mahkemesi mütalâalarında bu müesseseyi göklere çıkarttılar. Fakat 1808 de müzakere edildiği zaman ameli fikri galebe çalmış ve teklif reddolunmuştu. Bununla beraber oldukça ciddî bir münakaşa oldu. Muhakemesiz ve hükümsüz hapis emirnamelerinin bu aile jürisinden istenilen role benzer bir vazife görmüş olduğu hatırlandı ve « Bu müessesenin keyfi muamelelere yol açacağından korkulacağı ve gerçi muhakemesiz ve hükümsüz hapis emirnamelerinin cari olduğu zamanlar bugibi keyfi muameleler daha ziyade idiyse de arzedilen emirnamelerin az verilmekte olmasile hafifleşmekte bulunduğu » sözleri söylendi. Aile jürisini müdafaa edenler de « Bu müessesenin mutlaka lâzım olduğunu iddia etmiyoruz fakat

iyi neticeler vereceğine kaniiz; hiç olmazsa muhakemesiz ve hükümsüz hapis emirnamelerinin yeniden gözükmesine mani olacaktır. Eğer kanun, ev-
lerindeki intizamsızlıkları tenkil etmek imkânını kuvvetli ve nüfuz sahibi kim-
selere vermez ise bunların hükümdarın nüfuz ve kuvvetini dermeyen etmeleri-
ne mani olunamaz» dediler. Fakat müessesede yaşayabilmek kudreti yoktu.
Onun için doğamadı ve muhakemesiz ve hükümsüz hapis emirnameleri de
tekrar gözükmedi.

*
* *

Engisizyon muhakeme usulünü mütakâmil şekli olan 1670 emirnamesinden
tecelli eylediği şekilde gösterdik. Ondandır on sekizinci asrın ortasından
sonra yeni bir düşüncenin ceza muhakemeleri usulünü mesele halinde ortaya attı-
ğını ve ihtilâl şeklinde büyük bir hürriyet havasının Fransa üzerinde esmiş
bulunduğunu arzyledik. İngiliz kanunlarından kopye edilmiş olan ihtilâl ka-
nunlarının Jüri müessesesini ve şifahî ve alenî Muhakeme sistemini ve maz-
nunların serbest bir müdafaa hakkına mazhar olmaları usulünü Fransaya sok-
muş olduğunu gördük. İhtilâlin vücut verdiği müthiş ahval ve şerait altında
yeni muhakeme usulünün tesirsiz gözüktüğünü ve kuvvetli bir aksülâmelin
az kalsın 1670 emirnamesini tekrar tatbik mevkiine koyacak olmak tehlike-
sini göstermiş olduğunu söyledik. Jüri müessesesinin nasıl uzun ve çetin bir
münakaşa ve savaş neticesi kurtulduğunu ve duruşma ve hükme ait madde-
lerini ihtilâl kanunlarının, ilk tahkikata ait bütün hükümlerini de 1670 emir-
namesinden almış olan 1808 kanununun nasıl doğduğunu da izah eyledik.

1808 kanununu yapanların ihtilâl kanunları ile 1670 emirnamesi arasın-
da vücade getirmeğe uğraştıkları ahenk aşağı yukarı aynı şekilde devam
edip gitmektedir. Fakat ihtilâl kanunlarına temayülü 1670 emirnamesinin
temayülü arasındaki savaş durmuş değildir. Şimdi bir parçacık bu savaş-
lardan bahsetmek istiyoruz. Çünkü bu savaşlar ceza Muhakemeleri usulü
kanunlarının tadil ve islahları cephe ve istikametini tayin eder. Şunu ar-
zedelim ki bu anlatacağımız savaşların pek enderi efkârı umumiye alâkadar
etmiştir. Cidal, âlimler arasında ve ilim namına yapılmaktadır. Binaen-
aleyh ceza Muhakemeleri usulü kanunlarında tadilât ve islahat tekliflerinde
bulunmuş olan hükümetler bu teklifleriyle ilmin emirlerine inkiyat eylemiştir
yoksa efkârıumumiyenin mevcut olmıyan taleplerine uymamıştır.

Efkârı umumiyedeki bu sükûnete efkârı umumiyenin ceza muhakemeleri
usulüne lâkayt bulunduğu ma'nası verilemez. Alenî ve şifahî olan ve müda-
faayı tamamilen serbest bırakan bir muhakeme usulü her maznuna ve her
vatandaşa emniyet verir.

*
* *

Ceza muhakemeleri usulü kanunu, arzylediğimiz veçhile, birbirinden
ayrı iki kısımdan mürekkeptir. Bu iki kısımdan biri ilk tahkikata ait kaideler,
diğeri de muhakemeye ait usullerdir. Muhakemeye ait kaideler mazideki
müesseselerden pek az bir şey istiare eylemiştir; fakat eski devrin en meş'-

um ihhamlarından birini istiare etmişti. Eski prévotluk mahkemelerinin mirasçısı olan hususî mahkemeler yeni ceza muhakemeleri usulü kanununda siyah bir leke gibi duruyordu.

Hususî mahkemeler Napoleon ve imparatorluğu ile beraber çöküp gitmedi. 14 Haziran 1814 kanunu esasisi hususî mahkemeleri tabii, normal bir müessese olarak muhafaza eyleyordu: «Madde 62 — Kimse hâkimi kanunisinden ayırtılamaz.» «Madde 63 — Binaenaleyh fevkalâde mahkeme ve komisiyonlar tesis olunamaz. Tesisleri lâzım görüldüğü zamanlarda tesis edilecek olan prévotluk mahkemeleri fevkalâde mahkeme ve komisyon tabirine dahil değildir.» Ve 20 Kânunevvel 1815 kanunu ile de prévotluk mahkemeleri bilfiil kuruldu. Prévotluk mahkemeleri deniz veya kara kuvvetlerine mensup zabıtlar arasından miralay rütbesinde ve 30 yaşında olmak üzere seçilmiş bir prévot'un riyaseti altında sancak mahkemesi azaları arasından seçilmiş 4 azadan mürekkep birer mahkeme idi. Prévotluk mahkemeleri kanunun görülmelerini hususî mahkemelere vermiş olduğu bütün suçları görürdü; bundan başka bir çok siyasî cürümler de prévotluk mahkemelerinin vazifeleri dahiline konmuştu. Zaten prévotluk mahkemelerinin ihdas edilmelerine bu yeni munzam vazifeleri sebep olmuştu. Bu mahkemeler tarafından verilen kararlar aleyhine kanunî yollara müracaat olunamazdı. Prévotluk mahkemelerinin vazifeleri mes'elesi hey'eti ittihamiyeye tevdi edilmmişti. Hey'eti ittihamiyelerin vazifeye ait verecekleri karar kat'i idi. Aleyhine temyiz olunamazdı. Prévotluk mahkemelerinin ihdası ile ceza muhakemeleri usulü kanununun hususî mahkemeleri kaldırılmış oluyordu. Prévotluk mahkemeleri de çok devam etmiyecekti. Çünkü 1815 kanununun son maddesinde «İşbu kanunun marûz-zikir inikat devresinde tecdit edilmemesi halinde hükümden sakıt olacaktır.» denmişti ve kanun da tecdit edilmemişti. Hattâ in'ikat devresinin açılma merasiminde 5 Teşrinisani 1817 tarihinde on sekizinci Louis prévotluk mahkemelerini daha fazla idame ettirmeğe lüzum görmediğini söylemişti. 1830 kanunu esasisi prévotluk mahkemelerinin yeniden ihdasını kat'i surette yasak etti: «Madde 53 — Kimse hâkimi kanunisinden ayırtılamaz» «Madde 54 — Fevkalâde komisyonlar ve hususî mahkemeler, her hangi bir sıfat ile ve her hangi bir isim altında ihdas edilemez. Binaenaleyh bu bahiste de 1670 emirnamesi ve prévotluk mahkemeleri kat'i surette maziye karışmış oluyordu. Ortada yalnız mehakimi adıye kalıyor ki onlar da cinayet mahkemesi, cünha ve kabahat mahkemelerinden ibaretti.

Cinayet mahkemesi önünde geçecek usulî muameleler hakkında 1808 kanunu da, 1791 ve sene IV kanunları gibi eksik kalmıştı, o da kemale varamamıştı. Sonradan yapılacak değişiklikler teferrüata ait kalacaktı. Suallerin jüriye arzı usulünü tanzim eden kaideler değiştirildi. Sene IV kânununun çok mürekkep basitliğine dönmeksizin tek sualin zarurî unsurlarına parçalanması kabul edildi.

Jürilerin reylerinde istiklâllerini temin edecek bir ıslahat daha yapıldı. 1791 kanunu ile sene IV kanunu mucibince jüri azaları birer birer gelirler ve reylerini hızlı bir sesle söylerlerdi. 1808 kanunu bu tiyatro sahnelerine yakışan şekilleri muhafaza etmedi. Fakat reylerin şifahen verilmesi esasını

muhafaza etti; hatta 1808 kanunu jürileri, evvelce yapıldığı gibi birbirinden tecrit eylemiyordu. Jüri azaları müzakere odalarına çekildikten ve müzakereleri bittikten sonra jürinin şefi onları birer birer ve birbiri ardından isticvap eyliyordu; aldığı cevapları da kaydeyliyordu. Bu usul bazı örkek dimağlar üzerinde tesir eyliyor ve reyleri ifsat ediyordu. Bu usul 1835 kanunu ile değiştirildi ve yerine gizli rey usulü kondu. Kanunun esbabı mucibesinde Adliye nazırı diyordu ki : « herşey bizde gizli rey usulü ile yapılırken bunun cinayet mahkemelerinde kabul edilmemiş olması sebebi akla geliyor. Yani her hangi derecede yapılan intihaplarda ve kanunların yapılmasında kullanılan usulün vicdanın en samimî ve mahremi olan birşeyi ifade için kullanılmaması sebebini insan kendi kendine soruyor. »

Jüri 1832 de yeni bir kudret kazandı; maznunar lehine olan cezayı azaltıcı sebepleri takdire salâhiyet kazandı. Bu çok mühim olan ıslahat ceza muhakemeleri usulü kanunundan ziyade ceza kanununa taalluk eder. Takdiri jüriye bırakılmış olan mesaili maddiye ile hakimlere bırakılmış olan cezalandırma arasında yükseltilmiş olan hâl böylece biraz indirilmiş oluyordu. Jüri cezayı azaltıcı sebepleri kabul etmek için ekseriya cezanın şiddetinden ilham alıyordu. Buna ise mani olmağa imkân yoktu.

Adliye vekili kanunun esbabı mucibesinde diyordu ki : « jürinin kanaatının bazen cezanın şiddetinden müteessir olacağı şüphe götürmez. Bu tesir kat'i bir surette bertaraf edilemez. Maznunu büsbütün cezasız bırakmaktan ise bu tesire bir pay bırakmak evlâ olur.

İki nokta hakkında birçok kerreler değişiklikler yapıldı. Vazı kanun iki zıt temayül arasında bir saat rekkasesi gibi gidip geldi. Bu iki nokta jürin'n tarzı terkibi ile mahkûmiyet kararını verebilmek için haiz olması lâzım gelen ekseriyet meseleleri idi.

Hükûmetteki mühim değişiklikler jürinin terkinde de değişiklikler vücade getiriyordu. 2 mayıs 1827 kanunu 7 ağustos 1848 emirnamesi, 4 haziran 1853 kanunu ve (1853 kanununu ilga ile 7 ağustos 1848 emirnamesini tekrar mer'i kılan) 14 teşrinievvel 1870 emirnamesi ve nihayet 21 teşrinisani 1872 kanunu hükûmette vücade gelen değişikliklerin jüri sahasındaki tecellisi olmuştur. Siyasî cereyanların ve ihtilâllerin tesiri olan bu değişiklikler, eski Romada jüriye girmeyi paylaşamayan - âyan ile (Senatör) ile şövalyeler arasındaki cidallerin neticelerine göre hudusa gelen değişikliklere pek benzer.

Bu değişikliklerin teferruatına girmeye lüzum yoktur. Yalnız 1827 kanunundan beri jürinin terkibi tarzına yeni bir unsur ilâve edilmiş olduğunu arz etmekle iktifa edelim; jürinin tanzim edilen senelik listesi o yeni unsur olmuştur. Her ictima devresinde ictimain açılmasından on beş gün evvel bu listeden kur'a ile isimleri çekilen jüriler o ictima devresi için jüri olurlardı.

Bu seçme usulü yerine konan kur'a usulü güzel bir bid'at, devam edecek bir yenilik idi. Değişen ve mütemadiyen değişecek olan şey listeyi tanzim edecek makamların tayinidir.

1808 vazii kanunu jürinin vereceği kararlar için adi bir ekseriyeti kabul ediyordu. Fakat bu kabulünü de aslâ açıkca ifade eylememişti ve devam edemeyecek olan mantıksız ve mürekkep bir usul teşkil eylemişti. 4 mart 1831

kanunu bu gayri tabiliği kaldırdı. Yeni kanun mesaili hukukiye hakimlerinin mesaili maddiyenin beyanına iştirak eylemelerini istemiyordu. Fakat jürinin kararlarının maznun aleyhine müessir olabilmesi için yedi reyden fazla bir ekseriyetin lâzım olduğunu bildiriyordu. Bu kısmen 1791 ve sene IV prens'plerine dönmüktü. Bu maznunlara tehlikeli bir iltimas idi. Bu sebepten hasıl olan aksülâmelin tesirile 1835 kanunu adi ekseriyet usulüne döndü. Adliye nazırı diyordu ki: « bir ekseriyet hükümetinde vatandaşların şeref, hayat ve servetleri hakkında karar vermek hakkının ne için akalliyete bırakılmış olduğunu insan kendi kendine soruyor. » Buna rağmen 1835 kanunu da ekseriyet kanununa gerçi pek hafif bir takyit yapıyordu. Mücrimiyet kararı karşısında jürinin müttefikan aldanmış olduğu kanaatini besleyen hakimlere hüküm vermayip işi gelecek ictimaa talik eylemelerine müsaade ediyordu ve diyordu ki: « maznunun adi bir ekseriyetle mücrimiyetine karar verilmiş olduğu takdirde (keyfiyeti jüri bildirmeye mecbur idi) hakimlerin ekseriyetinin kararın talik edilmesi ve işin gelecek ictimaa bırakılması reyinde bulunmaları mahkemeyi olveçhile karar vermeğe mecbur kılar »

1848 de aksi istikamete bir temayül oldu; ve bir sene içinde bu husus hakkında iki kanun neşrolundu. 6 mart 1848 kanunu 1835 kanununu ilga ederek «Mahkûmiyet 9 rey ekseriyetle olur Jürinin kararlarında bu kelimeler bulunacaktır; evet, maznunun 8 reyden fazla bir ekseriyetle mücrimiyetine karar verilmiştir. Aksi takdirde karar batıldır.» Esbabı mucibede de deniyordu ki: «Jüri tarafından adi bir ekseriyetle mahkûm olmak insaniyetin ve felsefenin çirkin bulduğu bir hükümdür. Müteaddit milli meclislerimiz tarafından ilân edilmiş prensiplere de muhaliftir.»

18 teşrinievvelde müessesan meclisi tarafından kabal edilen bir emirname mahkûmiyet için lâzım olan ekseriyeti (8) e indirdi.

Fakat 10 Haziran 1853 kanunu da adi ekseriyeti iade eyledi ve mahkemeye, jüri tarafından adli bir hatanın işlenmiş olduğu kanaatı karşısında işi gelecek içtimalara bırakmak salâhiyetini verdi. Kanunun esbabı mucibesinde deniyordu ki: «Bu yenilik hakikatte bir yenilik değildir. Jüri memleketimizde 60 seneden beri mevcuttur. Bu müddet içinde mücrimiyet kararı için ifrata vardırılmış bir ekseriyete mühtaç olarak işlemesi 14 seneden fazla sürmemiştir. Jüri 46 sene adi ekseriyetle işlemiştir.»

Maznun ile kendisini takip eyliyen cemiyet arasında beraberliği, müsavatı ihdas eden adi ekseriyet usulünün artık takarrur eylemiş olduğu zannedilir. Bu netice uzun bir tecrübe ile elde edilmiştir.

Cinayet mahkemesi reisi muhakemenin bitmesini müteakip jüri azalarına iddia ve müdafaa delillerini hülâsa ederdi. 19 Haziran 1881 kanunu bu usulü ilga etmiş ve «Muhakemenin bitmesinden sonra mahkeme re'si iddia ve müdafaa vasıtalarını hülâsa edemez. Aksi takdirde muamele batıl olur.» Bu islâhat lehine efkârı umumiyede kuvvetli cereyanlar olmuştu. Çünkü duruşmanın sadık ve samimî bir tasviri olması lâzım gelen bu hülâsa ekseriya iddia ve müdafaayı izah eylemiyordu. Mesleğin verdiği gayri şoufî bir zihniyet ile, vaktile Tournelle bâkimlerini müdafaaya taraftar kılmamış olan zihniyetle re's, bertaraf olmak hususundaki arzularına rağmen mü'dei

umuminin yardımcısı kesiliyordu. Hülâsa bazen iddianamenin izahı oluyordu. Böylece iddia ile müdafaa arasında muhafaza edilmesi lâzım gelen müsavat ihlâl ediliyor. Jüri azalarının kafalarında müşkül kararlara takaddüm eden tereddütlerin hasıl olduğu bir zamanda reis ittiham lehine nüfuz ve tesirinin ağırlığını atmış bulunuyordu. Eğer jüri azaları artık vazifelerine ve icaplarına alışmış olmalarından bu hülâsadan zannedildiği gibi müteessir olamayacakları iddia olunursa o zaman lüzumsuz hülâsalarla vakitlerini kaybettirmekte de faide yoktur denebilir.

Mahkemei temyiz cinayet mahkemeleri huzurunda yapılan muamelelerde şekle riayet olunmasına son derece itina eylemiştir. Çünkü jüri huzurunda yapılan muhakemede şekil en büyük teminattır. Temyiz mahkemesi müdafaa için esaslı olan büyük muamelelerin yapılmamış olmasını batıl addeyiyor.

Diğer taraftan da temyiz mahkemesi yazılı ifadelerin cinayet mahkemelerinde kullanılmasını kolaylaştırmıştır.

1791 ve sene IV vaznı kanunları ilk tahkikat esnasında tutulmuş zabıtları jüri azalarının nazarlarından uzak bulundurmağa çalışmışlardır. Bu zabıtların jüri azalarına verilmesi de okutulması da yasak edilmişti. 1808 kanunu daha az sarîh ve daha az kat'î olmakla beraber bu usulü muhafaza etmişti. Mahkemei temyiz, reisin haiz olduğu kudrete binaen jürilere tutulmuş ifadeleri okutmağa salâhiyettar bulunduğuna içtihat eylemiş ve bu içtihadında ısrar etmiştir. Evvelleri her hangi mücbir bir sebep dolayısıyla gelememiş veya davet edilememiş bir şahidin ifadesinin okunmasını kabul etmişti. Sonraları davet edilebilecek olup ta edilememiş duruşmada hazır veya gelmemiş şahitlerin ifadelerinin okunmasının cevazı hakkında kabul eylemek suretile prensibini genişletti. Bununla beraber temyiz mahkemesi şifahiyet aslının duruşmaya hâkim asıllardan olduğunu muhafaza ederek duruşmaya gelen ve jüri heyeti önünde ifadesini veren şahidin yazılı ifadesinin okunmasını kabul etmemiştir.

Şahitlerin ifadelerinin okunması iddiaya yaradığı kadar müdafaaya da yaramaktadır. Yazılı ifadelerin okunmasının yasak edilmiş olması bu okumalarla kanunî delillerin tekrar ihya edilebilmesinden korkulmasından idi. Bu korkunun abes olduğu görüldükten sonra lüzumu halinde yazılı ifadelerin okunmasını arzylediğimiz hudut dahilinde temyizce kabul edildi.

Halbuki cünha mahkemelerinde yazı gittikçe hakimiyetini artırdı. Cünha davalarının istinafa ait mehakim teşkilâtı 1808 de mantıksız ve garip bir şekilde idi. Bu garip ve mantıksız şekil o zamanlar münakalede mevcut olan güçlükten çıkmıştı. Yalnız bir kaç dava yani istinaf mahkemesinin bulunduğu vilâyet mahkemelerinde görülmüş olan davalar istinaf mahkemesi önüne sevkolunuyordu. Diğer ya vilâyet merkezindeki veya civar vilâyet merkezindeki mahkemeye sevkolunuyordu. Hakikî mafevk denilecek bir mahkeme yoktu; binaenaleyh ahenk te yoktu. Akıllıca inşa edilmiş bir mertebe bir derece istinafın tabii bir şartıdır.

13 Haziran 1856 kanunu bu garabeti kaldırdı ve istinafın mutlaka istinaf mahkemelerinde yapılmasını emretti.

Münakale vasıtalarının artmasına rağmen şahitlerin istinaf mahkemesi huzuruna celpleri çok masraflıdır. Şahitler ekseriya bidayet mahkemesinde

bizzat bulunuyorlardı. İstinaf hâkimleri tutulmuş zabıtlara göre hüküm veriyorlardı. Demek ki derecei ulâda (bidayette) şahitler daima dinleniyorlar halbuki istinaf hâkimleri önünde şahitlerin dinlenmesi istisnâî bir hal oluyor. Binaenaleyh bu zarureti ve bu emri vakii kabul etmekten başka yapacak bir şey yoktu. Madem ki istinaf hâkimleri hükümlerini ekseriya duruşma zabıtlarına göre veriyorlardı, o zabıtların tam ve doğru olmasını temin etmek lâzımdı. Bunu da elde etmek o kadar kolay bir iş değildir. Mahkeme kâtipleri zabıtları tamam olarak nasıl zaptedebilsin. Yalnız istenoğrafi söz ile beraber yürüyebilecek kudrettedir. Büyük bir ehemmiyet kazanan duruşma zabıtlarını islâh için mahkeme kâtibinin şahitlerin ifadelerini ve maznunun cevaplarını tamamen zaptetmesi ve bu zabıtların hükmün tefhiminden itibaren üç gün zarfında mahkeme reisi tarafından kontrol edilip imzalanması esası kabul olundu. Bu zabıtların müdafî tarafından da kontrol edilmesi teklifini şurayı devlet kabul eylemedi.

30 kânunuevvel 1851 tarihli müzaheretî adliye kanunu maznunların cünha mahkemelerinde müdafaalarını çok kolaylaştırdı. Fakruhalleri herhangi bir vesika ile sabit olupta mevkuf bulunan veya müddeiumumilikçe takip edilmekte olan maznunlara talepleri üzerine cünha mahkemesi reisi tarafından re'sen, bir müdafî tayin edilmesi hakkında bir madde yazıldı. 1851 kanunu fakir olup ta celp masraflarını veremiyen maznunlara müdafaâ şahitlerini davet ettirmek imkânını da veriyordu. Bu kanunun neşrine fakir maznunun müdafaâ şahitlerinin celbini bir istida ile müddeiumumiye yalvarmaktan başka bir çaresi yoktu.

Cinayet ve cünha mevadında iki kanun yolları genişletildi ve kolaylaştırıldı. 29 haziran 1868 tarihli kanun üç halde maznunun vefatından sonra dahi ve mahza maznunun şerefini iade ettirmek maksadile hükmün temyiz edilebilmesini kabul eyledi. Bu kanunî yol, cezanın hapis veya kısmen veya tamamen hukuku medeniyeden iskat olması takdirinde cünha mahkûmlarına da açılmıştı.

28 ve 30 haziran 1877 tarihli kanun mahkûm oldukları hapis cezası 6 ayı geçmiyen mahkûmların temyizi dava eyledikleri takdirde hapsedilmemelerini ve bu düşünce ile cünha mahkûmlarının temyizi dava eyledikleri takdirde mahkûm oldukları para cezalarını yatırmalarını emreyledi.

Bu ahrarane kanunların yanı başında pek sert gözüken diğer hükümler de neşredilmişti. Meselâ 9 eylül 1835 kanunu duruşmalarda adaletin seyri tabiisini gürültülerle veya diğer vasıtalarla ihlâl edecek maznunların mahkeme salonundan çıkartılmalarını ve bunların muhakemelerinin münakaşalı (vicahî) yapılmış addedileceğini emreliyordu.

1808 kanunu kaziyei muhkeme prensibini gayet açık ve vazih bir surette muhafaza eylemişti. Binaenaleyh cinayet mahkemelerinde tefhim edilmiş beraat kararları maznunu tamamilе kurtarırdı. Sene IV kanunu beraat kararlarının fiilin alabileceği bütün vasıfları da ortadan kaldıracğını, hattâ bazı unsurların izalesi veya tadili ile vücade gelecek cünhayı bile ortadan kaldıracğını sarih bir surette emreliyordu. Buna mukabil mahkeme reisine ittihamın ağırlığını değiştirebilecek sualleri jüriye so masını da emreliyordu. Mesele sene IV kanununun koymuş olduğu bu usulün takip edilip edilmemesi idi. Yani cinayet mahkeme-

sinde beraat kazanmış bir maznunun başka tarzda da tavsif edilecek aynı fiilinden dolayı cünha mahkemesinde takip edilip edilememesi idi.

Toulouse mahkemesi eski içtihat dairesinde bir hüküm vermişti: «1808 kanunu Non bis in idem (Aynı şey için iki defa olmaz) nazariyesinde bir değişiklik yapmamış olduğundan ve ittiham jürisinin yerine bir heyeti ittihamiye ikame eylemekten başka bir yenilik vücade getirmemiş bulunduğundan mahkeme reisinin duruşmanın neticelerinden hasıl olan sualleri sormasına hiç bir şey mani olamaz.»

Halbuki temyiz mahkemesi: «1808 kanunundan evvelki kanun mucibince hüküm jürisine sorulacak sualler ittihamın mevzuu olan fiile maksur kalmayıp duruşmadan veya müdafaaadan hasıl olacak ve cürmün ağırlığını tadil edecek ahval ve şeraite de ait olabilir. Binaenaleyh eski kanun mucibince maznun hakkında verilmiş beraat kararı maznunu gerek ittihamnamedeki fiilden veya fiilin alabilmesi mümkün her hangi derece suçtan dolayı takipten kurtarırdı. 1808 kanunu başka hükümler vazeylemiş olmakla bu prensibi takyit etmiştir.» 29 Teşrinievvel 1812 tarihli bu içtihat değişmemiştir. Çünkü mahkeme reisinin jüriye irat eylememiş olduğu hususlar hakkında maznunun muhakeme edilmemiş olduğunu kabul etmişti.

*
* *

1808 kanununun en ziyade tenkide şayan ciheti ilk tabkikata ait olan kısmı idi. Binaenaleyh en mühim tadilât bu kısımda yapılmıştı ve hazırlanmakta olan en mühim tadilât ta bu kısımda yapılacaktı.

Fakat bu tadilâtı ve islâhat projelerini arzetmeden evvel temyiz mahkemesinin içtihatları ile yaptığı islâhları arzedelim:

Temyiz mahkemesi kanunun sakit olduğu yerlerde “yani açıkca vermediği ve fakat açıkca yasak etmediği hallerde maznuna müstantik kararları aleyhine hey’eti ittihamiye müracaat edebilmek salâhiyetini vermekten başka bir şey yapamazdı. Binaenaleyh temyiz mahkemesi müddeiumumiliğe buna benzer bir salâhiyet verdi. Kanun müddeiumumilikle müddei şahsiye ancak maznunu tabliye eden kararlar aleyhine itiraza salâhiyet vermişti. Temyiz mahkemesi bu itiraz hakkını genişletti. Temyiz mahkemesi bu içtihadında “mevadi cinaiyede istinaf hakkı esastır., düsturuna istinat ediyor ve itirazı hakiki bir itiraz telâkki etmiyor istinaf mahiyetinde tutuyordu. Binaenaleyh burada temyiz mahkemesinin aynı itiraz hakkını maznuna da vermemiş olması sebebini akıl aramaktan kendini alamaz, Temyiz diyordu ki: “ gerçi kanunun hiçbir maddesi maznuna böyle bir karar aleyhine hâkime müracaata hak vermiyor. Fakat maznuna müracaat hakkı vermeyen yani hasımlarına açık olan bu yolu maznuna kapayan bir madde de yoktur. Maznunun hasımlarına açık olan bir yolu maznuna kapatmak müsavâtı maznun aleyhine olarak ihlâl eylemektir Zaten ilk hâkimlerin kararlarına karşı yüksek hâkimlere müracaat etmek hukuku adiyedendir. Fakat hukuku adiyeye mucibince idadi kararlar istinafa tabi değildir. Binaenaleyh maznuna, kendisini cünha mahkemesine sevkeden karar aleyhine itiraz hakkının